

ΕΠΤΑ
ΗΜΕΡΕΣ

25 - 26 ΜΑΡΤΙΟΥ 2000

ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ

**Ο λαμπρότερος
των Φιλελλήνων**

ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ Ο ΛΑΜΠΡΟΤΕΡΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Πρώτο ταξίδι (1809-11)

Του **Δρος Peter Myrian**

Βύρων και Ελγκιν

Του **Μάριου-Βύρωνα Ραϊζη**

Δεύτερο ταξίδι (1823-24)

Της **Σπυρ. Κ. Αλεξανδροπούλου**

Η Ελλάδα στο έργο του Βύρωνα

Του **Μάριου-Βύρωνα Ραϊζη**

Ο βυρωνισμός στην Ευρώπη

Της **Ελισάβετ Ματθαίου**

Ο βυρωνισμός στην Ελλάδα

Της **Ευγενίας Κεφαλληνναίου**

Οι ανδριάντες του Βύρωνα

Της **Ευγενίας Κεφαλληνναίου**

Ο Βύρων στη νεοελληνική τέχνη

Του **Δημήτρη Παυλόπουλου**

Ο Βύρων και το θέατρο

Του **Μανώλη Σειραγάκη**

Βύρων και Παναγιώτης Κανελλόπουλος

Του **Πάρι Τακόπουλου**

Διεθνής βυρωνισμός και Μεσολόγγι

Της **Ροδάνθης Φλώρου**

Βιβλιογραφία για τον Βύρωνα

Του **Κωστή Λιόντη**

Οι απόγονοι του Βύρωνα στο Μεσολόγγι

Του **Κόμπτος John Lytton**

Εξώφυλλο:

Ο Βύρωνας με σουλιώτικη ενδυμασία. Πορτρέτο εκ του φυσικού, έργο του Τόμας Φίλιπς (1770-1845), που είχε εκτεθεί το 1814 στη Βασιλική Ακαδημία. Σήμερα κοσμεί το καθιστικό της βρετανικής πρεσβευτικής κατοικίας στην Αθήνα. Ο πίνακας έγινε αργότερα, 1841, και χαλκογραφία.

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Πρώτο ταξίδι

► Η Τερέζα Μακρή σε χαλκογραφία του W. Finden από σχέδιο εκ του φυσικού του T. Allason. Η Τερέζα ήταν γύρω στα δώδεκα όταν τη γνώρισε ο Βύρωνας. Πέρασε στη βυρωνική μυθολογία ως «Η Κόρη των Αθηνών» από το ομίτιλο ποίημα. Αργότερα, το 1830, νυμφεύθηκε τον Ιάκωβο Μπλακ, αξιωματικό του αγγλικού στρατού και υποπρόξενο μετά της Αγγλίας στην Ελλάδα.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ως ενεργό κίνημα προέκυψε μετά το 1821, όταν ήδη οι «ραγιάδες» είχαν πάρει αποφασισμένοι τα όπλα. Προϋπέθετε, δηλαδή, την εξέγερση, η οποία και κίνησε τη συμπάθεια ή τον θαυμασμό των Ευρωπαίων. Στους προηγούμενους αιώνες, ανάλογης έκφρασης φιλελληνική κίνηση δεν υπήρχε. Διαπρεπείς Ευρωπαίοι με δηλωμένο ενδιαφέρον και συμπάθεια προς τους νεοέλληνες, όπως οι: Κρούσιος, Βολταίρος και Χέλντερλιν, ήταν μεμονωμένες εξαιρέσεις. Μέχρι τις παραμονές της Επανάστασης, οι περιηγητές που έφταναν κατά κύματα, κουβαλούσαν την εξιδανικευμένη εικόνα της κλασικής αρχαιότητας και είχαν σταθερά προσπλωμένο το ενδιαφέρον τους στις μετόπες του Παρθενώνα ή σε ανάλογα άλλα μνημεία. Οι νεοέλληνες συνιστούσαν μεν το ζωντανό και γραφικό στοιχείο του σκηνικού αλλά παρέμεναν εξαιρετιωμένοι Οθωμανοί υπάκοοι.

Ακόμη κι αυτός ο Βύρωνας, στο πρώτο του ταξίδι έφτασε ως αρχαιολάτρης, ακολουθώντας μάλιστα μία από τις συννηθισμένες ως τότε διαδρομές των ξένων περιηγητών. Ωστόσο, αυτός, ο πιο εκκεντρικός των ρομαντικών, ήρθε στο πρώτο του ταξίδι (Σεπτ. 1809 - Απρ.

1811) ως προσκυνητής του ένδοξου παρελθόντος, για να καταλήξει στο δεύτερο (Αυγ. 1823 - Απρ. 1824)

υπέρμαχος της ανεξαρτησίας της Νέας Ελλάδας.

Η μεταστροφή του Βύρωνα γίνεται εμφανώς αντιληπτή στη δημοσιευμένη αλληλογραφία του από την Ελλάδα («Λόρδου Μπάυρον, Επιστολές από την Ελλάδα», μετάφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, «Ιδεόγραμμα», 1996). Εάν στην πρώτη του επιστολή (Πρέβεζα, 29 Σεπτ.

1809) γράφει λίγο πολύ ως περιηγητής, στη θεωρούμενη ως τελευταία (Μεσολόγγι, 9 Απρ. 1824) γράφει ως συνεργός στην Επανάσταση: «Έχω υπό τις διαταγές μου και μισθοδοτώ μερικές εκατοντάδες άν-

δρες στην υπηρεσία της ελληνικής κυβέρνησης και του Εθνους».

Εκίνησε λοιπόν ο Βύρωνας από ρομαντικός περιηγητής, για να καταλήξει ρομαντικός της Επανάστασης. Δεν πρόκειται ασφαλώς για δικασμό αλλά για διττή σχέση: η αρχαία Ελλάδα του αποκάλυψε τη σύγχρονη η οποία συμβάδιζε με το έμπρακτο των ρομαντικών του αρχών.

Την ελληνική εμπειρία του Βύρωνα, αυτή που τον ανέδειξε σε κορυφαίο του σύγχρονου φιλελληνισμού, παρουσιάζουν σήμερα οι «Επτά Ημέρες».

Επιμέλεια αφιερώματος:

ΚΩΣΤΗΣ ΛΙΟΝΤΗΣ

(1809-11)

Τον Δρος **PETER MYRIAN**

Προέδρον Πανεπιστημίου της Ινδιανόπολης
Αντιπροέδρον Βυρωνικής
Εταιρείας Ελλάδος

«**ΥΠΗΝΗΣΑ ΈΝΑ ΠΡΩΪΝΌ** και ήμουν διάσημος» γράφει, το 1812, ο Βύρωνας. Η ποιητική συλλογή του «English Bards and Scotch Reviewers» έχει ήδη γίνει εκδοτική επιτυχία, αλλά και τα δύο πρώτα κάντος του «Childe Harold» έχουν αποτελέσει εκδοτικό θρίαμβο. Σε μεγάλο βαθμό, η δημοσιότητα αυτή οφείλεται στην Ελλάδα.

Την πρώτη φορά που ο Βύρωνας επισκέπτεται την Ελλάδα είναι τον Σεπτέμβριο του 1809, όταν με φρεγάτα ξεκινά από τη Μάλτα και περνώντας τα νησιά του Ιονίου, φτάνει στο λιμάνι της Πάτρας. Μαζί του ο υπηρέτης του Fletcher και ο στενός φίλος και συνταξιδιώτης του J. C. Hobhouse που και αυτός αργότερα εκδίδει το ημερολόγιο των ταξιδιών τους. Τη σύντομη επίσκεψη περιοχών της Πάτρας ακολουθεί ένα ταξίδι με προορισμό την Πρέβεζα όπου φθάνουν στις 29 Σεπτεμβρίου. Η πορεία του ταξιδιού αυτού τους οδηγεί στο Μεσολόγγι, όπου, λίγα χρόνια αργότερα, θα γραφούν οι τελευταίες σελίδες της ζωής του Βύρωνα. Σχεδιάζεται μια μεγαλόπρεπη αποβίβαση που θα προοιωνίζει αυτή του Μεσολογγίου, όμως, ο καιρός του καλάει τα σχέδια. Λίγο αργότερα, όταν ο δυνατός ελληνικός ήλιος κάνει την εμφάνισή του, ο Βύρωνας με τον Hobhouse ιππα-

στί επισκέπτονται τη Νικόπολη του Αυγούστου, μνημείο της νίκης του στο Ακτιον. Από την Πρέβεζα και διά μέσου της Αρτας στις 3 Οκτωβρίου, ακολουθούν βόρεια κατεύθυνση με τελικό προορισμό τα Ιωάννινα, όπου ο Βύρωνας σχεδιάζει να συναντήσει τον Αλή Πασά, που την περίοδο αυτή χρησιμοποιεί τους Βρετανούς σε πολιτικές ιντριγκες εναντίον των Γάλλων.

Στην Ηπειρο

Στις 5 Οκτωβρίου φτάνουν στην πόλη και στη γνωστή λίμνη της όπου σπίτια, θόλοι και μιναρέδες αστράφτουν ανάμεσα σε λεμονιές και πορτοκαλιές. Την όμορφη αυτή εικόνα καταστρέφει η θέα κομμένου ανδρικού χεριού κρεμασμένου σε ένα δέντρο – χέρι Έλληνα που συνωμοτούσε κατά του Αλβανού δεσπότη. Όμως ο Αλή Πασάς έχει ήδη αναχωρήσει για τη γενέτειρά του, το Τεπελένι, και έτσι συνεχίζουν την πορεία τους ανάμεσα σε εντυπωσιακά ορεινά τοπία για να φτάσουν στο Μοναστήρι της Ζίτσας, όπου βρίσκουν καταφύγιο από τη θύελλα. Ο Βύρωνας γράφει στη μητέρα του, στις 2 Νοεμβρίου του 1809, για το ταξίδι αυτό, ότι αποτελεί την πιο όμορφη περιπέτεια που μπορεί η μνήμη του να συγκρατήσει. Την επομένη, συναντώνται για πρώτη φορά με τον Αλή Πασά, ο οποίος, προς έκπληξή τους, τους υποδέχεται με εγκαρδιότητα και στο πρόσωπό τους συγχαίρει τη βρετανική κυβέρνηση για την πρόσφατη κατάληψη των Ιονίων

▲ **Ο Τ. Κ. Χομηχάουζ** σε χαρακτηριστικό πορτρέτο του 1834. Απόφοιτος του Κέμπριτζ και αρχαιολάτρης ακολούθησε ως συνταξιδιώτης τον Βύωνα στις περιηγήσεις του στην Ελλάδα ως τον Ιούλιο του 1810. Αργότερα πήρε κι εκείνος τον τίτλο του λόρδου και ως ενεργό μέλος της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου υποστήριξε με οθένος την ελληνική υπόθεση στη διάρκεια της Επανάστασης. Εξέδωσε επίσης δύο τόμους (1813 και 1855) με τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις. (φωτ.: Αναστασίον Ι. Παπασταύρου «Τα Γιάννενα του 19ου αιώνα», 1994).

◀ **Ο Βύρωνας** επιστρέφοντας από την Μ. Ασία (Ιούλιος 1810) στην Αθήνα εγκαταστάθηκε για ένα δεκάμηνο περίπου (ως 21 Απριλίου 1811) στη Μονή των Καποντιόνων – το Φράγκικο Μοναστήρι όπως το έλεγαν οι Αθηναίοι. Βρισκόταν κάτω από την Ακρόπολη, έχοντας εντοιχισμένο στην πρόσοψη το μνημείο του Ανσικράτη, το οποίο οι μοναχοί χρησιμοποιούσαν ως βιβλιοθήκη. (Χαλκογραφία του 1832, Μουσείο Μπενάκη)

◀ Το αρχοντικό του Νικόλαου Αργύρη (Βρετιού) στα Γιάννενα όπου τακτοποιήθηκαν ο Βύρωνας και η ακολουθία του φιάνονας στις 5 Οκτωβρίου 1809. Το αρχοντικό του Αργύρη, ένα υπόδειγμα τοπικής αρχιτεκτονικής, καταστράφηκε στην πυρπόληση των Ιωαννίνων από τον Αλή τον Αΐγονο το 1820. Βρισκόταν στη σημερινή οδό Λόρδον Βύρωνα. (φωτ.: «Τόπος και Εικόνα», εκδόσεις «ΟΛΚΟΣ», 1983)

νήσων. Ο Αλή Πασάς αναγνωρίζει την αριστοκρατική καταγωγή του Βύρωνα στα μικρόσχημα αυτιά του και στα λεπτεπίλεπτα χέρια του και του προτείνει μια ακόμη συνάντηση το ίδιο απόγευμα, την οποία ο Βύρωνας δεν αποδέχεται. Δείχνει, όμως γοητευμένος από τις αντιθέσεις στο χαρακτήρα του Αλή Πασά. Από τη μια το στοιχείο της ευγένειας και από την άλλη αυτό της τραχύτητας και βαρβαρότητας. Αυτές οι αντιθέσεις αποτελούν το μοντέλο του για τον Πασά Γιαφίρ στη «Νύφη της Αβύδου» και για τον πειρατή Λάμπρο στον «Δον Ζουάν». Παρά το δύσκολο οδοιπορικό, ο Hobhouse γράφει στο ημερολόγιό του ότι ο Βύρωνας ετοιμάζει ένα μακροσκελές ποίημα σε Σπενσερική στροφή και κάνει αναφορά στο πρώτο κάντο του «Childe Harold's Pilgrimage».

Σχεδιάζοντας αρχικά να επιστρέψει στην Πρέβεζα με πλοίο, για να αποφύγουν τις κακοτοπιές των βουνών, ένας δυνατός αέρας τους σπρώχνει προς τη Λευκάδα που είναι υπό τον έλεγχο των Γάλλων. Τότε αποφασίζουν να ακολουθήσουν το ορεινό μονοπάτι με οδηγούς Σουλιώτες, οι οποίοι το βράδυ σουβλίζουν μια γίδα και αρχίζουν το χορό και το τραγούδι γύρω από τη φωτιά. Ενώ ο Hobhouse θα προτιμούσε λίγες ώρες ύπνου, ο Βύρωνας εμποτισμένος την κλασική παιδεία, ανακαλύπτει στη σύγχρονη Ελλάδα μια πηγή ελευθερίας και επιστροφής στη φύση. Στις 20 Νοεμβρίου φτάνουν στο Μεσολόγγι όπου πληρώνουν τους οδηγούς και αρχίζουν το ταξίδι προς την Αθήνα διά μέσου της Βοστίτσας (Αίγιο). Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η αρχή της ταυτότητάς του με το επαναστατικό πνεύμα που κυριαρχεί στην Ελλάδα. Συναντά τον νεαρό Ανδρέα Λόντο που, με δάκρυα στα μάτια, τον μπει στο μύθο του Ρήγα Φεραίου και του εξιστορεί το θάνατό του από χέρια Τούρκων το 1798. Η συνάντηση αυτή του Βύρωνα γίνεται ο κυρίαρχος άξονας που τον μεταστρέφει από

απλό παρατηρητή σε ενεργό μέλος του Ελληνικού Αγώνα. Στο δρόμο για την Αθήνα σταματά στους Δελφούς (διά μέσου Ιτέας) όπου απογοητεύεται με τα λιγοστά στοιχεία –μιας περιοχής που δεν έχει ανασκαφτεί ακόμη–, δύο κίονες με ακιδογραφήματα ονόματα τουριστών στα οποία προσθέτουν και τα δικά τους.

Στην Αττική

Τελικά, Χριστούγεννα του 1809, διακρίνουν την Ακρόπολη ανάμεσα στις φυλλωσιές των δέντρων. Μια Αθήνα, μια πόλη χωρίς επαρκείς χώρους διαμονής των επισκεπτών της τότε, τους φιλοξενεί στην οικία της κυρίας Μακρή, χήρας του πρώην Βρετανού υποπρόξενου, με τις τρεις κόρες της, στην οδό Αγ. Θέκλας. Εδώ είναι πιθανόν να άρχισε ο Βύρωνας να μαθαίνει νέα ελληνικά, μεταφράζοντας ελληνικά τραγούδια στα αγγλικά, όπως ο Οούρις του Ρήγα Φεραίου. Αρχίζει να συμπεριλαμβάνει ελληνικές λέξεις στην αλληλογραφία του, υπογράφοντας είτε ως ταπεινότητας δούλος είτε με το όνομά του στα ελληνικά Μπαϊρών είτε ακόμη αφιερώνοντας ένα ποίημα στην Τερέζα –μία από τις τρεις κόρες– με ομοιοκαταληξία ελληνική.

Η μελέτη της ελληνικής γλώσσας και το συγκεκριμένο ταξίδι τον οδηγούν στο να δει τους Έλληνες όπως πραγματικά είναι και όχι όπως τους γνωρίζει μέσα από την ιστορία τους. Η ιστορική γνώση του για τη δεινή κατάσταση της Ελλάδας είναι εμφανής, καθώς συνδέει τη θέση των σκλαβω-

μένων Ελλήνων με αυτή των Νέγρων, των Καθολικών στην Αγγλία και των Εβραίων. Παραινεί τους Έλληνες να πετάξουν το ζυγό και να χτυπήσουν μόνοι τους τον κατακτητή χωρίς να περιμένουν τη βοήθεια των Γάλλων και των Ρώσων.

Από την οικία της κυρίας Μακρή και αργότερα από τη Μονή Καπουτσίνων, έρχεται σε επαφή με την ξένη κοινότητα στην Αθήνα και η σκληρή κριτική τους για τους Έλληνες τον εξαγριώνει. Για παράδειγμα, ο Γάλλος πρόξενος Fauvel επιμένει ότι λόγω της διαφθοράς τους οι Έλληνες δεν εδικαιούντο να απελευθερωθούν. Είναι αυτός και μαζί του ο Lusieri, που προσπαθούν να αρπάξουν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα για τους προστάτες τους, τον κόμμη de Choiseul-Gouffin,

πρέσβη της Γ α λ λ ι α σ στην Πύλη, και τον T h o m a s Bruce, Lord Elgin, τον Αγγλο πρέσβη εκεί. Η λ e n λ a σ ι a και η ολοσχερής καταστροφή

Ο Βύρωνας έρχεται ως περιηγητής - λάτρης του αρχαιοελληνικού μεγαλείου για να του αποκαλυφθεί σταδιακά και η νεότερη Ελλάδα

του Παρθενώνα προκαλεί στο Βύρωνα δγκτική αντίδραση που εκδηλώνεται στο ποίημά του «Η Κατάρτα της Αθηνάς». (Το θέμα των Μαρμάρων του Παρθενώνα περιγράφεται σε ένα άλλο τμήμα αυτού του αφιερώματος).

Ο Βύρωνας και ο Hobhouse αυτές τις πρώτες ημέρες της παραμονής τους στην Αθήνα τοπογραφούν την Αττική, όπως οι ίδιοι λένε, από την Ελευσίνα έως τον Υμηττό και την Πεντέλη όπου και επισκέπτονται το σημείο εξόρυξης των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Στις 19 Ιανουαρίου επισκέπτονται το Σούνιο όπου χαράζει το όνομά του (διατηρείται έως σήμερα) σε έναν από τους κίονες του ναού του

Ποσειδώνα και τρεις ημέρες αργότερα ανεβαίνει στην Πεντέλη όπου και κινδυνεύει να καθεί σε ένα λαβυρινθώδες σπήλαιο. Επισκέπτεται επίσης τον Μαραθώνα, του οποίου το όνομα αναφέρεται σε στίχους του. Εκεί, καθώς χωρικοί τον πλησιάζουν προτεινοντάς του την αγορά την ιερής γης για 900 λίρες, αναφωνεί: οι στραχτες του Μιλτιάδη τόσο τιμώνται;

Με την πρώτη αυτή περίοδο στην Αθήνα να πλησιάζει στο τέλος, θεωρώ ότι πρέπει να γίνουν κάποια σχόλια για το ταξίδι αυτό. Το «Childe Harold» είναι, χωρίς αμφιβολία, το ποίημα στο οποίο ο Βύρωνας σχολιάζει την Ελλάδα εκτενέστατα και προσδίδει στον ποιητή αναγνώριση. Επίσης, αποτελεί καταλύτη για την κάθοδο φιλελλήνων στην Ελλάδα δέκα χρόνια αργότερα, αφού κάνει δεκαοκτώ διαφορετικές εκδόσεις στο Λονδίνο, μία στη Φιλαδέλφεια και μία στη Λειψία στο χρονικό διάστημα 1812-1827, ενώ κυκλοφορούν δύο εκδόσεις στη Γαλλία το 1828 και μία στην Ιταλία το 1829. Η αμεσότητα του ήρωα προβάλλεται με χαρακτηριστικό τρόπο, με τον οποίο οι ενθουσιώδεις εθελοντές από την Ευρώπη και την Αμερική εύκολα ταυτίζονται. Δίνει διατύπωση σε σκέψεις που απαντώνται σε συνήθη μυσάλα και υφαινείς στο στίχο του την κοινή κληρονομιά μετρίως καλλιεργημένων ανδρών. Η υψηλή και συνεχής φήμη του πηγάζει από τη σαφήνεια και απλότητα των ελληνικών του θεμάτων.

Στη Μικρά Ασία

Ξαφνικά, με το Πυλάδες, που σαλπάρει προς Σμύρνη, ο Βύρωνας και ο Hobhouse αφήνουν την Αθήνα στις 4 Μαρτίου του 1810. Όπως αναφέρει ο Hobhouse, η αναχώρηση από την Αθήνα με κατεύθυνση τον Πειραιά είναι ψυχικά επώδυνη. Ειρωνεία της τύχης, το πολεμικό πλοίο που τους μεταφέρει, έχει δοθεί από τη βρετανική κυβέρνηση στον Lord Elgin να συνοδεύσει το δεύτερο φορτίο με τα Μάρμαρα του Παρθενώνα.

Ο Βύρωνας φτάνει στη Σμύρνη στις 6 Μαρτίου όπου, προς μεγάλη του απογοήτευση, δεν καταφέρει να βρει πλοίο να τους μεταφέρει στην Κωνσταντινούπολη έως το τέλος Μαρτίου. Δεν δείχνει να εντυπωσιάζεται από τη Σμύρνη και επισκέπτεται άλλες πόλεις γύρω από αυτήν, έως ότου φτάνει στην Εφεσο στις 15 του μηνός. Η απογοήτευση τον κυριεύει και αναφωνεί: ο ναός έχει σχεδόν φθαρεί και ο απόστολος Παύλος δεν χρειάζεται να γρά-

φει επιστολές προς Εφεσίους του σήμερα, αυτούς που έχουν μεταβάλει τη μεγαλοπρεπή μαρμαρίνη εκκλησία σε τζαμί χωρίς να είμαι βέβαιος ότι είναι προς το καλύτερο.

Είναι συνέχεια σκυθρωπός και στην αλληλογραφία του με τη μητέρα του διακρίνουμε ανησυχία για τα οικονομικά του – μια ανησυχία που τον διακατέχει σε όλη του τη ζωή – καθώς και εκνευρισμό για την ανικανότητα των δικηγόρων του να αντιμετωπίσουν τους δανειστές του στην Αγγλία. Επιθυμία του ήταν να επισκεφτεί την Κωνσταντινούπολη και μετά να συνεχίσει για Περσία – χωρίς να ενθουσιάζεται ιδιαίτερα με την ιδέα επιστροφής στην Αγγλία. Λίγες ημέρες μετά, του παρουσιάζεται η ευκαιρία να πάει στην Κωνσταντινούπολη. Καθώς δεν είχαν επίσημη άδεια να διασχίσουν τα Στενά των Δαρδανελίων, έμειναν αγκυροβολημένοι για δύο εβδομάδες στο ακρωτήρι Σίγειον. Η καθυστέρηση αυτή του έδωσε την ευκαιρία να εξερευνήσει τη βορειοδυτική πλευρά της Μικράς Ασίας, γνωστή ως Τρωάδα. Ήταν αυτή την περίοδο που είχαν προκύψει διαφωνίες για το εάν ήταν η αρχαία Τροία. (Από το τέλος του 19ου αιώνα η Τροία θεωρείται ότι βρίσκεται στο Hissarlik). Ο Βύρωνας, εμπιστευμένος την κλασική παιδεία, γράφει: Ακόμη σέβομαι το πρωτότυπο, στα αντικείμενα και στο χώρο, ως απόδειξη της ιστορίας. Διαφορετικά δεν θα το απολάμβανα. Ποιος θα με πείσει ότι ο τάφος στον οποίο έχω ακουμπήσει, δεν ανήκει σε ήρωα; Το μεγαλείο του το αποδεικνύει. Οι άνθρωποι δεν μοχθούν για τάφους κοινών θνητών και μη ηρώων – γιατί λοιπόν να μην είναι αυτοί οι νεκροί ήρωες του Ομήρου; Καθώς κοιτάζει από το φινιστρίνι του διακρίνει έναν θόλο και θεωρεί ότι βλέπει τον τάφο του Αντίλοχου. Πλυσίον, ο ποταμός Σκάμανδρος και το όρος Ιδη προκαλούν συγκίνηση στους ταξιδιώτες. Πολλά χρόνια αργότερα, ο Βύρωνας τοποθετεί τον ήρωά του Δον Ζουάν να επισκέπτεται την περιοχή αυτή στο δρόμο για το σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης.

Το νερό είναι πάντα το στοιχείο που θέλγει τον Βύρωνα. Δεινός κολυμβητής, δεν αντιστέκεται στα νερά του Ελλήσποντου, όπως ο Λέανδρος για να συναντήσει την αγαπημένη του Ηρώ. Ξεκινώντας από την ευρωπαϊκή πλευρά μαζί με έναν νέο αξιωματικό από το πλοίο, σε ένα στοίχημα για το ποιος θα έφτανε πρώτος στην ασιατική πλευρά (ακολουθώντας την αντίθετη πορεία από αυτή του Λέανδρου του Οβίδιου) και φορώντας μακριά παντελόνια, ίσως για να καλύψει τη δυσμορφία του ποδιού του, διανύει την απόσταση σε μία ώρα και δέκα λεπτά, χάνοντας με διαφορά πέντε λεπτών από τον αξιωματικό Ekenhead.

Γι' αυτόν του τον άθλο γράφει πολλές επιστολές σε φίλους του και τον συμπεριλαμβάνει σε στίχους του, ανάγοντάς το σε μέγιστο κατόρθωμα της ζωής του.

Τελικά, στις 13 Μαΐου οι μιναρέδες και τα καμπαναριά της Κωνσταντινούπολης διαγράφονται στον ορίζοντα. Η διαφορετικότητα της πόλεως του δημιουργεί την ακατάσχετη επιθυμία να τη γνωρίσει αλλά, με μοναδική ίσως εξαί-

ρεση τα επτά χιλιόμετρα διαδρομής γύρω από τα γεμάτα κισσό τριπλά τείχη του Σαράι του Τοπ-καπί με τους 218 πύργους, δεν τον εντυπωσιάζει. Ίσως σε αυτό συντελεί το γεγονός ότι ο Hobhouse αποφασίζει να επιστρέψει στην Αγγλία αφήνοντάς τον χωρίς τον επιστήθιο φίλο του. Ακόμη και η επίσκεψη στον Σουλτάνο Μαχμούτ II τον αφήνει αδιάφορο, ίσως διαισθανόμενος ότι λίγα χρόνια αργότερα θα αναγραφεί το όνομά του στον επίσημο κατάλογο εχθρών της Πύλης.

Ο Βύρωνας, αφού επισκεφθεί τις γύρω περιοχές, αφήνει την Κωνσταντινούπολη και προετοιμάζει την επιστροφή του στην Αθήνα και ενδεχομένως στην Αγγλία. Ακόμη αμφιταλαντεύεται για το αν θα ήθελε να επιστρέψει στην πατρίδα του και γράφει: Αφσα τον τόπο μου χωρίς να το μετανιώσω, θα επιστρέψω χωρίς να το ευχαριστηθώ. Όμως μια νότα νοσταλγίας αφήνει να διαφαίνεται στην επιστολογραφία του, όταν αναλογίζεται το πατρικό του Newstead Abbey.

Υστερα από ένα χρόνο ταξιδιών και περιπέτειας μαζί με τον Hobhouse, σαλπάρουν από την Κωνσταντινούπολη για την Κέα στις 14 Ιουλίου.

Πάλι στην Αθήνα

Ο Βύρωνας ζει άλλους οκτώ μήνες στην Ελλάδα, διαφορετικούς από τους προηγούμενους. Η οικειότητα έχει

αντικαταστήσει πλέον τη γοητεία του πρωτόγνωρου. Στην Αθήνα φτάνει στις 18 Ιουλίου του 1810 όπου συναντάται με γνωστούς από το Cambridge και, μέσα στην καρδιά του καλοκαιριού, αρχίζει το οδοιπορικό του στην Πελοπόννησο.

Κατευθύνονται προς την Πάτρα με ένα σταθμό στον Κορινθιακό Κόλπο για να κολυμπήσει. Συναντάται με τον Αγγλο πρόξενο Strane στην Πάτρα και συνεχίζει για τη Βοστίτσα (Αίγιο), όπου ένα χρόνο νωρίτερα είχε συναντηθεί με τον Αντρέα Λόντο. Φεύγει για την Τρίπολη όπου ο Βελή Πασάς, ο γιος του Αλή Πασά, είναι ο ηγεμόνας του Μωριά. Επιστρέφει στην Αθήνα, αλλά αυτή τη φορά αποφασίζει να μείνει στη Μονή των Καπουτσίνων, αντί της οικίας της κ. Μακρή – ίσως λόγω της μη ανταπόκρισής του σε αναμενόμενες προσδοκίες. Αυτή τη φορά η διαμονή του ήταν οργιαστική ανακαλώντας στη μνήμη του τις εποχές στο Harrow και στο Cambridge, όλο συγκεντρώσεις και συζητήσεις.

Συνεχίζει τις εξορμήσεις του στην Αττική και σε μια από αυτές, καθώς γυρίζει από το μπάνιο του στον Πειραιά, συναντά Τούρκους στρατιώτες που έχοντας περικυκλώσει ένα άλογο με επάνω του μια ζωντανή γυναίκα σε σασκί, την οδηγούν στη θάλασσα να την πνίξουν επειδή είχε παράνομη ερωτική επαφή στη διάρκεια του ραμαζανιού. Δωροδοκώντας τους, απε-

λευθερώνει τη γυναίκα με την υποσχέση ότι αυτή θα ζει πλέον εκτός Αθηνών. Τη βοηθάει να εγκατασταθεί στη Θήβα προκαλώντας σχόλια για τη συμμετοχή του σε αυτό το συμβάν. Ίσως επειδή ήθελε να αποφύγει τα σχόλια, φεύγει για την Κόρινθο και την Πάτρα όπου μένει περισσότερο από όσο υπολόγιζε, λόγω μιας κρίσης ελονοσίας, και επιστρέφει στην Αθήνα στα μέσα του Οκτώβρη καθώς τα οικονομικά του οδηγούνται από το κακό στο χειρότερο και κάνει σκέψεις να πουλήσει το σπίτι του στο Newstead Abbey.

Αγγλοι, υποστηρικτές του αγώνα των Ελλήνων, αρχίζουν να κατακλύζουν την Αθήνα. Ο αέρας αρχίζει να μυρίζει επανάσταση και ο Βύρωνας αρχίζει να μαθαίνει δημοτικά ελληνικά με τη βοήθεια του Μαρμαροτούρη. Συνεχίζει το συγγραφικό του έργο, και είναι τώρα, το χειμώνα 1810-11, που γράφει την «Κατάρτα της Αθηνάς». Όμως οι οικονομικές υποθέσεις του στην Αγγλία ζητούν την παρουσία του και έτσι στις 21 Απριλίου, ύστερα από ένα μεγάλο αποχαιρετιστήριο συμπόσιο, σαλπάρει μετά τρεις ημέρες άπνοιας, με το Υδρα για την Μάλτα. Εσχατη ειρωνεία της τύχης, τον βάζει αυτόν και το χειρόγραφο του «Η Κατάρτα της Αθηνάς» να ταξιδεύουν στο ίδιο πλοίο με τμήματα των Μαρμάρων του Παρθενώνα υπό τη συνοδεία του Lusieri.

Βύρων και Ελγκιν

▲ Ο Λόρδος Βύρων με ελληνική ενδυμασία και την Ακρόπολη των Αθηνών στο βάθος (ελαιογραφία, Μουσείο Μπενάκη). Επισημοποίησε ο Βύρωνας από τη Μ. Ασία στην Αθήνα (Σεπ. 1810- Απρ. 1911), ξεναγός τον στην Ακρόπολη ήταν ο πράκτορας των Ελγκιν Ιαλός ζωγράφος Τζ. Μπ. Λονζέρι. Ο Βύρωνας καταδίκασε ανεπιφύλακτα την ιερόσυλη πράξη των Ελγκιν. Λίγο πριν φύγει από την Ελλάδα, συνέθεσε τη σάτιρα «Η κατάρα της Αθηνάς».

Τον ΜΑΡΙΟΥ-ΒΥΡΩΝΟΣ ΡΑΪΖΗ

Ομότιμον καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών, πρόεδρον Ελληνικής Εταιρείας Βύρωνος

ΟΙ ΒΡΕΤΑΝΟΪ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΪ ειδικοί βυρωνιστές θεωρούν το ποίημα *Η Κατάρα της Αθηνάς* (The Curse of Minerva) ως την ολιγότερο επιτυχή και γνωστή νεοκλασική σάτιρα του Βύρωνα. Τα 156 διστιχά της γράφτηκαν στην Αθήνα το 1811, λίγο πριν επιστρέψει στην πατρίδα του. Ο εκδότης του Βύρωνα και φίλος

του, Τζον Μάρι, δεν δέχτηκε να δημοσιεύσει αυτό το κείμενο στο Λονδίνο, γιατί πίστευε ότι η γενική θεματολογία του νεαρού ποιητή και η στάση του ξεκάθαρα ενάντια στα αισθήματα και τις πεποιθήσεις του λογίου κατεστημένου, γενικά, θα προκαλούσαν κατακραυγή με άσχημες συνέπειες. Ο καλός Μάρι είχε απόλυτο δίκαιο.

Όσο ζούσε ο Βύρων *Η Κατάρα της Αθηνάς* έγινε γνωστή από μία πειρατική έκδοση στη Φιλαδέλφεια της Αμερικής το 1815. Στους Αμερικανούς, ιδιαίτερα στους Φιλέλληνες του 1821, αυτή η σάτιρα άρεσε πολύ γιατί καυ-

τηρίαζε την ιμπεριαλιστική πολιτική της αγέρωχης Αλβιώνας σε πολλές χώρες της γης, αλλά και την καταπιεστική αντιλαϊκή της αντίδραση ενάντια στους εξαθλιωμένους εργάτες της βιομηχανίας της. Ας μην ξεχνάμε ότι οι Αγγλοι το 1812 αποπειράθηκαν να ξανακατακτήσουν τις ΗΠΑ και να τις κάνουν κτήση του Στέμματος. Μολονότι κατάφεραν να κάψουν την μόλις κτισμένη μικρή πρωτεύουσα των ΗΠΑ (την Ουάσιγκτον), τελικά νικήθηκαν στη Νέα Ορλεάνη από τον στρατηγό Αντριου Τζάκσον, μετέπειτα πρόεδρο, και υποχρεώθηκαν ν' αποχωρήσουν από το έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών για πάντα.

Μετά την Δ΄ Σταυροφορία και την πρώτη επαφή των ημιβαρβάρων, τότε, Ευρωπαίων με το άφθαστο μεγαλείο των αρχαίων ελληνικών κτισμάτων, αγαλμάτων, αγγείων και κάθε άλλους ειδους καλλιτεχνημάτων, η εποχή της Αναγέννησης εμπέδωσε στη συνείδηση των Ευρωπαίων τα ελληνικά καλλιτεχνικά πρότυπα ως το άκρον άωτον της τελειότητας, συνεπώς η μελέτη και η απομίμησή τους θεωρήθηκαν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη συνέχιση του κλασικού πολιτισμού και την επέκτασή του στα ευρωπαϊκά χριστιανικά έθνη που πίστευαν τους εαυτούς τους νόμιμους κληρονόμους του ρωμαϊκού και ελληνικού επιτεύγματος σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Στη Βρετανία

Στη Βρετανία περί τα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα, ο θαυμασμός της αρχαίας ελληνικής τέχνης είχε τόσο διαδοθεί, ώστε είχαν οργανωθεί πολλές ομάδες τεχνοφίλων και τεχνοκριτών –της περιφημης Society of Dilettanti– που λάτρευαν τα αρχαία καλλιτεχνήματα και τα ήθελαν να εκτίθενται στη χώρα τους για να τα απολαμβάνουν οι ευαίσθητοι και ταλαντούχοι, να αποκτήσουν έτσι καλό γούστο και, ει δυνατόν, να τα απομιμηθούν μ' επιτυχία συνεισφέροντας την πρόοδο του πολιτισμού. Αυτή η αντίληψη είχε ευρύτατη υποστήριξη στη Βρετανία. Η τότε πιο αγαπητή και σεβαστή ποιήτρια της χώρας, η κυρία Φελίσια Ντοροθέα Χίμανς, προπαγάνδισε αυτή τη στάση στο μεγάλο της ποίημα *Μοντέρνα Ελλάδα* (1817, *Modern Greece*) όπου, ύστερα από μια αξιοθαύμαστη επισκόπηση της ελληνικής ιστορίας όλων των εποχών, κατέληξε με πατριωτική έξαρση και έπαρση ότι η σύγχρονη πολιτισμένη Ελλάδα ήταν n... Μεγάλη Βρετανία! Ανάλογες αντιλήψεις κυριαρχούσαν στη διανοήση Γάλλων, Γερμανών και άλλων λογίων της εποχής. Φυσικά, η κατάσταση των τότε Ελλήνων ως ραγιάδων των άξεστων Τούρκων δεν τους συγκινούσε, ούτε τους πολυενδιέφερε, μια και γενική ήταν η πεποίθηση ότι το ισλα-

◀ **Λιθογραφία του 1816 που σατιρίζει τις προσπάθειες του Ελγκιν να πωλήσει τα γλυπτά του Παρθενώνα στην αγγλική κυβέρνηση σε εποχή οικονομικής κρίσης (φωτ.: «Τόπος και Εικόνα. Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα», Εκδόσεις «ΟΛΚΟΣ», 1983).**

μικό σκοτάδι είχε καλύψει την Hellas για πάντα και δεν υπήρχε ελπίδα να ξαναλάβει το αρχαϊκό της φως...

Ο Ελγκιν

Ο Σκωτσέζος Λόρδος Ελγκιν (όχι Ελγιν, ούτε Ελτζιν) ήταν και αυτός θαυμαστής του ελληνικού καλλιτεχνικού μεγαλείου και βάλθηκε να μεταφτεύσει άριστους σπόρους του στην Αγγλία, ώστε να «φυτρώσει» και εκεί το δέντρο του ελληνικού πολιτισμού. Με τον τρόπο του και αυτός, ο για μας μισπητός αριστοκράτης άρπαγας, ήταν ένας φιλέλληνας θαυμαστής των προγόνων μας! Ο Ελγκιν έλαβε νόμιμο φερμάνι από την Υψηλή Πύλη, το οποίο υποχρέωσε τον Τούρκο διοικητή της Ακρόπολης και της κωμόπολης Αθήνα να επιτρέψει στον Βρετανό αξιωματούχο ν' αποσπάσει και μεταφέρει στη χώρα του τα γλυπτά του Παρθενώνα και άλλων κτισμάτων στην Ακρόπολη.

Με τη βοήθεια του Ιταλού πράκτορά του, Τζιοβάνι Μπατίστα Λουζιέρι, ο Ελγκιν απέσπασε ό,τι επιθυμούσε από τον μισοκατεστραμμένο Παρθενώνα (από το βομβαρδισμό του Φ. Μοροζίνι) και μετέφερε στο Λονδίνο ό,τι δεν έσπασε ή χάθηκε στη θάλασσα. Το 1806 η βρετανική κυβέρνηση αγόρασε τα γλυπτά «του Ελγκιν» –όπως επικράτησε να λέγονται (the Elgin marbles)– αντί του ποσού των 35.000 λιρών της εποχής. Μολονότι το ποσό ήταν τεράστιο, τα έξοδα του Ελγκιν υπήρξαν κολοσοσιαία και δεν υπερκαλύφθηκαν από το κονδύλιο αυτό. Συνεπώς, αν και Σκωτσέζος, ο προμηθευτής τους έπεσε έξω από οικονομικής πλευράς. Η κατάρα της θεάς Αθηνάς, επιπλέον, τον έκανε αργότερα να μολυνθεί από μια βαριά δερματική νόσο που τον παραμόρφωσε. Η ωραία σύζυγός του τον εγκατέλειψε, κανείς δεν του συμπαραστάθηκε για την προσπάθειά του να εκπολιτίσει τη κοινωνία του και τελικά πέθανε σχετικά νέος και δυστυχισμένος. Ας πούμε, όμως, ότι από το 1816 που τα μάρμαρα του Παρθενώνα πρωτοεκτέθηκαν στο Βρετανικό Μουσείο, μόνο θαυμα-

σμό έχουν προκαλέσει για τον ελληνισμό μέχρι σήμερα. Ο τότε νεαρός ποιητής Τζον Κιτς, που είδε τα γλυπτά στο Μουσείο συνοδευόμενος από τον φίλο του ζωγράφο Χέιντον, έμεινε κυριολεκτικά άφωνος από συγκίνηση και θαυμασμό. Μαγεμένος, γύρισε σπίτι του και συνέθεσε το περίφημο σονέτο του, «Καθώς πρωτοαντίκρισα τα Μάρμαρα του Ελγκιν» (On Seeing the Elgin Marbles for the First Time), ένα αριστούργημα.

Ο Βύρων

Όμως ο Λόρδος Βύρων, σαν ρομαντικός ποιητής, δεν ήταν ψυχρός αρχαιολόγος, ούτε αισθητικός dilettante. Δεν έβλεπε τα ερείπια των αρχαίων ναών και τα σπασμένα αγάλματα ή αγγεία με τα μάτια του αισθητικού τεχνοκρίτη, αλλά με τα φλογερά μάτια του συναισθηματικού ατόμου.

Γι' αυτόν τα μάρμαρα του Παρθενώνα αποτελούσαν την έμπρακτη απόδειξη του αρχαίου ελληνικού μεγαλείου, καθώς και τα απτά στοιχεία που ταυτιζαν ένα λαό μεγαλοεργών. Ο χρόνος, οι διάφοροι βάρβαροι κατακτητές, οι Τούρκοι του καιρού του, τα είχαν σεβασθεί και αφήσει άθικτα. Ο Σκώτος αριστοκράτης, όμως, είχε ντροπιάσει την πατρίδα του και είχε καταπατήσει τα ιερά δίκαια ενός εξανδραποδισμένου και ξεπεσμένου λαού. Για τον Βύρωνα, η αρπαγή του Ελγκιν ήταν πράξη ανήθικη, βάνουση και θρασυδειλή –κατάπτυστη, με μια λέξη.

Το ξέσπασμα της «ιερής αγανάκτησης» του Λονδρέζου Βύρωνα στο σχετικό ποίημα πήρε τη μορφή οράματος που βλέπει ο ποιητής, καθώς έχει ανεβεί στην Ακρόπολη ένα ωραίο αττικό σούρουπο, με τις υπέροχες αποχρώσεις που κάνουν την πόλη των Αθηνών πραγματικό «ιοστεφές άστυ», όπως την είχε χαρακτηρίσει ο Αισχύλος – ιδιαίτερα προσφιλής ποιητής για

τον Βύρωνα. Στο όραμα παρουσιάζεται η θεά Αθηνά με πλήρη πανοπλία, αλλά σε κακό χάλι –μια παρωδία της δύναμης και του κάλλους που είχε στην αρχαιότητα. Η θεά κατηγορεί τον ποιητή ως συμπατριώτη του ανιέρου συλλήτη του ερειπωμένου ναού της, αλλά ο Βύρων αμύνεται της αγγλικής τιμής, εξηγώντας ότι ο Ελγκιν είναι Σκώτος όχι Άγγλος όπως αυτός, η δε Σκωτία είναι για την εποχή του ό,τι ήταν η Βοιωτία για τους αρχαίους Αθηναίους– δηλαδή, κωδαία και απολιτιστή. Η Αθηνά δεν υπολογίζει τι της εξηγεί ο ποιητής και καταριέται τον βέβυλο Σκωτσέζο και την Αγγλία που δεν αντέδρασε στο ανοσιούργημα. Το ποίημα προς το τέλος του καταγράφει τα κακά που η Αθηνά προβλέπει ότι θα υποφέρει η κατ'απιστική Αγγλία από τους Ινδούς και άλλους καταπιεσμένους λαούς στην Ευρώπη αλλά και στο

έδαφός της, όπου θα γίνουν ξεσπασμοί εργατών, ταραχές, αιματοχυσίες, και καταστροφές. Αυτές οι προφητείες ελάχιστα επαληθεύτηκαν, έστω και αν θυμηθούμε τους βομβαρδισμούς του 1940-41 από τη Λούφτβαφε του μανιακού Χίτλερ, τις εξεγέρσεις των Ινδών μέχρι και την ανεξαρτησία τους το 1947, και τις διάφορες εργατικές ταραχές, ιδίως όσο ζούσε ο Βύρων (το 1815 με τους υφαντουργούς της κομψότητας του). Μεγάλη ή καταλυτική καταστροφή ουδέποτε υπέστη η αγέρωχη Αλβιών· οπωσδήποτε το περιεχόμενο της σάτιρας *Η Κατάρα της Αθηνάς* εκόλωσε ή δυσαρέστησε πολλούς Βρετανούς, υπερήφανους πατριώτες και υποστηρικτές του αυτοκρατορικού πεπρωμένου της παντοδύναμης κοινοπολιτείας τους. Ο Βύρων άρχισε να χάνει αναγνώστες λόγω του Ελγκιν.

Η Κατάρα της Αθηνάς διαθέτει και λίγο χιούμορ, ιδίως στο εδάφιο όπου ο ειρωνικός Βύρων αναφέρεται στα σοβαροφανή σχόλια των τζέντλεμεν καθώς

θαυμάζουν τη ζωφόρο του Παρθενώνα, ενώ οι γυναίκες –κυρίως υποκριτικές δέσποινες και ανέραστες γεροντοκόρες– λαχταρούν τα ωραία και στιβαρά κορμιά των Ελλήνων θεών, ημιθέων, και πολιτών που έχει σμιλεύσει η ελληνική τέχνη με αξιοθαύμαστη ζωντάνια και απaráμιλλη ομορφιά.

Για τους υπόδουλους

Για μας τους Έλληνες *Η Κατάρα της Αθηνάς* έχει πνεύμα, αξία, και σημασία· οι ξένοι, όμως, μάθανε πραγματικά για τα αισθήματα αγανάκτησης του Βύρωνα, και για τον πόνο του, που οι ανήμποροι σύγχρονοι Έλληνες δεν ήταν σε θέση να προσπίσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, από το περίφημο Β' Άσμα του επικούλου *Το Προσκύνημα του Τσάλιτ Χάρολντ* (Childe Harold's Pilgrimage), του οποίου τα δύο πρώτα άσματα κυκλοφόρησαν από τον Τζον Μάρι το 1812. Αυτός ο τόμος έγινε ανάρπαστος και γνώρισε αλληπάλληλες εκδόσεις πριν πεθάνει ο ποιητής. Οι ελληνολατρικές σπενσερικές στροφές του καθιέρωσαν τον νεαρό Λόρδο ως δημοφιλέστατο λογοτέχνη και υπερασπιστή του ελληνισμού «άνευ ετέρας συζήτησεως», ενώ το ποινεμένο ξέσπασμα του νεαρού ποιητή έπεισε με τη γνησιότητα του τους αγγλόφωνους και άλλους αναγνώστες –Ευρωπαίους και Αμερικανούς με κλασική παιδεία και φιλελεύθερο φρόνημα– ότι ο υπόδουλος Ελληνισμός έπρεπε να ξεσπαστεί με την υποστήριξη τους και να ξαναβρεί τη θέση του ανάμεσα στους πολιτισμένους χριστιανικούς λαούς της γης, οι οποίοι είχαν δεχθεί τα φώτα του πολιτισμού και τη θερμή της πίστης του χριστιανισμού από τα επιτεύγματα και παραδείγματα των αρχαίων Ελλήνων. Ξαφνικά, οι ξένοι κατανόησαν ότι οι ταπεινοί και λησμονημένοι αμόρφωτοι και πάμπτωχοι κάτοικοι της πρώην «κλασικής» Ελλάδας ήταν οι κατευθείαν απόγονοι Ελλήνων μεγαλοεργών στην καλλιτεχνία, λογοτεχνία, φιλοσοφία, επιστήμη, κοινωνική πολιτική, δικαιοσύνη, και κυρίως για τον Λόρδο Βύρωνα, στην ηρωική φιλοπατρία και αυτοθυσία pro bono publico.

Από τις δεκαπέντε στροφές του Β' Ασματος που ασχολούνται με το θέμα της Αθηνάς και του ναού της, πολλές έχουν τρομερή δύναμη συναισθήματος. Παράδειγμα η ενδεκάτη, η οποία στυλιτεύει τον Ελγκιν και την πατρίδα του που ο ποιητής αναφέρει με το κλασικό της όνομα, Καληδονία.

Ο γνωστός μας ιστορικός συγγραφέας που έχει ασχοληθεί πολύ με τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, ο φιλέλληνας William St. Clair, σε δοκίμιό του υπολογίζει τους αναγνώστες της βυρωνικής ποίησης μέχρι το 1850 στο μυθικό αριθμό των 500.000 στις αγγλόφωνες χώρες μόνο! Ενώ το σύνολο των άλλων ρομαντικών ποιητών της Βρετανίας, στο ίδιο χρονικό διάστημα, είχε πολύ λιγότερους από το ένα δέκατο του Βύρωνα! Εύκολα αντιλαμβανόμαστε τίνος η έντιμη φωνή αφύπνισε τους πολιτισμένους πολίτες του κόσμου και τους έταξε στο πλευρό των αγωνιζομένων Ελλήνων τα δύσκολα και ηρωικά εκείνα χρόνια. ✎

Δεύτερο ταξίδι (1823)

▲ Στο κέντρο η οικία Καψάλη όπου έμενε ο Λόρδος Βύρωνας στο Μεσολόγγι. Η συνοδεία του και ο ίδιος, όπως επίσης και ο Στάνχοπ που είχε προηγηθεί, βρίσκονταν εγκατεστημένοι στον πάνω όροφο, ενώ στο ισόγειο στρατωνιζόταν το σώμα των Σουλιωτών οωματοφλάκων. Συγκεκριμένα ο Βύρωνας διέμενε στο υπερυψωμένο δωμάτιο που βλέπει προς τη Λιμνοθάλασσα. Το σπίτι ανατινάχθηκε το βράδυ της Εξόδου από τον ιδιοκτήτη τον Χρήστο Καψάλη. Στα 1924, επέτειο 100 χρόνων από το θάνατο του Βύρωνα, στη θέση του στήθηκε επιτύμβια στήλη (νδαιογραφία του W. Purser, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών).

Της ΣΠΥΡ. Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ

τ. Ανκειάρχη

Η ΔΙΔΑΧΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ σπουδών στη Δύση, πρόξενος θαυμασμού των ξένων προς την ελληνική αρχαιότητα, έφερε στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα πολλούς αρχαιολάτρες επισκέπτες, αναπτύσσοντας έμμεσα και τη συμπάθεια πολλών εξ αυτών προς τον υπόδουλο ελληνισμό, συμπάθεια η οποία αποτυπώθηκε και στα δημοσιεύματά τους. Σε συνδυασμό με το κλίμα του ρομαντισμού και των κηρυγμάτων περί της ελευθερίας των λαών, που γέννησαν οι επαναστάσεις του τέλους του 18ου αι. και διέδωσε ο άνεμος των ναπολεοντείων πολέμων, δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο βρήκε ανταπόκριση και η ιδέα της σπρηξίεως της επαναστάσεως των Ελλήνων.

Ευνοϊκά διατεθειμένη απέναντι του ελληνικού απελευθερωτικού κινήματος, προσετέθη γρήγορα η εθελοντική συμπαράσταση της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής κοινής γνώμης, αντίθετα με την εχθρική, έναντι της Ελληνικής Επανάστασης, στάση της ευρωπαϊκής διπλωματίας, τα νήματα της οποίας κινούσε η Ιερά Συμμαχία, με ψυχή της τον πανίσχυρο Metternich, καγκελάριο και υπουργό Εξωτερικών της Αυστρίας και υποστηρικτή του status quo στην Ελλάδα.

Το ζωηρό λαϊκό φιλελληνικό κίνημα, ανεξάρτητο από κοινωνική τάξη, με μεγαλύτερη αντιπροσώπευση από την αστική κοινωνία, εκφράστηκε αμέσως με την άφιξη εθελοντών στην Ελλάδα. Ανάμεσά τους υπήρξαν και εκείνοι που επιζητούσαν στρατιωτική σταδιοδρομία και εργασία, οι ναπολεόντειοι πόλεμοι είχαν λήξει. Ομως, οι περισσότεροι υπήρξαν αγνοί ιδεολόγοι, οπαδοί του φιλελευθερισμού, και με την έκρηξη της Επανάστασης κατέβηκαν ενθουσιώδεις στην Ελλάδα, βαθιά συγκινημένοι από το δράμα της αγωνιζόμενης χώρας.

Φλογερός υποστηρικτής της ιδέας της απελευθερώσεως των Ελλήνων, ο Αγγλος ρομαντικός ποιητής Lord Byron την εξέφρασε στα κείμενά του ήδη από την πρώτη του επαφή με την Ελλάδα (1809-1811). Αργότερα, πραγματοποιώντας δεύτερο και τελευταίο ταξίδι (1823-1824) στην ήδη επαναστατημένη χώρα, ήρθε και να αγωνισθεί γι' αυτήν.

Παράλληλα, με τον μαχόμενο φιλελληνισμό, σε πολλές χώρες συγκροτήθηκαν τα φιλελληνικά κοιμιτάτα, με σκοπό την με κάθε τρόπο ενίσχυση του ελληνικού αγώνα, κυρίως με εράνους, δημοσιεύματα, αποστολή εθελοντών, μέριμνα για τους πρόσφυγες. Η μεγαλύτερη φιλελληνική δραστηριότητα σημειώθηκε στις χώρες Γερμανία και Ελβετία, στις οποίες σχηματίσθηκαν και οι πρώτες φιλελληνικές επιτροπές (ήδη τον Αύγουστο του 1821), στη Γαλλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Στην Αγγλία, ο ελληνικός αγώνας αντιμετώπισθηκε κατά τα πρώτα χρόνια με περιορισμένες εκδηλώσεις. Την πρώτη έντονη αίσθηση προξένισαν οι σφαγές της Χίου (1822). Ο αγγλικός φιλελληνισμός εκδηλώθηκε οργανωμένα με τη στροφή της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής, αφ' ότου (αρχές του 1823) ο υπουργός Εξωτερικών George Canning αναγνώρισε τον κηρυχθέντα από τους Έλληνες θαλάσσιο αποκλεισμό στις ελληνικές θάλασσες – de facto αναγνώριση των Ελλήνων ως εμπολέμων.

Το Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου (London Greek Committee) ιδρύθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1823, αρχικά σε πλαίσιο ανθρωπιστικό, αργότερα οι κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν το φιλελληνικό κίνημα για την εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων. Το Κομιτάτο ιδρύθηκε από τους δραστήριους John Bowring, ο οποίος ορίστηκε γενικός γραμματέας του και Edward Bouverie, ο δεύτερος εξουσιοδοτήθηκε αμέσως να μεταβεί στην Ελλάδα και να εξετάσει την πραγματική κατάσταση, προκειμένου να γίνουν ενέργειες για δανειοδότηση προς την επαναστατημένη χώρα. Στα 26 πρώτα μέλη περιλαμβάνονταν προσωπικότητες της αγγλικής κοινωνίας, καθώς και ο Jeremy Bentham, θεωρητικός του πολιτικού και κοινωνικού ριζοσπαστισμού.

Το Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου περιέλαβε στους πρώτους στόχους του και τον προσυλιτισμό του Byron, ο οποίος ευρίσκετο τότε στην Ιταλία. Ζούσε τον τελευταίο μεγάλο του έρωτα με την κόμισσα Teresa Guiccioli και εξακολούθησε τη σύνθεση διαφόρων ειδών ποιητικών έργων, ενώ συμπλήρωνε τα Ασματα του αριστοουργήματος του «Don Juan» (ο Byron, με διάφορες διακοπές, ασχολήθηκε με αυτό το έργο μέχρι το θάνατό του στο Μεσολόγγι, όπου είχε φέρει μαζί του το ημιτελές 17ο Ασμα του έργου).

Η συνάντηση (Μάρτιος 1823) του εκπροσώπου του Κομιτάτου Ed. Bouverie με τον ποιητή έγινε στη Γένοβα. Τέσσερις μήνες μετά, ο Byron αναχώρησε για την Ελλάδα με το βρικό «Ηρακλής» με πρώτο σταθμό το Λιβόρνο, όπου φόρτωσε πυρίτιδα για κανόνια και άλλα αγγλικά εφόδια. Το φορτίο περιελάμβανε και δέκα χιλιάδες ισπανικά πιάστρα σε ρευστό και φάρμακα αρκετά για χιλίους ανθρώπους επί ένα έτος. Ο λόρδος έφερε μαζί του και επιταγές για άλλες σαράντα χιλιάδες πιάστρα και επιστολές, σταλμένες από την Πίζα, του επισκόπου Αρτίνι Ιγνατίου για τους κυριότερους επιφανείς Έλληνες αρχηγούς και μέλη της κυβέρνησεως.

Στην Κεφαλονιά

Ο Byron, ως πρώτο σταθμό στην Ελλάδα, επέλεξε τα Επτάνησα, τότε υπό αγγλική κατοχή, και στις 3 Αυγούστου 1823, το «Ηρακλής» αγκυροβόλησε στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς. Παραμένοντας στο νησί αυτό, σχεδίαζε τη μελλοντική του δράση στον ελληνικό απελευθερωτικό αγώνα.

Με κύριο στοιχείο την παρόρμηση για δράση, το ψυχολογικό κλίμα του Byron είχε αρχίσει να αλλάζει από τον καιρό της παραμονής του στην Ιταλία, όπου το επαναστατικό κίνημα των Κορμπονάρων ευρίσκετο σε εξέλιξη και ο ποιητής είχε λάβει μέρος στις ενέργειές τους.

Παραμένοντας επί τέσσερις μήνες στα Μεταξάτα της Κεφαλονιάς ο Byron, σχεδίαζε προσεκτικά τη μελλοντική του δράση. Λόγω πληροφοριών για διχόνοιες και για να γνωρίσει καλά την επικρατούσα κατάσταση στην Ελλάδα,

προκειμένου να επιλέξει σε ποια επαναστατημένη περιοχή θα έπρεπε να κατευθυνθεί, είχε εγκαινιάσει αλληλογραφία με σημαντικούς Έλληνες, πολιτικούς και στρατιωτικούς, όπως ο Μάρκος Μπότσαρης και ο πρόεδρος του Βουλευτικού Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, τους οποίους του είχε συστήσει ιδιαιτέρως ο Ιγνατίος. Πολλοί και από όλες τις παρατάξεις, επιδιώκοντας την ευνοιά του, διοργάνωσαν και αποστολές προς τον φλογερό επαναστάτη ποιητή.

Στο διάστημα αυτό ο Byron ενίσχυε χρηματικά πρόσφυγες και απ' αυτούς μίσθωσε με δικά του χρήματα 40 Σουλιώτες στρατιώτες, θαυμάζοντας την ανδρεία τους. Ομως, επειδή δεν άργησαν να του δημιουργήσουν προβλήματα, αππλάγη απ' αυτούς, καταβάλλοντάς τους δύο μηνών μισθούς και τα ναύλα τους για το Μεσολόγγι.

Κατά τη διαμονή του στα Μεταξάτα έλαβε επιστολή με την αναγγελία ότι ονομάστηκε κυρίως εκπρόσωπος του Αγγλικού Κομιτάτου του Λονδίνου. Στο διάστημα αυτό πραγματοποίησε και μια εκδρομή στη γειτονική Ιθάκη.

Ο Byron επέλεξε τελικά τη Δυτική Στερεά Ελλάδα. Αν και εγγώριζε ότι πολλοί από τους ιθύνοντες είχαν υποψίες όσον αφορά την καθαρότητα και την ανιδιοτέλεια των απόψεων του αναχώρησε μέσω Ζακύνθου για το Μεσολόγγι.

Φλογερός υποστηρικτής του Ελληνικού Αγώνα, έφθασε στο Μεσολόγγι να αγωνισθεί και να πεθάνει ένδοξος

▲ **Ο Βύρων στο σπίτι του Καψάλη στο Μεσολόγγι, με το σκύλο του Λέοντα και πίσω Σουλιώτες της προσωπικής του φρουράς. (Συλλογή Βυρωνικών Ενθυμημάτων Γενναδείου Βιβλιοθήκης, φωτ.: «Επίά Ημέρες», 3 Απριλίου '94).**

γι. Το Μεσολόγγι, κάστρο της Ρούμελης και του Μοριά κολώνα, ήταν η μόνη οχυρωμένη της θέση και είχε έως τότε αντιμετωπίσει με επιτυχία δύο εχθρικές προσβολές· επιπλέον ήταν και η περιοχή η λιγότερο επηρεασμένη από τον ολέθριο εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος ήδη είχε ξεσπάσει στις υπόλοιπες ελεύθερες ελληνικές περιοχές. Στη λήψη της αποφάσεως του συνέβαλαν κατά πολύ και οι θερμές επιστολές του Μαυροκορδάτου, με τις οποίες ετόνιζε τη σημασία της επιλογής του Μεσολογγίου από ουσιαστικής και ψυχολογικής απόψεως για την αίσια έκβαση του ελληνικού αγώνα. Ο Byron ετέθη στο πλευρό του Μαυροκορδάτου και της Κεντρικής Κυβερνήσεως, η πολιτειακή οργάνωση είχε ήδη συντελεσθεί, με αφητηρία το Σύνταγμα της Επιδαύρου (Ιανουάριος 1822).

Στάνχοπ και Μάγερ

Του Byron προηγήθηκε στο Μεσολόγγι, κομιστής επιστολής του λόρδου προς τον Μαυροκορδάτο, ο συνταγματάρχης Leichestor Stanhope, δραστήριος απεσταλμένος του Αγγλικού Κομιτάτου. Κατά τη διάρκεια της σύντομης παραμονής του στην πόλη, θα εργασθεί υπό τον λόρδο για τη στρατιωτική οργάνωση και τις πολεμικές προπαρασκευές. Θαυμαστής του Bentham, έχοντας φέρει ένα δεύτερο πιεστήριο (το άλλο είχε φέρει ο Μαυροκορδάτος), συνεργάστηκε με τον Ελβετό φιλέλληνα J. J. Mayer και την Πρωτοχρονιά του 1824, κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο των «Ελληνικών Χρονικών» με εκδότη τον Mayer, το έντυπο αυτό υπήρξε το πρώτο δείγμα ελληνικού ελευθέρου Τύπου, φιλοξενώντας στις στήλες του, πλην πολιτικοστρατιωτικών ειδήσεων, και ποικίλη ύλη φιλελεύθερων και δημοκρατικών ιδεών. Ο Byron κατά την παραμονή του στο Μεσολόγγι, ενίσχυσε χρηματικά την έκδοση των «Ελληνικών Χρονικών», ήταν όμως αντίθετος της τακτικής του Stanhope, πιστεύοντας ότι οι τότε επικρατούσες

συνθήκες στην Ελλάδα επέβαλλαν περισσότερο συντηρητικούς τόνους στα δημοσιεύματα.

Προς το Μεσολόγγι

Εν τω μεταξύ ο Byron συμπλήρωνε τις προετοιμασίες του. Η είδηση για την προσεχή άφιξή του είχε ήδη φθάσει στο Μεσολόγγι, όπου ο Stanhope βρήκε μια ατμόσφαιρα αναμονής και συγκινήσεως. Όλοι ανέμεναν τον ποιητή ως μεσσία, ανέφερε χαρακτηριστικά σε επιστολή του ο συνταγματάρχης.

Για το ταξίδι προς το Μεσολόγγι, ο ποιητής εναύλωσε δύο πλοία, στο δεύτερο, προοριζόμενο για το προσωπικό και τα εφόδια, επιβιβάστηκε ο Ιταλός φίλος του Pietro Gamba, αδελφός της Teresa Guiccioli. Η αναχώρηση έγινε από τη Ζάκυνθο στις 29 Δεκεμβρίου 1823. Το θαλασσινό ταξίδι απεδείχθη περιπετειώδες και επικίνδυνο, καθώς τουρκικά πολεμικά πλοία εφάρμοζαν ναυτικό αποκλεισμό στον Πατραϊκό Κόλπο: το πλοίο του Gamba συνελήφθη και κρατήθηκε για ένα διάστημα στην Πάτρα, ενώ το μίστικο του Byron ξέφυγε την καταδίωξη και κατέφυγε στο Δραγαμέστο (σημ. Αστακό). Ο κίνδυνος δεν επηρέασε το υψηλό ηθικό του Byron, ο οποίος, επάνω στο καράβι, συνέθεσε το Θούριο για τους Σουλιώτες, γνωστό ως «The song of Souli».

Από το Δραγαμέστο ο Byron επικοινωνήσε με το Μεσολόγγι, από όπου, στις 3 Ιανουαρίου 1824, έφθασαν απεσταλμένοι με επιστολή του Μαυροκορδάτου, ο οποίος τον απέτρεπε από το διά ξηράς επιπλο ταξίδι, αποστέλλοντάς του πέντε πλοία για συνοδεία και το σπετσιώτικο πολεμικό πλοίο «Λεωνίδα». Ο τουρκικός θαλάσσιος αποκλεισμός είχε δια-

κοπεί και, την επομένη, το μίστικο του Byron αναχώρησε συνοδευόμενο από τον «Λεωνίδα». Το βράδυ της ίδιας ημέρας, τα δύο καράβια αγκυροβόλησαν στον Αν Σώστη, το μεγάλο εξωτερικό λιμάνι του Μεσολογγίου, στην είσοδο της λιμνοθάλασσάς του.

Αφιξη

Το επόμενο πρωί (5 Ιανουαρίου 1824), ένα μικρό σκάφος διέσχισε τη ρηχή λιμνοθάλασσα και μετέφερε τον υψηλό ξένο στην αποβάθρα του εσωτερικού λιμανιού της διακοσμημένης με δάφνες πόλεως. Η υποδοχή υπήρξε λαμπρή, σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού. Στην παραλία περίμεναν οι αρχές, ο κλήρος, οι καπεταναίοι με τους στρατιώτες τους και ο χαρούμενος και συγκινημένος λαός, ενώ η ατμόσφαιρα εδοθεί από τις χαιρετιστήριες βολές των πυροβολείων του φρουρίου.

Συγκινημένος ο Byron κατέλυσε στο σπίτι του προκρίτου Χρήστου Καψάλη, όπου διέμενε και ο Stanhope, και την ίδια ημέρα είχε την πρώτη του συναντηση με τον Μαυροκορδάτο, Γενικό Διοικητή της Δυτικής Ελλάδος, και τον Επαρχο Αιτωλίας και Ακαρνανίας και Γενικό Επιβλεπτή της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος Κων/νο Μεταξά, εγκαινιάζοντας έτσι τη μελλοντική πολιτικοστρατιωτική του δράση.

Τα προβλήματα ήταν πολλά: η πόλη αντιμετώπιζε τον κίνδυνο εχθρικής εισβολής, το φρούριο είχε ανάγκη επισκευής, ο στόλος έπρεπε να κινηθεί προς το Μεσολόγγι, στο οποίο δημιουργούσαν πρόβλημα πολλοί άτακτοι στρατιώτες, ιδίως Σουλιώτες, περιφερόμενοι χωρίς στέγη και χρήματα. Χρήματα δεν είχε και η ελληνική διοίκηση. Οι ελπίδες όλων είχαν εναποτεθεί στα χρήματα που έφερνε ο λόρδος και

«Της έδωσα το χρόνο μου, την περιουσία μου, την υγεία μου - και τώρα της δίνω και τη ζωή μου!»

◀ Στο ειδυλλιακό τοπίο της Λιμνοθάλασσας η νησίδα Φοινικιά και το εκκλησάκι της Παναγίας της Φοινικιώτισσας, κτισμένο το 1804. Στις 9 Απριλίου (1824) ο Βύρωνας ήρθε εδώ έφιππος περίπατο. Τον πρόλαβε βροχή και ο περιπάτος στάθηκε μοιραίος. Ήταν η αιτία της ασθένειάς του, που διήρκεσε δέκα ημέρες και ανήμερα τον Πάσχα «περί το εσπέρας» ήρθε το τέλος (φωτ.: «Μεσολόγγι 1830 – 1990», Γιώργος Ιω. Κοκοσούλας).

▶ Φωτογραφία (αλμπουμίνια) γύρω στα 1870. Σύμφωνα με χειρόγραφο βεβαίωση (11.5.1884) τον δημάρχη Μεσολογγίου στο πίσω μέρος της φωτογραφίας πρόκειται για τον Ιωάννη Καζή «όστις κατά την κοινήν ομολογίαν ήτο λεμβούχος του Λόρδου Βύρωνα». Την εικόνα του γέροντα βαρκάρη δίνει σε αφήγησή του και ο Κ. Παλαμάς με τίτλο «Ο βαρκάρης του Μιάνρον», δημοσιευμένη το 1884 (φωτ.: «Αθήνας 1837 – 1900. Φωτογραφικό πανόραμα», κατάλογος έκθεσης, Μουσείο Μπενάκη, 1985).

στο αναμενόμενο αγγλικό δάνειο, το οποίο διαπραγματεύονταν στο Λονδίνο οι απεσταλμένοι της ελληνικής κυβερνήσεως Ι. Ορλάνδος και Α. Λουριώτης. Για την παροχή αυτού του δανείου, το Κομιτάτο του Λονδίνου περιέλαβε στους βασικούς στόχους του και τη βοήθειά του στις αγγλοελληνικές διαπραγματεύσεις. Με το δάνειο συνδέθηκε και το όνομα του Βυρον, ο οποίος έφερε στο Μεσολόγγι 20.000 τάληρα, από τα 30.000 που η επιτροπή του δανείου (Ορλάνδος, Λουριώτης, Ζαΐμης) του είχε ζητήσει ως δάνειο για τις ανάγκες της Δυτικής Ελλάδος. Το αγγλικό δάνειο, 800.000 λιρών στερλινών, συνήφθη τελικά το 1824, με επαχθείς για την ελληνική κυβέρνηση όρους.

Με ζήλο εργαζόταν ο Βυρον και τις επόμενες ημέρες, με μόνη ψυχαγωγία τις βαρκάδες στη λιμνοθάλασσα και περιπάτους στην εξοχή με άλογο· ένας απ' αυτούς τους περιπάτους επρόκειτο να αποβεί μοιραίος. Πραγματοποίησε και μια διήμερη επίσκεψη στη γειτονική πόλη του Αιτωλικού.

Φορώντας φουστάνελα ο Βυρον μετέβη «στα Μνήματα», το νεκροταφείο των υπερασπιστών του Μεσολογγίου. Επάνω στον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη, ο οποίος είχε σκοτωθεί το προηγούμενο καλοκαίρι, έδωσε, σε επίσημη τελετή, όρκο να αγωνισθεί μέχρι θανάτου για την ελευθερία, όπως είχε πράξει και ο αγνός Σουλιώτης στρατηγός και φίλος του.

Τακτικό στρατό

Φιλοδοξώντας να διακριθεί ως στρατιωτικός ηγέτης, αποφάσισε να στρατολογήσει και να συντηρήσει με δικά του έξοδα 500 Σουλιώτες και επιθυμούσε την οργάνωση τακτικού στρατού, γεγονός που προκάλεσε την άφιξη στο Μεσολόγγι και πολλών Ευρωπαίων αξιωματικών. Συγκρότησε και την προσωπική του φρουρά από 50 Σουλιώτες. Τις δυνάμεις αυτές σκόπευε να χρησιμοποιήσει σε εκστρατεία κατά της Ναυπάκτου.

Αρχές Φεβρουαρίου έφθασε στο Μεσολόγγι, απεσταλμένος του Κομιτάτου, ο πυροτεχνουργός William Parris. Εφερε, μαζί με τη φήμη του δαιμόνιου μηχανικού, υλικό για να στηθεί ένα μηχανουργείο όπλων και πυρομαχικών και διάφορα άλλα εφόδια, καθώς και ομάδα Αγγλων τεχνιτών, με την εντολή να συγκροτήσει μια πυροβολαρχία. Κέρδισε την εμπιστοσύνη του λόρδου και ορίστηκε επιτηρητής του πυροβολικού. Οι δραστηριότητες αυτές κατέκτησαν τους Μεσολογγίτες και αναπτέρωσαν το φρόνημά τους.

Στις 22 Ιανουαρίου 1824 ημέρα των γενεθλίων του, ο Βυρον είχε παρουσιάσει στους φίλους του ένα του ποίημα, το τελευταίο, όπου φανερώνεται η τότε διάθεσή του. Στο ποίημα, που αρχίζει με τον στίχο «Η καρδιά μου καιρός είναι ανερώτευτη να ζη», ο ποιητής, παρ' όλο που εμφανίζεται στην αρχή κάτω από τη σκιά του θανάτου και μιας φυσικής παρακμής, γυρνά κατόπιν σε τόνους ηρωικούς και τελειώνει ως εξής: «Αν τα νειάτα σου λυπάσαι, γιατί θέλεις πλειο να ζης; / της τιμής εδώ 'ναι ο τόπος, άξιος δείξου μαχητής / ζήτα κι εύρε ανδρείου μνήμα κι αν ζητήσης θα το ευρής, / κύττα γύρω, πάσε θέσε, στάσ' εκεί ν' αναπαυθής» (μετάφρ. Σπ. Τρικούπης)

Με τη συγκατάθεση της Διοικήσεως, η οποία του παρεχώρησε την αρχιστρατηγία, ο Βυρον ετοίμαζε την εκστρατεία εναντίον της Ναυπάκτου. Οι συνθήκες κρίθηκαν ευνοϊκές, καθώς οι πληροφορίες ανέφεραν ότι το κάστρο ήταν κακώς εφοδιασμένο και η φρουρά του, κυρίως Αρβανίτες μισθοφόροι, δυσαρεστημένη από την επί μήνες καθυστέρηση της μισθοδοσίας. Η κατάληψη του κάστρου της Ναυπάκτου αναμενόταν να προκαλέσει και την πτώση των φρουριών Αντιρρίου και Ρίου, ανακουφίζοντας έτσι και τον Μοριά και ελευθερώνοντας τον Κορινθιακό και Πατραϊκό από τον έλεγχο του τουρκικού στόλου, πράγμα που θα ενίσχυε και τη θέση του Μεσολογγίου.

Τον Μάρτιο του 1824, η Δημογεροντία της πόλε-

ως ανεκήρυξε τον Βυρον πολίτη του Μεσολογγίου, σε επίσημη εκδήλωση (το πρωτότυπο του ψηφίσματος της πολιτογραφήσεως εκτίθεται στην Πινακοθήκη του Δήμου Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου).

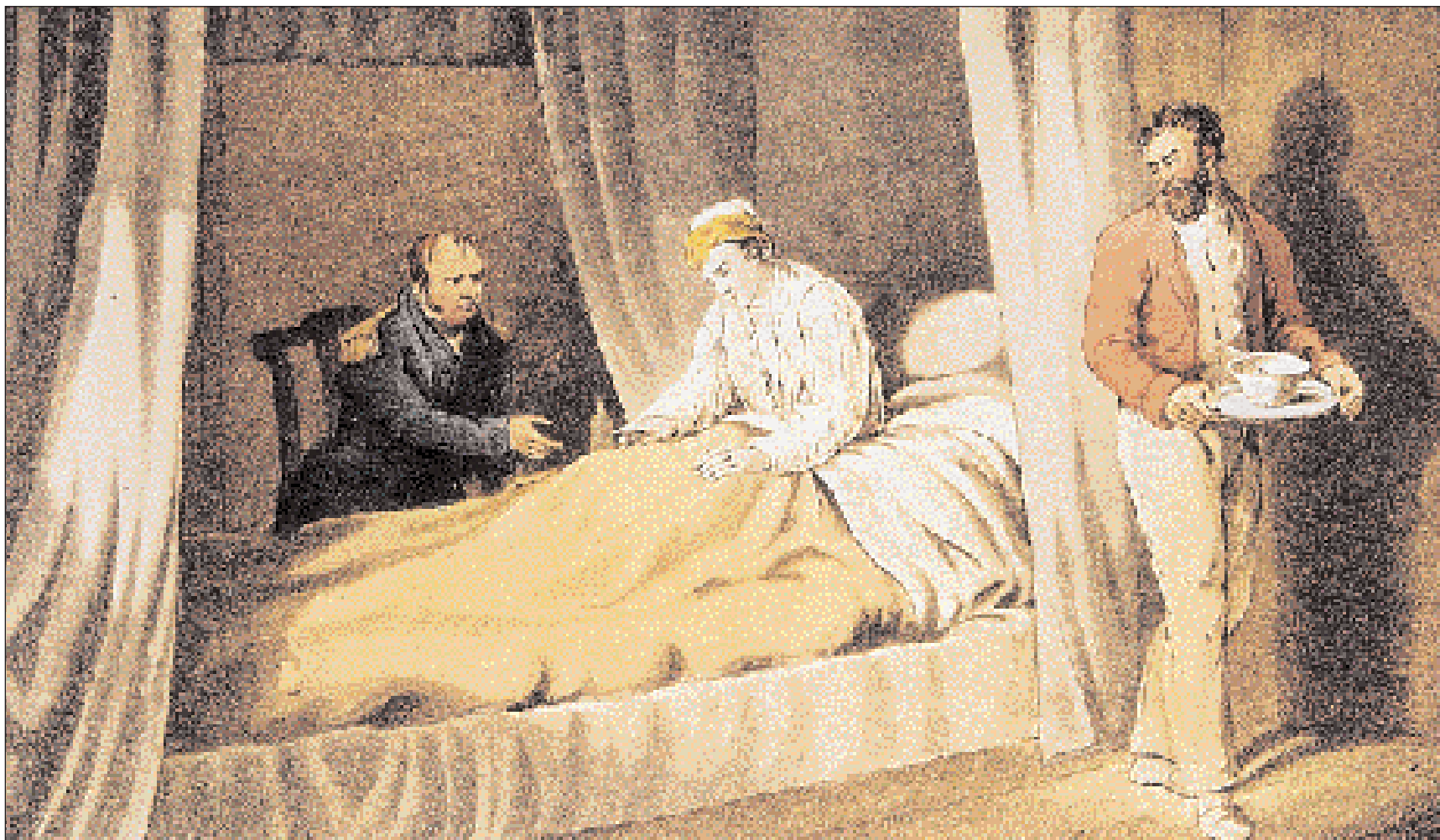
Σπ. Τρικούπης

Λίγο αργότερα, η άφιξη από το Ναύπλιο του Σπυρίδωνος Τρικούπη θα σφυρηλατήσει μια δυνατή φιλία μεταξύ του λόρδου και του εκλεκτού Μεσολογγίτη, ποιητού, ιστορικού και πολιτικού, γόνου παλαιάς διακεκριμένης οικογένειας. Σε καθημερινές συναντήσεις των δύο ανδρών, κύριο αντικείμενο των συζητήσεών τους, αποτελούσαν όχι μόνο τα επείγοντα προβλήματα, αλλά και η μεταπελευθερωτική κατάσταση της χώρας, στην οποία ο Βυρον θα έπαιζε ηγετικό ρόλο, όπως αναφέρει ο Gamba στο ημερολόγιό του. Οι περισσότερες από αυτές τις συναντήσεις πραγματοποιούνταν στο πατρογονικό σπίτι του Τρικούπη, το οποίο σήμερα στεγάζει το Μουσείο Σπυρίδωνος και Χαριλάου Τρικούπη.

Όμως, δεν άργησαν να φανούν ανυπέβλητες δυσκολίες στο έργο του Βυρον. Η εκστρατεία κατά της Ναυπάκτου καθυστερούσε εξαιτίας της απειθαρχίας των Σουλιωτών και των υπερβολικών χρηματικών απαιτήσεών τους, καθώς και λόγω της ανικανότητας και αδράνειας του Parris· η πυροβολαρχία δεν ετοιμάστηκε ποτέ, ο πυροτεχνουργός δεν είχε καν φέρει όλο το απαιτούμενο υλικό για τη συγκρότησή της. Αυτή η κατάσταση θα οδηγήσει τελικά στην εγκατάλειψη των σχεδίων κατά της Ναυπάκτου. Η έως τότε αισιοδοξία του Βυρον αποτελούσε πλέον παρελθόν.

Αιφνίδια ασθένεια

Στην απογοήτευση του ποιητή προσετέθη και η επιδείνωση της υγείας του. Τα «Ελληνικά Χρονικά» της 6/13 Φεβρουαρίου ανήγγελλαν αιφνίδια ασθένεια

▲ «Ο Λόρδος Βύρων ετοιμοθάνατος» (W. Parry, *The Last days of Lord Byron, London 1825*). Στις τελευταίες τους στιγμές ο Βύρωνας, σύμφωνα με το ημερολόγιο του επιστήθιου φίλου του Πιέτρο Γκάμπα, μίλησε και για την Ελλάδα, λέγοντας: «Της έδωσα το χρόνο μου, την περιουσία μου, την υγεία μου – και τώρα της δίνω και τη ζωή μου» (φωτ.: «Ο Λόρδος Βύρων στην Ελλάδα», κατάλογος έκθεσης, 1988).

του Byron, καθουσιάζοντας τον λαό ότι το περιστατικό δεν ήταν σοβαρό και στο επόμενο φύλλο, διευκρινίζαν ότι επρόκειτο για «σπασμούς νευρικούς τινος, προελθόντας... από την μεγάλην του νοός τάσιν και αδιάκοπον ασχολίαν». Ομως και άλλες κρίσεις ακολούθησαν κατά διαστήματα.

Στην 9 Απριλίου ο Byron έκανε έφιππος και κάτω από βροχή έναν περίπατο μέχρι τη Φοινικιά· ήταν η αιτία της μοιραίας ασθένειάς του, η οποία διήρκεσε δέκα οδυνηρές ημέρες. Από τους γιατρούς του Bruno και Millingen και άλλους που εγκλήθησαν κατόπιν σε συμβούλιο, η ασθένεια αντιμετωπίστηκε κυρίως με αλλεπάλλπλες αφαιμάξεις. Αυτή η θεραπευτική αγωγή προκάλεσε αλλοκατηγορίες των γιατρών και κριτικές, ιδίως εις βάρος του γιατρού Millingen, για τον οποίο φαίνεται ότι έμεινε κάποιο

στιγμα, γι' αυτό έφυγε από το Μεσολόγγι και τελικά εγκατεστάθη στην Κωνσταντινούπολη, όπου εισήλθε στην υπηρεσία του σουλτάνου.

Ανήσχυοι οι Έλληνες παρακολουθούσαν την επιδείνωση της νόσου, μοναδική τους συζήτηση αποτελούσε η κατάσταση της υγείας του λόρδου. Το Πάσχα πλησίαζε αλλά κανείς δεν είχε διάθεση ν' ασχοληθεί με τις συνηθισμένες χαρούμενες προπαρασκευές για τον εορτασμό.

Γενικό πένθος

Στο Μεσολόγγι το Πάσχα του 1824 ήρθε σιωπηλό, δεν ακούστηκαν οι συνηθισμένοι χαρούμενοι κανονιοβολισμοί ούτε τραγούδια ούτε στήθηκαν χοροί. Ολοι έβλεπαν με αγωνία το τέλος, που ήρθε «περί το εσπέρας» της μεγάλης ημέρας της χριστιανοσύνης.

Η είδηση του θανάτου κυκλοφόρησε μέσα σε πένθιμο πλαίσιο των σελίδων των «Ελληνικών Χρονικών», προβάλλοντας τα αισθήματα θλίψεως και απελπισίας των Ελλήνων. Στο ίδιο φύλλο, καθορίζοντας όλες τις λεπτομέρειες, δημοσιεύθηκε και η διαταγή της Διοικήσεως για την κήρυξη γενικού πένθους τριών εβδομάδων. Τα επόμενα φύλλα μας διέσωσαν την περιγραφή της μεγαλοπρεπούς κηδείας, καθώς και το κείμενο του μνημειώδους επικηδείου λόγου, τον οποίο εξεφώνησε ο Σπ. Τρικούπης, ενώ όλοι οι παρευρισκόμενοι έκλαιγαν συνεχώς.

Οι Μεσολογγίτες ζήτησαν να ταφεί ο άνθρωπος που αγάπησαν στον τόπο που κι αυτός αγάπησε και, όταν απεφασίσθη η μεταφορά της σορού στην Αγγλία, ζήτησαν να μείνει η καρδιά του. Τελικά, ύστερα από την ταρίχευση του νεκρού, στους Μεσολογγίτες εδόθησαν οι πνευμόνες του. Τους τοποθέτησαν στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Σπυρίδωνος, μέσα σε ασημένια θήκη. Υστερα από δύο χρόνια, την τραγική νύχτα «που την τρέμει ο λογισμός», ένας ανώνυμος εξοδύτης καλόγηρος πήρε μαζί του και διέσωσε, μαζί με ιερές εικόνες, και τη θήκη, ιερό κειμήλιο κι αυτή. Με την απελευθέρωση της πόλεως (1829), η θήκη επαναφέρθηκε στη θέση της κι έμεινε εκεί έως το 1881· τότε μεταφέρθηκε με

◀ Το κράνος του Λόρδου Βύρωνα και στο κάδρο η έγχρωμη λιθογραφία «Ο Λόρδος Βύρων Ποιητής και Στρατιώτης» του A. Friedel, όπως βρέθηκαν εκτεθειμένα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο το 1930 (φωτ.: Δημ. Γιάγκουλον, αρχείο Μιχ. Γ. Τογάκαρη).

▲ **Μεσολόγγι:** Ο τύμβος των υπερασπιστών τον 1826 και (εμπρός) ο τάφος (μνημείο) του Λόρδου Βύρωνα. Ξυλογραφία δημοσιευμένη το 1866 στο «Λουοιτρασιόν Ζουρνάλ Οννιβερσάλ» (φωτ.: «Βιβλιοφιλία», Κ. Σπανός).

► **Ευρωπαϊκό πιάτο με παράσταση του Λόρδου Βύρωνα επικεφαλής Ελλήνων αγωνιστών.** Δηλωτική του κύρους τον είναι η οτάση και η έκφραση των προσώπων στα δεξιά της εικόνας (φωτ.: «Μεσολόγγι», εκδ. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1976).

πομπή και, σε επίσημη τελετή, τοποθετήθηκε στον Κήπο των Ηρώων, κάτω από ανδριάντα του Βυρον, έργο του Γ. Βιτάλη.

Ζώσα ανάμνηση

Η ανάμνηση του Βυρον εξακολούθησε να ζει στις καρδιές των Μεσολογγιτών. Οι σύγχρονοι του τον

τίμησαν και μεταθανάτιως, όταν, επικειμένους νέας τουρκικής εισβολής, ενισχύθηκε η άμυνα της πόλεως. Ο μηχανικός Μιχ. Κοκκίνης ανακαίνισε και συμπλήρωσε (1824) την παλαιά οχύρωση, της οποίας ένας προμαχών πήρε το όνομα του λόρδου. Ο ίδιος μηχανικός κατασκεύασε και στο νησάκι Προκοπάνιστος ένα οχυρό, το οποίο ονομάσθηκε «Φρούριο Βύρων», στη μνήμη του αγαπημένου νεκρού, αλλά και

διότι η δαπάνη του έργου είχε καλυφθεί κυρίως με δικά του χρήματα. Τα «Ελληνικά Χρονικά» περιέγραψαν την τελετή των εγκαινίων, στην οποία παρευρέθησαν και εκλεκτοί φιλέλληνες, όπως ο λόρδος Murray και ο Blaquierie. Η τελετή έγινε στις 16/29 Ιουνίου 1824, την ίδια ημέρα που το πλοίο «Florida», φέρνοντας το ταριχευμένο σώμα του Βυρον, έφθανε στα παράλια της Αγγλίας.

Η δράση του Βυρον στην Ελλάδα τον ανέδειξε ως τον ενδοξότερο φιλέλληνα, ο οποίος πέθανε στην ενδοξότερη πόλη του ελληνικού αγώνα, τερματίζοντας μια ζωή, η οποία θυμίζει σε πολλά τους ρομαντικούς ήρωες της ποιήσεώς του.

Βιβλιογραφία

1. Βακαλόπουλος Α.Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1980, τόμ. Ε'.

2. Επίλεκτες βασικές ιστορικές στιγμές της Ελληνικής Επανάστασεως 1823-1825 Θεσσαλονίκη 1990.

3. Δρούγκα Λουκία, *Ο φιλελληνισμός από το 1821 ως το 1823*, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975 τόμ. Β' σελ. 314-323.

4. «Ελληνικά Χρονικά» *Μεσολογγίου 1824-1826*.

5. Εναγγελάτος Χ.Γ. *Ιστορία του Μεσολογγίου*, Αθήνα 1959.

6. Gamba Pietro, conte di, *Relation de l'expédition de Lord Byron en Grèce...* Paris 1825.

7. Marchand L.A. *For Freedom's battle*, Plymouth 1981.

8. Nicolson H. *Byron The last journey...* London 1924.

9. Ραϊζης, Μ. Β. *Η ποίηση του Byron*, Αθήνα 1994.

Η ΕΛΛΑΔΑ στο έργο του

▲ «Ελληνίδα Κόρη, Η Χάιδω». Έργο του Ch. L. Eastlake εμπνευμένο από περιγραφικούς και ιδιαίτερα θαυμαστικούς για την ηρωίδα στίχους στον «Δον Ζουάν». Στην επική αυτή οάτιρα, ένα από τα γνωστότερα θεατρικά του Βύρωνα, η όμορφη Χάιδω σώζει τον ήρωα μετά από ένα ναυάγιο (Πινακοθήκη Τέιτ, Λονδίνο).

Τον ΜΑΡΙΟΥ-ΒΥΡΩΝΟΣ ΡΑΪΖΗ

Ομότ. καθηγητή Πανεπ. Αθηνών

ΚΑΘΩΣ Ο ΒΥΡΩΝ ΤΑΞΊΔΕΥΕ ΠΡΟΣ την Ελλάδα, παρέα με τον φίλο του Τζον Καμ Χόμπχαουζ και την ακολουθία τους, στο νου του κυριαρχούσε η εντύπωση της αρχαίας Ελλάδας, την οποία είχε αποκομίσει από τα εγκύκλια μαθήματά του στο Χάρου Σκουλ και το Κολέγιο της Αγ. Τριάδας στο Κέμπριτζ. Ήταν μια Ελλάδα της οποίας η εικόνα είχε χρωματισθεί από τα λογοτεχνικά, ιστορικά, φιλοσοφικά και άλλα αναγνώσματα της κλασικής παιδείας ενός ευαίσθητου και ευφύεστατου νεαρού με έντονη, ακόρταγη και πολύ δεκτική φαντασία. Ο Βύρων είχε ικανοποιητική γνώση των Τούρκων και της ιστορίας τους από σχετικό γαλλικό σύγγραμμα. Οπωσδήποτε, ξεμπαρκάροντας στην

Πάτρα, στις 26 Αυγούστου 1809, και μετά έναν μήνα περίπου στην Πρέβεζα, ο Βύρων ενθουσιάστηκε από τη φυσική ομορφιά των τοπίων. Βουνά και θάλασσες των οποίων τα ονόματα γνώριζε άριστα από τη μυθολογία, ή την ιστορία, τον έκαναν να αισθάνεται ότι βρίσκεται στη χώρα του μύθου και της γόνιμης παιδικής φαντασίας. Παρά τις ταλαιπωρίες του ταξιδιού, ακόμη και τις κακουχίες, ο Βύρων απολάμβανε κάθε εμπειρία και ο νους του συνέκρινε τις γνώσεις του από τα σχολεία και τα βιβλία με τη ζωντανή πραγματικότητα που εβίωνε. Φυσικά, το αποτέλεσμα της σύγκρισης προκαλούσε ανάμεικτα συναισθήματα.

Η ομορφιά της φύσης αλλά και των αναμνήσεων από το μοναδικό και ένδοξο παρελθόν, ιδίως αναμνήσεων συνδεδεμένων με ένα σπουδαίο ιστορικό τόπο, προκαλούσε ένα έντονο αίσθημα νοσταλγίας για τα παλιά, αλλά

και βαθιάς θλίψης, γιατί αυτό το υπέροχο παρελθόν είχε πα σβήσει και νεκρωθεί.

Στο συννηθισμένο θέμα των Ρομαντικών, που μπορούμε να το ονομάσουμε «έλξη και θαυμασμός για τα περασμένα», η Βυρωνική ευαισθησία πρόσθεσε και τον πόνο για την τρέχουσα κατάσταση υποδούλωσης, πνευματικής απραξίας και απουσίας, όπως χαρακτηριστικά γράφει σ' εδάφιο της πρώτης Ανατολίτικης μυθιστορίας του, *Ο Γκισούρ* (1813), όπου περιγράφει τι ένιωθε πρωτοβλέποντας την παραθαλάσσια Αττική: «Τέτοια ήταν η θέα εκείνης της παραλίας. / Είναι η Ελλάς, μα όχι ζωντανή – της απουσίας! / Σε γλυκύτητα τι κρύα, σ' ομορφάδα νεκρική, / Που σε σκιάζει γιατί πνεύμα δεν υπάρχει πα εκεί». Στην αρχή, αρχή του ίδιου αφηγηματικού ποιήματος, πιστευόντας ότι εκεί που στέκεται και θαυμάζει τα νησάκια

του Σαρωνικού από ένα ύψωμα του Νέου Φαλήρου βρίσκονταν ο τάφος του Θεμιστοκλή, κάνει μια νοητική σύνδεση του τότε με το τώρα και αναφωνεί με πόνο, «Σαν πότε τέτοιος ήρωας ξανά θα ζήσει νέος;». Θα βρεθεί ένας σύγχρονος ελευθερωτής;

Ακριβώς με το ίδιο αίσθημα επικοινωνεί ο Βύρων και σε μια πασιγνωστή στροφή του επικούργου *Το Προσκύνημα του Τσάλντι Χάρολντ*, καθώς συλλογίζεται τους αρχαίους Σπαρτιάτες και τον ηρωικό Λεωνίδα, «...Δίχως ελπίδα μαχητές τι πρόθυμα δεχτήκαν, / Στις Θερμοπύλες, στα Στενά, να πέσουν σκοτωμένοι; / Ποιοι τέτοιο γενναίο πνεύμα στην ψυχή τους ξαναβρήκαν, / Να σε βγάλουν απ' τον τάφο, σαν απ' τον Ευρώτα βγήκαν;». Οι υπονοούμενες απαντήσεις, φυσικά, είναι ότι δεν υπάρχουν πα παρόμοιοι ηγήτορες ανάμεσα στους εξαθλιωμένους ραγιάδες. Σ' αυτό το θέμα ο ποι-

Βύρωνα

◀ **«Το Ονειρο του Βύρωνα».** (Χαλκογραφία 45x60 εκ., από τον ομώνυμο πίνακα του Ch. L. Eastlake, χάραξη J.T. Willmore, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη). Στον πίνακα του Eastlake, που τον εμπνεύστηκε από τους στίχους του ποιήματος του Βύρωνα «Το Ονειρο», η σκηνή διαδραματίζεται σ' ένα από τα «ηλιόλογοι νησιά» της Ελλάδας. Στο πρώτο επίπεδο βλέπουμε τον ποιητή να αναπαύεται ανάμεσα στα ερείπια (φωτ.: «Ο Λόρδος Βύρων στην Ελλάδα», κατάλογος έκθεσης, Αθήνα, 1988).

▲ Από την εικονογράφηση του «Τσάλντι Χάρολντ» στη μη-μειώδη έκδοση απάντων του Βύρωνα στα γαλλικά σε μετάφραση και επιμέλεια του Δ. Πισό το 1836. Αρχισε να γράφεται φθινόπωρο τον 1809 στη Γιάννενα. Επιτροφέοντας στην Αγγλία, Μάρτιο τον 1812 έγινε η έκδοση των δύο πρώτων ασμάτων. «Ξύπνησα ένα πρωί, γράφει ο ίδιος ο Βύρωνας, και βρέθηκα διάσημος». Με το «Τσάλντι Χάρολντ» ανατράπηκε ταυτόχρονα και η αρνητική εικόνα των Ευρωπαίων για τους Έλληνες (φωτ.: «Βιβλιοφιλία», Κ. Σπανός).

πτις επιστρέφει ξανά και ξανά, ακόμα και στο γνωστό μας λυρικό «*Τα Νησιά της Ελλάδας*» (the Isles of Greece). Εντύπωση κάνουν και οι συλλογισμοί του Βενετσιάνου εξωμότη Αλπ, καθώς στο νου του έρχονται οι ένδοξοι νεκροί μαχητές της αρχαίας Ελλάδας, της οποίας το κόμμα πατεί αυτός ως αρχηγός των μουσουλμάνων κατακτητών, στο ιστορικό ποίημα *Η πολιορκία της Κορίνθου* (1815): «Ασχετα ποιανού το πέλαμα η γη τούτη υπομένει, Πάντοτε θα τους ανήκει και θα είναι δοξασμένη! / Σύνθημα μένει ακόμα ολονών πάνω στη γη; / Όταν κάποιος άξιαν πράξη έντιμα επιθυμεί, / Θε να δείξει την Ελλάδα, και γυρνώντας θα πατήσει / Κάθε τύραννου κεφάλι, τη συνήθεια θα τηρήσει. / Την Ελλάδα αντικρύζει, και ορμάει να χτυπέται / Οπου χάνεται η ζήση, ή η Λευτεριά κερδιέται». Αυτά και πολλά άλλα παρόμοια εδάφια καθιέρωσαν το

θεματικό μοτίβο «η Ελλάδα που υπήρξε και που δεν υπάρχει πια». Αυτή την ιδέα την συναντούμε σε πάρα πολλά ποιήματα Φιλελλίνων που εμπνεύστηκαν από την ποίηση του Λόρδου Βύρωνα, ιδιαίτερα στις τότε φιλελεύθερες ΗΠΑ. Το γεγονός ότι, από όλες τις πνευματικές αξίες και δραστηριότητες των αρχαίων, οι οποίες δεν υπάρχουν πια στη νεκρωμένη πατρίδα τους, αυτή που ξεχωρίζει είναι εκείνη της εθνικής και πολιτικής ελευθερίας, υπογραμμίζει και τονίζει τον ειλικρινή φιλελευθερισμό του αριστοκράτη ποιητή και τη φανατική του προσήλωσή στους απελευθερωτικούς αγώνες – τους μόνους πολέμους, άλλωστε, που παραδέχονταν ως ηθικά επιβεβλημένους.

Μνείες σε πρόσωπα

Στο ποιητικό έργο του Βύρωνα συνα-

ντούμε αρκετές αναφορές σε πολιτικούς παράγοντες του αρχαίου Ελληνισμού (λογοτέχνες, φιλόσοφοι, καλλιτέχνες, ιστορικοί, επιστήμονες κ.ά.) συνήθως σε συνάρτηση με τον τόπο δράσης τους, ή το επίτευγμά τους. Μερικές φορές αυτές οι μνείες είναι ελαφρού τόνου ή και καθαρά κιομοριστικές, όπως στο λυρικό που συνέθεσε, αφού διέσχισε κολυμπώντας τον Ελλήσποντο από τη Σηστό, στην Αβυδο (1810), όπου λέει, αστεειόμενος για τον πνιγμένο Λέανδρο και για τον μοντέρνο μιμητή του, «Πήγε ο κόπος του αδίκως και εγώ βγήκα γελασμένος: / Αυτός πνίγηκε και μένα πόνοι πιάσανε φριχτοί». Ανάλογες ευτράπελες αναφορές γίνονται, π.χ., στον Ομηρο και την τεχνική του, σε πολλούς θεούς του Ολύμπου, αλλά και σε πρόσωπα ή πράγματα του αρχαίου κόσμου.

Από την άλλη πλευρά, η σοβαρή και φιλοσοφημένη χρήση πολιτισμικών

στοιχείων του αρχαίου ελληνισμού από τον Αγγλο ποιητή εμφανίζεται δυναμικά σε εδάφια που επαινούν τους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα, τον Θρασύβουλο, τους πολεμάρχους Μιλτιάδη, Θεμιστοκλή, Λεωνίδα κ.ά., τους οποίους ειλικρινά θαυμάζει. Όταν δε αισθάνθηκε την υπαρκτή ανάγκη να ταυτισθεί *de profundis* με ένα μυθολογικό ήρωα ή θεό, ο Βύρων στράφηκε στον φιλόδοξο Τίτανο του Αισχύλου και συνέθεσε την αποστροφή «Προμηθεύς» το 1816 – τη χρονιά της μεγάλης προσωπικής του κρίσης και αυτοεξορίας στην Ιταλία. Θεωρώντας τον ανυπότακτο Προμηθέα ένα έμβλημα του αδέσμευτου νου του ανθρώπου, καταλήγει ο προμηθεϊκός ποιητής – «Σ' αυτά ο Νους ν' αντισταθεί / Μόνος – μ' αυτά μετρηθεί! / ... / Θριάμβου τόλμη που αψηφάει / Και που με τη θανή νικάει» – ταυτίζοντας έτσι τη δική του αντι-

◀ *Ch. F. Th. Gericault – E.L. Lamī, Σκηνή από τη «Νέφη της Αβύδου» του Βύρωνα, 1823. Ο Βύρωνας δεν αρκέστηκε μόνο στη σύνθεση του ομοτίτλου έργου. Στις 3 Μαΐου 1810 διέσχισε τον Ελληνοποντο κολυμπώντας από τη Σησιό στην Αβύδο, μιμούμενος τον Λεάνδρο, τον εραστή της Ηρώς, την ιστορία των οποίων ύμνησε ο Μουσσαίος στο επικό ποίημα «Ηρώ και Λεάνδρος», (5ος-6ος μ.Χ. αι.).*

Ξασμένη / Θα σε σκεπάζει». Αυτή η προτροπή επαληθεύτηκε από την ιστορία του στρατευμένου ποιητή λίγες εβδομάδες αργότερα...

Στη Ζίτσα

Κατά το πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα ο Βύρων και η ακολουθία του φτάσανε στην ορεινή τοποθεσία Ζίτσα, με το ωραίο της μοναστήρι, πάνω από τα Γιάννενα, αφού πέρασαν μια νύχτα τρομερής θύελλας που κόντεψε να τους αφανίσει όλους στα κατσάβραχα. Τον Σεπτέμβριο του 1999 βρέθηκαν και εγώ εκεί πάνω, μαζί με πολλούς διευθύντες Βυρωνιστές, και απολαύσαμε όλοι μας την ομορφιά της φύσης που μας αγκάλιαζε. Νιώσαμε τότε μια πλείρα ψυχική γαλήνη· αυτόματα ήρθε από τη μνήμη μου η στροφή στο Τσάλντ Χάρολντ, όπου ο ευαίσθητος Βύρων είχε εκφράσει τη δική του ψυχική γαλήνη και πληρότητα το 1809:

*Απ' το σκιερό σου φρούδι, Ζίτσα μου
μοναστική,
Εσύ μικρή μ' αγαπητή μεριά τόπου
αγία!
Όπου το βλέμμα ρίξουμε, γύρω,
ψηλά, εκεί,
Τι χρώματα της Ιριδας, τη θελκτική
μαγεία!
Πέτρα, ποτάμι, σύδεντρο και λόφος
συνοδοία,
Κι ουράνια καταγάλα με όλα
εναρμονισμένα:
Κάτω χειμάρρου μακρινού βουερή
μελωδία
Λέγει πού πέφτουν τα νερά άφθονα
κι αφρισμένα
Μέσ' από βράχους κρεμαστούς, ψυ-
χής χαρά για μένα.*

Αυτό το θείο δέος ενέπνεε στον Βύρωνα η Ελλάδα, σύγχρονη ή μυθική, φανταστική ή πραγματική – μα πάντα μαγεμένη.

Βιβλιογραφία

Marchand, Leslie A. Byron's Poetry: A Critical Introduction. Boston: Houghton Mifflin Company, 1965.

Rutherford, Andrew. Byron: A Critical Study. London: Oliver & Boyd, 1965 (1961).

Ραΐζης, Μάριος Βύρων. Η Ποίηση του Μπαρόν: Πανόραμα και Σχόλιο. Αθήνα: Gutenberg, 1994.

σταση στην υποκρισία και αδικία της κοινωνίας του, με την αντίσταση του Τιτάνα στα δεινά και κακά που προξενεί στον άνθρωπο ο αυθαίρετος Δίας.

Για τους αγωνιζόμενους

Όταν ξαναγύρισε στην Ελλάδα (το 1823), ο ώριμος πλέον Βύρων για να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στο δράμα της αναγεννώμενης πατρίδας των νεανικών του εντυπώσεων και εμπειριών, το πρώτο ποίημα που προσπάθησε να συνθέσει στην Κεφαλονιά, όπου έμενε προσωρινά, είχε τον τίτλο «Αριστομένης» ασφαλώς για να παραδειγματίσει τους επαναστατημένους μα αλλολοσπαρασσόμενους Έλληνες να συνεργαστούν ενωμένοι και να συμπράξουν για τη λευτεριά τους, όπως οι αρχαίοι συμπατριώτες τους υπό τον Μεσσήνιο Αριστομένη, κατορθώνοντας με αυτό τον τρόπο να αποτινάξουν τον βαρύ ζυγό που επέβαλαν οι μέχρι τότε απήττητοι Λακεδαιμόνιοι στρατοκράτορες, δηλαδή, το αντικειμενικό συσχετικό των Τούρκων του 1823. Δυστυχώς, αυτή η σύνθεση έμεινε στα σκαριά...

Όσο το δράμα της σύγχρονης του Ελλάδας γινότανε ολοένα πιο έντονο και τραγικό, λόγω του άριστου αγώνα, ο ποιητής άφησε τα μυθολογικά δεδομένα και υπονοούμενα, και προσίλωσε τη ματιά και τη σκέψη του στα τρέχοντα γεγονότα, στην πραγματικότητα της ιστορίας που γράφανε οι σύγχρονοι του Έλληνες, ξαναφέροντας στη μνήμη τους θρυλικούς πρόγόνους τους.

Στην εκτεταμένη πολιτική επισκόπηση της κατάστασης του κόσμου μετά το συνέδριο της Βερόνας, τον θάνατο του Ναπολέοντα, και την αφύπνιση των Ελλήνων (1821), με τίτλο *Η Εποχή του Ορειχάλκου* (The Age of Bronze, 1823), ο Βύρων αναφέρεται

στην αδιαφορία, ή και εχθρότητα, των χριστιανών Ευρωπαίων μοναρχών προς τους ομοθρήσκους τους κατατρεγμένους Έλληνες, και τους καυτηριάζει γράφοντας για τα καμώματά τους, «Αυτά γράφουν ιστορία, μα η Ελλάς θα αποδείξει / Τον ψευτόφιλο πιο φαύλο απ' εχθρό που έχει φρίξει. / Καλό αυτό: ο Έλληνας Ελλάδα θα λυτρώσει / Μονάχος, δίχως βάρβαρο που ειρήνη θα προδώσει». Πράγματι, οι «προστάτιδες δυνάμεις» της τότε ανήμπορης Ελλάδας βαρύτατο τίμημα επέβαλαν για την καθυστερημένη και υποκριτική βοήθειά τους...

Στο αφηγηματικό ποίημα για την περιφημη ναυτική ανταρσία του σκάρου Μπάουντι (1789), με τίτλο *Το Νησί* (1823), ενώ ο Βύρων ήταν ακόμη στην Ιταλία, η σκέψη του είχε γοπευθεί από τον αγωνιζόμενο ελληνοισμό. Συγκρίνοντας τη γενναιότητα των Βρετανών ναυτικών του 1789 με αυτήν των Ελλήνων του καιρού του, γράφει ο ποιητής, συν τοις άλλοις: «...Αν και λεύτεροι πατριώτες θνήσκουνε προ των πυλών, / Κι η Ελλάς τιμά μια μόνη μάχη των Θερμοπυλών, / Μέχρι ΤΩΡΑ, που σε ξίφος σίδερα σφυρηλατεί, / Σπάζει τα δεσμά, πεθαίνει, και ξανά παίρνει ζωή!» – η έμφαση στο «τώρα» είναι του Βύρωνα.

Από επιστολές και δηλώσεις σε φίλους γνωρίζουμε ότι ο Βύρων είχε πει με ειλικρίνεια ότι αν έγινε ποιητής πραγματικός αυτό οφειλόταν στην παραμονή του στην Ελλάδα στα 1809-11.

Για την ίδια εποχή της συναρπαστικής ζωής του είχε δηλώσει, αργότερα,

ότι ποτέ δεν είχε νιώσει τόσο ευτυχημένος όσο στην Ελλάδα τότε. Η χώρα των μύθων και των θρύλων γι' αυτόν ήταν ένας πραγματικός τόπος, μια δεύτερη πατρίδα, μια γενέτειρά του ως ποιητή.

Τα τελευταία του γενέθλια (22 Ιανουαρίου 1824) τον βρήκαν στο Μεσολόγγι, όπου προσπαθούσε να μονιάσει τους εγωπαθείς Έλληνες οπλαρχηγούς και πολιτικούς – έργο στο οποίο είχε αρκετή επιτυχία. Η καρδιά και η σκέψη του, όμως, εκείνη την εποχή είχαν ταυτίσει τη μοίρα του με τις τύχες της μαχόμενης Ελλάδας. Η ιστορία και οι μύθοι της αρχαιότητας

Ο Βύρωνας έχοντας κλασική παιδεία, θαυμάζει και εμπνέεται από τη μυθολογία και το πνεύμα της αρχαίας Ελλάδας

ξαναζωντανεύαν στις μέρες του. Στα τετραστικά του ποιήματος που συνέθεσε εκείνο το χειμιάτικο πρωί (On This Day I Complete May Thirty-sixth Year

= Αυτή τη μέρα έκλεισα τριάντα έξι χρόνια), αναφέρεται στον ηρωικό πολεμιστή που έπεσε στη μάχη και οι αρχαίοι Σπαρτιάτες τον φέρνουν πάνω στην ασπίδα του νεκρού, μα τιμημένο, στην υπερήφανη μητέρα του. Στην έκτη στροφή τονίζει «Το λάβαρο, το ξίφος και της μάχης το πεδίο, / Την Ελλάδα και τη Δόξα που με τριγυρνούν κοιτάτε. / Τον Σπαρτιάτη –σικωμένο στην ασπίδα από δύο – Από μένα πιο λεύτερο ποτέ σας μη λογάτε». Η ταύτιση του ποιητή με την εικόνα αυτή της λαμπρής ιστορίας γίνεται απόλυτη στην τελευταία στροφή όπου απευθύνεται στον εαυτό του: «Ζήτα λοιπόν –σπάνια ζητούμενη, συχνά δοσμένη– / Θανάτη πολεμιστή, κάλλιο έτσι ταιριάζει. / Κοίταξε γύρω σου, γη δο-

▲ Ο Αλεξάντρ Πούσκιν (1799 – 1837) θεμελιώτης της σύγχρονης ρωσικής λογοτεχνίας, είχε μελετήσει και επηρεασθεί από τον Βέρωνα. Μάλιστα, στο κορυφαίο έμμετρο μυθιοτόρημά του «Ευγένιος Ονέγκιν» εμφανίζει, ως προς τη μορφή τουλάχιστον, ομοιότητες με τον «Δον Ζουάν» του Βέρωνα. Οι ειδήσεις για την Ελληνική Επανάσταση τον ενθουσίασαν, όπως κάθε ρομαντικό της εποχής.

▼ Μισέλ Μπαραιέ «Ο Λόρδος Βέρων, αφιερωμένο στους Ρομαντικούς» λιθογραφία, 1826 (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας). Το έργο του Βέρωνα άσκησε έντονη επίδραση, ιδίως μετά το θάνατό του, στους γαλλικούς καλλιτεχνικούς και λογοτεχνικούς κύκλους.

Ρωσία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία και, βεβαίως, Ελλάδα.

Οι καλύτεροι οπαδοί

Η συγκριτική φιλολογία αποδεικνύει ότι οι πιστότεροι και επιτυχέστεροι οπαδοί και δημιουργοί του διεθνούς Βυρωνισμού υπήρξαν οι Ρώσοι Πούσκιν και Λέρμοντοφ, ιδιαίτερα το μακροσκελέστατο ποίημα *Ευγένιος Ονέγκιν* του πρώτου και η νουβέλα *Ενας Ηρωάς της εποχής μας* του δεύτερου. Στη Γαλλία οι σπουδασίαι ποιητές Ουγκό, ντε Βινί, ντε Μισέ, Μποντλιέρ –εκτός από τον ποετάρτρο Μπερανζέ– και οι πεζογράφοι Ζορζ Σαντ και Σταντάλ απομιμήθηκαν βυρωνικά στοιχεία με ποικίλους βαθμούς επιτυχίας. Όμως το καθαρά φιλελληνικό στοιχείο του Βυρωνισμού πρέπει να τονίσουμε ότι κυριαρχεί σε ποιήματα που γράφτηκαν από βυρωνιστές για να υμνηθεί και υποστηριχτεί η Ελληνική Επανάσταση του 1821, όπως βλέπουμε σε λυρικά του Πούσκιν για τους επαναστατημένους Έλληνες της εποχής ή στην περιφημη ωδή για τον γενναίο Κανάρη στη συλλογή *Ανατολικά* (1829) του Βικτωρος Ουγκό.

Ανάλογη τεχνοτροπία, θεματικό προσανατολισμό και δομικά μοτίβα βυρωνικής προέλευσης ανιχνεύονται σε έργα των Γερμανών Γκαίτε, Χάινε, Μίλερ – γνωστή σύνθεση του τελευταίου είναι το «Τραγούδια των Ελλήνων» (1821)· επίσης των Ιταλών Λεοπάρντι και Τζιούστι των Πολωνών Σλοβάκι και Μικιεβιτς και Κραζίνσι του Τσέχου Μάτσα· στου Ούγγρου Πετόφι. Οι αδελφοί Σούτσοι στην Ελλάδα, ο Παράσχος, ο Βαλαωρίτης, ο Σολωμός και ο Ροΐδης προσπάθησαν να συνθέσουν βυρωνικά σε κάποια φάση της σταδιοδρομίας τους ο καθένας. Η επιτυχία τους όμως ήταν περιορισμένη λόγω του ότι δεν κατανοούσαν τα βασικά χαρακτηριστικά του βυρωνικού ήρωα, και έτσι «ενόθευσαν» τον «Βυρωνισμό» τους με μεγάλες δόσεις φιλοπατρίας, χριστιανισμού ή ανεντιμότητας, στοιχεία που είναι παντελώς αντιβυρωνικά στο αγγλικό πρωτότυπο.

Δύο Βρετανές

Στη Βρετανία οι άντρες βυρωνικοί ποιητές ήταν λιγιστοί και ήσσονες. Αντίθετα οι γυναίκες θαυμάστριες και συναγωνίστριες του Μπάρον συμπεριλαμβάνουν τις δύο πιο δημοφιλείς και πιο γνωστές ποιήτριες του περασμένου αιώνα: Felicia Dorothea Hemans και Elizabeth Barrett Browning. Και οι δύο, στις πρώτες φάσεις της δημιουργίας τους, έδειξαν ότι είχαν μαθητεύσει στο έργο του Μπάρον. Ελληνολάτριδες από κλασική παιδεία και χριστιανική πίστη, ευθύς μετά το 1821 συνέθεσαν θαυμάσια λυρικά εμπνευσμένα από τους αγώνες των Ελλήνων το 1821 ή και νωρίτερα, αφού η τότε νεαρή Μπάρετ έγραψε ελεγεία για τον Ρήγα Βελεστινλή και τον Ρουμελιώτη Καπετάν Δημήτρη, ενώ η Χίμανς έγραψε για τη σφαγή της Χίου, την Ελληνίδα Μπτέρα, το

Χορό του Ζαλόγγου, μεταξύ πολλών άλλων. Διερωτάται κανείς που βρήκαν τις λεπτομέρειες για τους Σουλιώτες ή τον Βελεστινλή ή το Μεσολόγγι αυτές οι ευαίσθητες και μελετηρές γυναίκες; αλλά η απάντηση έρχεται βροντερόφωνα: από *Το Προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ* και τις σημειώσεις που τότε συνόδευσαν το ποίημα (1812). Σε μία από αυτές τις σημειώσεις του φιλέλληνα Λόρδου βρίσκεται η ωραία ποιητική απόδοση του πατριωτικού «Δεύτε παιδες των Ελλήνων» του Ρήγα, που ο Μπάρον εκπόνησε με ζήλο και παράθεσε δίπλα στο ελληνικό κείμενο του Βελεστινλή, μαζί με λίγες λεπτομέρειες για τη ζωή και το θάνατό του. Αυτό το βιβλίο είχε τεράστια κυκλοφοριακή επιτυχία και ισχυρό αντίκτυπο στις ευαισθησίες όλων των λογίων του πολιτισμένου κόσμου. Παρόμοια διερωτάται κανείς, πώς γνώριζαν οι αλλοδαποί τόσα πολλά για το Μεσολόγγι, ώστε να γράψουν δεκάδες πεζά και ποιήματα για την εποποιία του; Και η απάντησή μας θυμίζει ότι στο Μεσολόγγι είχε αγωνισθεί και είχε πεθάνει άρρωστος ο αγαπημένος τους ποιητής, ο Λόρδος Μπάρον. Όταν το 1826 μάθανε για την ηρωική έξοδο, στη μνήμη τους ήρθε ξανά το όνομα της πόλης όπου ο ήρωάς τους είχε θυσιαστεί. Εγινε λοιπόν το Μεσολόγγι θρόλος και σύμβολο της υπέρτατης υπέρ του ανθρωπισμού θυσίας. Είχε μπει στον πολιτιστικό χάρτη της Ελλάδας για πάντα.

Δεν δυσκολεύεται κανείς να αντιληφθεί γιατί οι τότε ευρωπαϊκοί λαοί –όχι οι ηγήτορές τους!– συμπάθησαν εξαρχής τον μαχόμενο χριστιανό και Ευρωπαίο Έλληνα αγωνιστή του 1821 και συνέβαλαν στην έμπρακτη υποστήριξη του. Τελικά, η κοινή γνώμη επηρέασε τις περισσότερες κυβερνήσεις ώστε να κατανοήσουν και να αποδεχθούν την ιδέα μιας ελεύθερης Ελλάδας, έστω μικρής και «υπό κηδεμονίαν». Και το φιλελληνικό κίνημα έγινε θετική πολιτική ιδεολογία, χάρη στα πρώτα πονεμένα φιλελληνικά ποιήματα και εδάφια του Λόρδου Μπάρον που, αφού μετέτρεψε τον πολιτιστικό σε πολιτικό φιλελληνισμό και είδε την αρχή της χειραφέτησης του ελληνισμού, μοιραία δεν έζησε για να δει και την ολοκλήρωσή της. ❧

Βιβλιογραφία:

M.B. Ραϊζής, «Ο Βέρων και ο πόθος για Ελευθερία», *Αιολικά Γράμματα*, III (Σεπτ.–Δεκ. 1988) No. 104–105, σελ. 49–59.

M.B. Raizis, «Aspects of Byronic Philhellenism», *Lord Byron: Byronism – Liberalism – Philhellenism. Proceedings of the 14th International Byron Symposium*. Athens: Ministry of Culture, 1988, pp. 127–142.

M.B. Ραϊζής, «Υμνοι για το Μεσολόγγι στη γλώσσα του Σαίξπηρ», *Νέα Εστία*, 125, No. 1484 (1 Μαΐου 1989), σελ. 590–597.

Ελιόβητ Μαιθαίου, «Ο Φιλελληνικός Λυρισμός της Elizabeth Barrett Browning», *Νέα Εστία*, τ. 143ος, No. 1697 (15 Μαρτίου 1998), σελ. 389–392.

▲ «Η μάχη του Πασά και τον Γκισούρη» έργο του Ευγ. Ντελακρουά, 1827. (Ιστοριογραφία Τέχνης του Σικάγου). Το έργο, εμπνευμένο από το ποίημα του Βέρωνα «Γκισούρ» (1813) ερμηνεύει μια συγκεκριμένη κορυφαία σκηνή. Ο Ντελακρουά πρέπει να γνώρισε το έργο του Βέρωνα από τη γαλλική μετάφραση του Πισό. Εντονα επηρεασμένος εμπνεύστηκε, μετά το 1824, σημαντικό αριθμό έργων (φωτ.: αρχείο Μ. Β. Ραϊζή).

Ο βυρωνισμός στην Ευρώπη

Της **ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΑΘΑΪΟΥ**

Υποθηφίας Δρος Παν/μίου Αθηνών

Ως **ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ** ο Φιλελληνισμός προϋπήρχε του Βυρωνισμού, διότι είχε αρχίσει να εκδηλώνεται, έστω δειλά και περιορισμένα, λίγες δεκαετίες μετά την πτώση του Βυζαντίου (1453). Αυτός είναι ο Φιλελληνισμός τον οποίο σωστότατα ο καθηγητής Μ.Β. Ραϊζής προσδιόρισε ως «πολιτιστικό» μια και ήταν προϊόν της ευρύτατα διαδεδομένης κλασικής παιδείας, με την αρχαιογνωσία της, και της χριστιανικής πίστης όλων των δογμάτων, η οποία ενεργά ανηγνώριζε τον ρόλο που είχαν παίξει η ελληνική γλώσσα και ο ελληνικός πολιτισμός στη διάδοση και εμπέδωση του χριστιανισμού.

Ο Βυρωνισμός είναι ένας ποιητικός τρόπος σύνθεσης και σκέψης ο οποίος, όμως, είχε στενότερη σχέση με τον τρόπο σκέψης και πράξης του δημιουργού του – με «τον βίο και την πολιτεία» του

Λόρδου Μπάιρον, όπως θα λέγανε οι παππούδες μας. Μολονότι η προσωπικότητα του αληθινού Μπάιρον ουδέποτε ταυτίστηκε τελείως με τα φανταστικά πορτρέτα των ηρώων των ποιητικών του κειμένων, εντούτοις μερικά χτυπητά χαρακτηριστικά του νεαρού Λόρδου ήταν κοινά με μερικά χαρακτηριστικά συναρπαστικών πρωταγωνιστών, όπως ο μελαγχολικός και απαισιόδοξος Χάρολντ ή ο αεικίνητος, εύθυμος και αισιόδοξος Δον Ζουάν – τα δύο ακραία πρόσωπα ενός φάσματος ανδρών διαφόρων ειδών και προελεύσεων.

Κοινά χαρακτηριστικά των βυρωνικών ηρώων συνεπώς και της βυρωνικής ποίησης, είναι η προσωπική εντιμότητα, η προσήλωσή σε μία αγάπη, ο φιλελευθερισμός και η πλήρης περιφρόνηση κάθε είδους θρησκευτικού, πατριωτικού, κοινωνικού ή φυλετικού δεσμού, θεσμού ή υποχρέω-

σης. Αυτοί οι άνισοι ήρωες των αφηγηματικών ή δραματικών ή επικούλικών έργων το Μπάιρον –σοβαρών ή σατιρικών– εμπνεύσανε πολλούς σπουδαίους λογοτέχνες της ρομαντικής εποχής

Η απήχηση του βυρωνικού έργου στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία, συνέβαλε στην καλλιέργεια φιλελληνικού ρεύματος, ιδιαίτερα μετά το θάνατο του ποιητή

ώστε να τους μεταφέρουν στον προσωπικό τρόπο της δικής τους ποιητικής γραφής ή και πεζογραφίας και να δημιουργήσουν έτσι βυρωνικούς ήρωες και υποθέσεις έργων με εθνικό χρώμα και περιβάλλον που διακρίνουν τη

▲ **Ο επικήδειος λόγος («Λόγος Επιτάφιος») του Σπ. Τρικούπη για τον Βύρωνα που εκδόθηκε σε φυλλάδιο που είναι ανάτυπο της δημοσίευσης (16 Απρ. 1824) από την εφημερίδα «Ελληνικά Χρονικά» του Μεσολογγίου. Ο θάνατος του Βύρωνα συγκίνησε τους αγωνιζόμενους και «Επιταφίους» λόγους εκφώνησαν πολλοί, όπως ο Θεόφιλος Καΐρης στα Ψαρά και ο Δημήτριος Γονζέλης στην Τριπολισιά.**

► **Ο διαπρεπής πολιτικός Σπυρ. Τρικούπης (1788-1872). Μειάζυ τον Βύρωνα και τον γνωστό Μεσολογγίτη, καθώς γλωσσολογικά, αναπτύχθηκε δεσμός φιλίας. Εκτός από τον επικήδειο λόγο του για τον εκλεκτό φιλέλληνα, έκανε και την πρώτη μετάφραση στα Ελληνικά τον κύκνειο άσμα του Βύρωνα με τίτλο «Σήμερα έκλεισα τα 36 μου χρόνια» το 1825.**

Ο βυρωνισμός στην Ελλάδα

Της **ΕΥΓΕΝΊΑΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΑΪΟΥ**

Διδάκτορας Φιλολογίας, Γενικής Γραμματεώς της Ελληνικής Εταιρείας Βύρωνος

Ο ΛΌΡΔΟΣ **BYRON**, Ο ΜΕΓΆΛΟΣ λυρικός και σατιρικός ποιητής του 19ου αιώνα, που καθιερώθηκε ως το παγκόσμιο σύμβολο του ρομαντισμού και της πολιτικής ελευθερίας, υπήρξε για τους Έλληνες το σύμβολο του φιλελληνισμού και έγινε θρύλος και είδωλο λατρείας. Η ποιητική και

κυρίως η ιστορική προσωπικότητα του Byron έχει δεθεί με τον τόπο μας, ώστε η Ελλάδα να θεωρείται η δεύτερη πατρίδα του και οι Έλληνες να τον αποκαλούν «Βύρων ο Έλληνας».

Ο υψηλότατος αυτός φόρος τιμής στον Byron οφείλεται σε γεγονότα που σχετίζονται με τη ζωή και τη φιλελληνική του δράση, την ακτινοβολία της ποιητικής του δημιουργίας και ιδιαίτερα με τη στάση του απέναντι σε ορισμένα θέματα που συγκινούσαν τους Νεοέλληνες.

Ο βυρωνισμός εμφανίσθηκε στην Ελλάδα καθυστερημένα, λόγω των ιστορικών συνθηκών που επι-

κρατούσαν στον τόπο, και χάραξε μια τροχιά από τη δεύτερη δεκαετία και έως το τέλος του 19ου αιώνα, με ποικίλες διακυμάνσεις. Τα πρώτα σημεία επαφής των Ελλήνων με τον Ποιητή του αιώνα, όπως μαρτυρείται στον προεπαναστατικό περιοδικό Τύπο των ελληνικών παροικιών μετά το 1818, ήταν η φιλελληνική ποίηση του Byron, που έγραψε εμπνευσμένος από την Ελλάδα, την οποία γνώρισε κατά το πρώτο του ταξίδι στις χώρες της Μεσογείου και στη μαγεμένη Ανατολή (1809–1811). Οι μνείες όμως αυτές όσο ζούσε ο Byron, είναι περιορισμένες και αντίθετες μεταξύ τους.

◀ *Λευθεριά, για λίγο πάψε/
Να χιμπάς με το σπαθί/
Τώρα σίμωσε και κλάψε/
εις τον Μπαίρον το κορμί/
Ο Σολωμός ύμνησε τον ποιητή
όταν έμαθε το θάνατο του Βύρωνα στο Μεσολόγγι.
Μάλιστα, την Ωδή στον Λόρδο Μπαίρον την επεξεργάζεται στη συνέχεια δύο φορές.
Υπάρχουν επίσης στον Σολωμό πρώιμες βυρωνικές επιδράσεις. Εντοπίζονται στο έργο του «Ο Λάμπρος» το 1841.*

Ο ποιητικός και πολιτικός βυρωνισμός, κυριαρχεί στην ελληνική πνευματική ζωή του 19ου αιώνα

Κατά την περίοδο της Επανάστασης, ο Βυρον έγινε γνωστός στον αγωνιζόμενο Ελληνισμό ως ιστορική προσωπικότητα και πολύ περιορισμένα ως ποιητής σε μικρό αριθμό λογίων, εξαιτίας του πολέμου. Την περίοδο αυτή, που συμπίπτει με το δεύτερο ταξίδι του Βυρον στην Ελλάδα (Αύγ. 1823–19 Απρ. 1824), ο ποιητής έγινε ο άνθρωπος της πράξης, που πρόσφερε στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, όχι μόνο τα πλούτη του και τη δόξα του, αλλά και την ίδια του τη ζωή. Για την προσφορά του αυτή η ελληνική κυβέρνηση τον ονόμασε επίσημα «Πατέρα και Ευεργέτη», ενώ ο ελληνικός λαός τον αποκάλεσε «Πατέρα και αληθέστατο φίλο» και ο ίδιος πήρε θέση ανάμεσα στους ήρωες του 1821. Η ποίηση του Σολωμού, του Κάλβου, του Φίλιππου Ιωάννου, της Αγγελικής Πάλλη και άλλων ποιητών της εποχής εκφράζουν ανάλογα αισθήματα.

Ο θάνατός του υπήρξε πλήγμα, όχι μόνο για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, αλλά και για το παγκόσμιο κίνημα του ρομαντισμού. Ο Σπυρίδων Τρικούπης στον επικήδειο λόγο του για τον Βυρον επισμαίνει τη θέση του στην παγκόσμια λογοτεχνία: «αυτός του οποίου κλαίμεν τον θάνατο απαρηγόρητα, είναι άνθρωπος, ο οποίος (εις το είδος του) έδωκε το όνομά του εις τον αιώνα μας... εγκωμιάζει τον ποιητή του αιώνα μας όλη η σοφή Ευρώπη και θέλει τον εγκωμιάσουν όλοι οι αιώνες επειδή γεννήθηκε διά όλην την Ευρώπην και διά όλους τους αιώνες». Ο ίδιος έκαμε την πρώτη μετάφραση στα ελληνικά του κύκνειου άσματος του Βυρον με τίτλο «Σήμερα έκλεισα τα 36 μου χρόνια», το 1825.

Ποικίλες μελέτες και έρευνες έχουν δείξει ότι το ρομαντικό κίνημα στην Ελλάδα, η έναρξη του οποίου τοποθετείται από τον Παλαμά το 1831, άρχισε με βυρωνικά σύμβολα. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του βυρωνισμού, ως παρακλάδι του ρομαντισμού, είναι η φυγή σε ένδοξους τόπους του παρελθόντος, η αθεΐα, η αιμομιξία, η θλίψη, η σάτιρα,

ο σαρκασμός και ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός και θα εμφανισθούν στις πρώτες ελληνικές ποιητικές δημιουργίες, όπως στον *Οδοιπόρο* του Παν. Σούτσου, στον *Λάμπρο* του Σολωμού, στον *Δήμο και την Ελένη* του Αλ. Ρίζου Ραγκαβή, στον *Περιπλανώμενο* του Αλ. Σούτσου.

Την ανάπτυξη του βυρωνισμού στον τόπο μας υποβοήθησαν, εκτός από την ανάγκη του εμπλουτισμού της ελληνικής λογοτεχνίας με ξένα έργα ή την τιμηση των δυτικών προτύπων, και οι άσχημες εθνικοπολιτικές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες του νεοσύστατου μικρού κράτους. Οι Έλληνες μέσα στη ζοφερή ατμόσφαιρα που τους περιέβαλλε, ζούσαν έντονα την πτώση του ιδανικού της Επανάστασης και η «διαμαρτύρηση», βασικό στοιχείο του ρομαντισμού, που απαντά στα κείμενα της εποχής, είναι αποτέλεσμα αυτής της δυσάρεστης πραγματικότητας. Ανάλογες σκέψεις και συναισθήματα εκφράζει με την ποίησή του ο Βυρον. Αγανακτεί στην έλλειψη ελευθερίας, καταδικάζει τη δουλειά και την εκμετάλλευση, σαρκάζει τις κοινωνικές συμβατικότητες και προτρέπει τους υπόδουλους να ξεσηκωθούν και να ζητήσουν την ανεξαρτησία τους. Εκφράζει επομένως τον δυσαρεστημένο Έλληνα του 1830 και λειτουργεί θαυμάσια στη σχέση πομπού – δέκτη στους Έλληνες ομοτέχνους του.

Ο Έλληνας βυρωνικός ποιητής είναι οπωσδήποτε ρομαντικός ποιητής, αλλά εκφράζει βιαιότερα αισθήματα και έχει ενεργό συμμετοχή στις κοινωνικοπολιτικές διεργασίες του τόπου του. Μπορεί να βυθίζεται μέσα στη ρέμβη και στο πάθος, αλλά έχει και τη δύναμη να αντικρίζει τη ζωή κατάματα, να επαναστατεί και να πολεμά τις αδυναμίες και τα ελαττώματα της κοινωνίας. Γίνεται πολιτικός αρθρογράφος, πηθικός κατήγορος και άνθρωπος της δράσης, που εκφράζεται έμμετρα. Εκφράζει επομένως τη ριζοσπαστική μορφή του ρομαντισμού.

Η παρουσία του βυρωνισμού ως λογοτεχνικού και

πολιτικού κινήματος την εποχή αυτή μαρτυρείται και τις ελληνικές μεταφράσεις των έργων του Βυρον, όπως είναι της *Νύμφης της Αβύδου* από τον Λαμπρύλλο, στη Σμύρνη, το 1836 και της *Κατάρας της Αθηνάς* από τον Ν. Μανδρικάρη, στην Αθήνα, το 1837. Το πρώτο μαρτυρεί τις ρομαντικές τάσεις της εποχής, ενώ το δεύτερο την παρουσία της πολιτικής ποίησης του Βυρον.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, η βυρωνική παρουσία στον τόπο μας είναι εντονότερη. Στις ποιητικές δημιουργίες που υποβάλλονται στους Ράλλειους και Βουτσινάιους ποιητικούς διαγωνισμούς, τους οποίους διεξήγαγε το Πανεπιστήμιο από το 1851 έως το 1877, περιλαμβάνονται ποιήματα με βυρωνικά στοιχεία. Από αυτά άλλα βραβεύονται ή επαινούνται, όπως είναι ο *Στράτης Καλοπίχειρος* του Στ. Κουμανούδη, ο *Απατρις* του Θ. Ορφανίδη, ο *Πλόης* του Δ. Βερναρδάκη, κ.λπ., και άλλα επικρίνονται κυρίως για τα πάθη που καλλιεργούν. Την ίδια εποχή κυ-

κλοφορούν και μεταφράσεις έργων του Βυρον μεταξύ των οποίων η *Πολιορκία της Κορίνθου* (1855) από τον Ο. Πυλαρινό και ο *Δεσμώτης της Χιλλώνος* (1857) από τον Αγγελο Βλάχο. Η θεματογραφία των έργων αυτών, που εκφράζουν το πνεύμα της πολιτικής ελευθερίας, προδίδει τις προθέσεις των μεταφρα-

στών να τονώσουν το πεσμένο πηθικό των συμπατριωτών τους, εξαιτίας των δεινών του τόπου από τον Κριμαϊκό πόλεμο. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται η μετάφραση του *Γκισούρ* από την Αικ. Δοσίου, το 1857.

Αντιδράσεις

Παράλληλα προς την ευεργετική παρουσία του βυρωνισμού, αρχίζει να εκδηλώνεται από τα μέσα της έκτης δεκαετίας η αρνητική κριτική κατά του «*ιερού συμβόλου*», του Λόρδου Βυρον. Και τούτο εξαιτίας της κατάχρησης των παθών στις λογοτεχνικές δημιουργίες, για την οποία θεωρούσαν υπεύθυνο τον Αγγλο ποιητή. Τότε, την υπεράσπιση του Βυρον ανέλαβε ο καθηγητής Θ. Ορφανίδης, που υποστήριξε τον κανόνα της βυρωνικής σχολής «*Ακουε την καρδιάν σου και γράφε την ποίησιν*» και συνέστησε στους αναγνώστες του «*Ακούετε την καρδιάν σας και κρίνατε την ποίησιν*».

Κατά τη δεκαετία του 1860, ο βυρωνισμός έφθασε στο απόγειο της ακμής του, αλλά δέχθηκε και τη μεγαλύτερη επίθεση. Τότε επιχειρήθηκε η ανάσχεση του νοσηρού ρομαντισμού–βυρωνισμού στο όνομα του κλασικισμού και της «*raison d'état*». Η ακαδημαϊκή κριτική χτύπησε τον βυρωνισμό στον ποιητικό διαγωνισμό του 1863 σε τέτοιο μάλιστα βαθμό ώστε η εισήγηση του καθηγητή Βερναρδάκη να κάνει λόγο για «*οσσιανοβυρωνολαμαρτινική σπληνολογία*» και να θεωρείται αντιρομαντικό και αντιβυρωνικό μανιφέστο. Η αρνητική κριτική συνεχίσθηκε από εξωακαδημαϊκούς κύκλους.

Την ίδια αυτή δεκαετία, η βυρωνική ποίηση έγινε γνωστή στο ευρύτερο κοινό από αρκετές μεταφράσεις έργων του Βυρον, στις οποίες περιλαμβάνονται ο *Μάνφρεντ* από τον Ερρίκο Γκριν, ο *Σαρδανάπαλος* (1866) από τον Χρ. Παρμενίδη, *Τα νησιά της Ελλάδος* (1870) από τον Αργύρη Εφταλιώτη, η τρίτομη συλλογή *Ποιήματα του Βύρωνα* (1867, 1868, 1871) από τον Γ. Πολίτη κ.λπ. Ακόμη ο βυρωνισμός εμφανίσθηκε πλουσιότερος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, εμπλουτισμένος με τις ιδέες του αναρχισμού και του μηδενισμού, καθώς και με την έξαρση της αθεΐας και εκφράσθηκε με μεγαλύτερη ένταση και πάθος.

Τα αίτια της μεγάλης εξάπλωσης του βυρωνικού έργου και των επιδράσεων που άσκησε στην περίοδο αυτή οφείλονται σε ποικίλους παράγοντες, φιλολογικούς, εθνικοπολιτικούς και κοινωνικοοικονομι-

κοῦς, ὅπως εἶναι ἡ διαμάχη τοῦ κλασικοῦ μετὰ τοῦ ρομαντικοῦ, τὸ πολιτειακὸ μετὰ τὴν ἔξωση τοῦ Οὔθωνα, τὸ αλυστρωτικὸ θέμα, ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ βυζαντινισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους, ἡ κακὴ κατάσταση τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς, ποὺ ἀποτελοῦσε συνεχὴ πρόκληση στὰ κοινωνικὰ αἰσθήματα τῶν ποιητῶν τῆς ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ποίησή τους καὶ ἡ μέχρι θανάτου διαμαρτυρία τους. Ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἐκπροσώπους τῆς περιόδου αὐτῆς ἀναφέρουμε τὸν Δ. Παπαρηγόπουλο, τὸν Σπ. Βασιλειάδη καὶ τὸν Ἀχιλλεὺ Παράσοχο.

Τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19οῦ αἰῶνα, ὁ βυρωνισμὸς ὡς λογοτεχνικὸ κίνημα ἀκολούθησε τὴν πτώση τοῦ ρομαντισμοῦ ἀλλὰ σὲ περιορισμένη κλίμακα, ποὺ ἐντοπίζεται στὴν ἀδυναμία τοῦ Βυγρον νὰ ἀσκήσει πλέον ἐπιδράσεις στους ὁμοτέχνους του, ἐνῶ διατηρήθηκε ἀδιάπτωτος ὁ ρυθμὸς τῶν μεταφράσεων καὶ τῶν μελετῶν γιὰ τὸν Ἀγγλο ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του. Στὰ ποικίλα πνευματικὰ φαινόμενα τῆς δεκαετίας τοῦ 1870, ποὺ μαρτυροῦν τὴν πτώση τοῦ ρομαντισμοῦ – βυρωνισμοῦ ὡς λογοτεχνικοῦ κινήματος, ἐντάσσονται ἡ ἀπώλεια τῶν σπουδαιότερων ἐκπροσώπων τοῦ κινήματος (Ἰω. Καρασούτσα, Δημ. Παπαρηγόπουλο, Σπ. Βασιλειάδη), ἡ διαφοροποίηση ὁρισμένων ἀπὸ τοὺς ἕως τότε ρομαντικούς ποιητῆς, ἡ ἀρνητικὴ ἀκαδημαϊκὴ καὶ ἐξωακαδημαϊκὴ κριτικὴ, ἡ ἀναγνώριση τῆς δημοτικῆς γλώσσας καὶ ἡ στροφὴ πρὸς τὴν λαογραφία καὶ τὴ φύση.

Μεταφράσεις

Ἀντίθετα, σημαντικὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλληνικῶν μεταφράσεων τῶν βυρωνικῶν ἔργων, ποὺ ὁ ρυθμὸς τῆς κυκλοφορίας τους διατηρήθηκε ἀδιάπτωτος ἕως τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα. Ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτές, ποὺ δὲν κρίνονται ἀξιόλογες, ἐκτὸς μίας ἢ δύο περιπτώσεων, ἀλλὰ συμβάλλουν στὴν ἐκτίμηση τοῦ βυρωνισμοῦ τῆ συγκεκριμένη ἐποχῆ, ἀναφέρονται: *Ἡ Κόρη τῶν Ἀθηνῶν* (1873) ἀπὸ τὸν ἐλλήνιστὴ Βυνδάμιο καὶ ἀργότερα (1889) ἀπὸ τὸν Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ καὶ τὸν Α. Κουλουριώτη καὶ (1896) ἀπὸ τὸν Στ. Στεφάνου, τὸ τελευταῖο ποίημα τοῦ Βυγρον *Σήμερα συμπλήρωσα τὰ 36 μου χρόνια* ἀπὸ τὸν Ελισαβέτιο Μαρτινέγκο, τὸ *Σκότος* (1874) ἀπὸ τὸν Κ. Δόσιο, ὁ *Σαρδανάπαλος* (1878) ἀπὸ τὸν Βοθρώντο, *Οἱ Δύο Φόσκαροι* (1879) καὶ ὁ *Μάνφρεντ* (1885) ἀπὸ τὸν Καμαράδο, ἡ *Κατάρτα τῆς Ἀθηνῶν* ἀπὸ τὸν Περβάνογλου (1884) καὶ τὸν Ἰασονίδη (1888) κ.λπ., κ.λπ.

Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ ἀναδημοσίευση τῶν μεταφράσεων τῆς φιλελληνικῆς ποίησης τοῦ Βυγρον. Πρόκειται γιὰ τὴν ποίηση μέσα στὴν ὁποία ἀντικατοπτρίζεται ἡ λατρεία τοῦ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ φύση, καθὼς καὶ ὁ θαυμασμὸς τοῦ γιὰ τὸ ἐνδοξο παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἀντιπροσωπευτικότερα ἔργα αὐτῆς τῆς ποίησης εἶναι: *Τὸ Προσκύνημα τοῦ Τσαίλντ Χάρολντ*, *Ἡ Κατάρτα τῆς Ἀθηνῶν*, *Ὁ Γκιαούρ*, *Ὁ Κουρσάρος*, *Ἡ Πολιορκία τῆς Κορίνθου*, *Ἡ Κόρη τῶν Ἀθηνῶν*, *Τὸ τελευταῖο ἄσμα*.

Τὴν ἴδια αὐτὴ περίοδο, λόγω τῆς ἀσχολίας κατὰστασης στὸν τόπο, οἱ διανοούμενοι πρόβαλαν γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ «τὴν διατήρησιν καὶ μετάδοσιν τῶν ἐθνικῶν ἀνμνήσεων». Ἡ πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς ἰδέας ἐπιδιώχθηκε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ μετὰ τὴν ἀνάμνηση τοῦ κοντινοῦ ἐνδοξο παρελθόντος τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς καλλιέργειας τῆς πρωλατρίας, στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας ἐντάσσεται καὶ ἡ προσωπικότητα τοῦ Βυγρον (γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου βλ. ἐδῶ «*Οἱ Ἀνδριάντες τοῦ Βύρωνος*»).

Πολιτικὸς μεσσιανισμὸς

Στὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς προβάλλεται ὁ Βυγρον ὡς «*Πολιτικὸς Μεσσίας*». Ὁ πολιτικὸς αὐτὸς μεσσιανι-

► *Ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἀναφερόμενος στὴ νέα ἐλληνικὴ ποίηση υποστήριξε ὅτι «αὐτὴ ἐπὶ διάστημα σαράντα καὶ πλέον χρόνων, εἶχε βουτικθεῖ εἰς τὸν βυρωνισμὸν». Τὸ βυρωνικὸ ἔργο βρήκε ἀπήχηση καὶ καρποφόρησε στὸν 19ο αἰ. ὅταν στὴν ποίηση κυριαρχεῖ ἀκόμη ἡ καθαρεύουσα (φωτ.: Κ. Μεγαλοκονόμος).*

σμός θύμιζε τὴ σχέση τοῦ Ποιητῆ μετὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ἐπανάθηε δηλαδὴ ὁ μῦθος τοῦ Βυγρον ὡς «*ιεροῦ τέρατος*», ποὺ δίδασκε μετὰ τὸ παράδειγμα τῆς εθελουσίας, τῆς φιλελληνικῆς καὶ ἐπαναστατικῆς ποίησής του καὶ τὸν φιλελευθερισμὸ τοῦ.

Ἀν σὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα προσθέσουμε τὴν ἀνέγερση τῶν ἀνδριάντων τοῦ Βυγρον στὸ Μεσολόγγι καὶ τὴν Ἀθήνα, τὸ 1881 καὶ τὸ 1896 ἀντίστοιχα, τὴν ἰδρυση τοῦ *Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Βύρων»* τὸ 1869, ποὺ ἀνέπτυξε ἐντονὴ πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ δραστηριότητα καὶ ἐξέδωσε τὸ ὁμώνυμο περιοδικὸ (1874-1880), μετὰ πλῆθος πραγματειῶν γιὰ τὸν Ποιητὴ, καὶ τὶς ποικίλες ἐκδηλώσεις γιὰ τὸν εορτασμὸ τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὴ γέννησή του (1888), εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Βυγρον προβάλλεται διαφορετικὰ στὸ νεοελληνικὸ χῶρο κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19οῦ αἰῶνα. Ὁ Βυγρον τιμᾶται ὅπως καὶ πρὶν ὡς ποιητικὴ καὶ πολιτικὴ προσωπικότητα, ἀλλὰ τώρα κυριαρχεῖ ἡ πολιτικὴ του παρουσία, ἐνῶ ἡ ποίησή του ἀποτελεῖ τὸ μέσο γιὰ τὴν προβολὴ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του. Προβάλλεται δηλαδὴ πρῶτα ὡς ἀγωνιστῆς, ὡς ἄνθρωπος τῆς πράξης καὶ μετὰ ὡς ποιητῆς, ὅπως πρὶν ἀπὸ μίαν πεντηκονταετία περίπου. Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνηση τοῦ Βυγρον λειτουργοῦσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὡς «*ὄχημα πατριωτισμοῦ*», προσφερόταν ὡς ἀντίδοτο τοῦ πανσλαβισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Fallmerayer, ποὺ εἶχε ἀναβιώσει, καὶ βοηθοῦσε τοὺς πολιτικούς ὁραματισμοὺς τοῦ νεοελληνικοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ.

Ὁ σχετικὸς ἕως σήμερον μελέτες καὶ ἐρευνες γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Βυγρον στὴν Ἑλλάδα ἐδείξαν ὅτι ὁ

Ἀγγλος ποιητῆς δὲν ἐγίνε γνωστὸς στους Νεοέλληνες σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις τῆς ποιητικῆς του φυσιογνωμίας. Ὡστόσο, ἡ εθελουσία του στὸν ἐλληνικὸ ἀγῶνα καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀναγνώρισή του ὡς «*ιεροῦ συμβόλου*», εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ κυριαρχήσει στὸν ἐλληνικὸ ρομαντισμὸ, σὲ βαθμὸ μάλιστα ποὺ ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἀναφερόμενος στὴ νέα ἐλληνικὴ ποίηση υποστήριξε ὅτι «*αὐτὴ ἐπὶ διάστημα σαράντα καὶ πλέον χρόνων, εἶχε βουτικθεῖ εἰς τὸν βυρωνισμὸν. Καθαριστὰ καὶ χυδαῖστὰ, ἀληθινοὶ ποιητὰ καὶ μέτριοι στιχοπλόκοι, ποῖος ὀλίγο ποῖος πολὺ, φέρουν ἀποτυπωμένην ἀξίωσιν ἢ οἰκτρῶς τὴ σφραγίδα τῆς βυρωνικῆς ποιήσεως*».

Ἐτσι, ὕστερα ἀπὸ μίαν πεντηκονταετία παράλληλης συνύπαρξης τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βυρωνισμοῦ ὁ δεῦτερος ὑπερίσχυσε τοῦ πρώτου ὑπὸ τὴν πίεση τῶν νέων ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Ὁ ἐπιβίωσης ποὺ παρατηροῦνται μετὰ τὰ τέλη τοῦ 19οῦ αἰῶνα, ἀνήκουν στὴ σφαῖρα τοῦ πολιτικοῦ βυρωνισμοῦ καὶ ἐγγράφονται στὴ νέα πραγματικότητα τῆς ἀναπτυσσόμενης νεοελληνικῆς κοινωνίας καὶ τῶν συντηρούμενων ὁραματισμῶν τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. ❧

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΩΝ:

Ἡ Εὐγενία Κεφαλληνναίου ἔχει βραβευθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τοῦ Λόρδου Βύρωνος» καὶ ἔχει ἐκπονήσει διδακτορικὴ Διατριβὴ μετὰ θέμα «Ὁ Lord Byron στὴν Ἑλλάδα: Ἡ παρουσία του στὴν Νεοελληνικὴ Πνευματικὴ Ζωὴ κατὰ τὸ 19^ο αἰ.».

Οι ανδριάντες

Της **ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΑΪΟΥ**

Διδάκτορας Φιλολογίας

ΣΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΪΟ Τ'ΕΤΑΡΤΟ του 19ου αιώνα η κατάσταση στο μικρό ελληνικό βασίλειο δεν ήταν καλή. Ιδιαίτερα επικίνδυνη ήταν η πτώση του πατριωτικού ιδανικού, η απομάκρυνση του ελληνικού λαού από τις ρίζες του και η μεταλλαγή της ελληνικής κοινωνίας σε υλιστική. Ακόμη, ήταν απειλητικοί οι αναπτυσσόμενοι εθνικισμοί των βαλκανικών λαών, η αναβίωση της πανσλαβικής ιδέας, που είχε υιοθετήσει η Ρωσία, εκτός από το μόνιμο τουρκικό πρόβλημα με τον αλύτρωτο Ελληνισμό.

Στα κείμενα της εποχής παρακολουθούμε την αγωνία των διανοουμένων για την άσχημη αυτή κατάσταση και την έντονη διαμαρτυρία τους για την ηθική κατάπτωση και την κοινωνική χαλάρωση του ελ-

ληνικού λαού, που βεβαίως δεν βοηθούσαν στην ανάληψη νέων εθνικών αγώνων.

Αναζητήθηκαν τότε τρόποι για να αντιμετωπισθεί η κατάσταση αυτή και να ενισχυθεί η ελληνικότητα. Επιτακτικά τονίσθη-

καν η ανάγκη της διέγερσης της αγάπης προς την πατρίδα και η τόνωση του πατριωτικού φρονήματος για την επίτευξη της ενότητας του Ελληνισμού, ως προϋποθέσεων για τις όποιες εθνικές επιδιώξεις. Σε αυτή την κίνηση οι διανοούμενοι μετείχαν ενεργώς για την αναπροσαρμογή της εθνικής ταυτότητας με βάση πολιτισμικά στοιχεία. Ετσι, πρόβαλαν από τη μία την περυσυλλογή των ελληνικών παραδόσεων, που μαρτυρούσαν την παρουσία της ελληνικής αρχαιότητας στη γλώσσα του σύγχρονου ελληνικού λαού, και από την άλλη την καλλιέργεια της ηρωολατρίας του κοντινού ένδοξου παρελθόντος, δηλαδή των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

Στη δεύτερη περίπτωση της ηρωολατρίας, αισθητή πράξη ήταν η ανέγερση τιμητικών μνημείων στους αγωνιστές του 1821. Στα κείμενα της εποχής υποστηρίζεται ότι η νόσος της αποθέωσης των ηρώων είναι συνήθης σε χρόνους ηθικής κατάπτωσης και απελπισίας, προκειμένου η εικόνα τους να προκαλέσει αναμνήσεις του ένδοξου παρελθόντος και να μεταδώσει μηνύματα. Το πολυάνδριον της Νέας Ελλάδας θα ήταν ένα μέσο για ηθική ανάταση και πατριωτική έξαρση, που θα βοηθούσε στη διέξοδο της πατρίδας από τη δύσκολη κατάσταση. Εδώ ακριβώς ανιχνεύεται η ιδεολογική λειτουργία των μνημείων αυτών, τα οποία αποτελούσαν είδος «πατριωτικής μηχανής», όπως αναφέρεται επίσης στα κείμενα της εποχής.

Του Μεσολογγίου

Μεγάλος είναι ο αριθμός των τιμητικών μνημείων που ανεγέρθηκαν σ' όλη τη χώρα τη συγκεκριμένη περίοδο. Σ' αυτά εντάσσονται οι ανδριάντες του Βυργίου που φιλοτεχνήθηκαν την ίδια εποχή, και ειδικότερα ο ανδριάντας στον Κήπο των Ηρώων του Μεσολογγίου, και ο ανδριάντας στην Αθήνα, στο Ζάππειο.

Ο ανδριάντας του Βυργίου στον Κήπο των Ηρώων του Μεσολογγίου οφείλεται σε ενέργειες των μελών του Φιλολογικού Συλλόγου «Βύρων». Στις 30 Σεπτεμβρίου 1871 τα μέλη του συλλόγου ψήφισαν την ανέγερση

Εργα του 19ου αιώνα, διακονίζουν τη μνήμη του μεγάλου φιλέλληνα για την προσφορά του στον Αγώνα του 1821

◀ *Ο ανδριάντας και το μνημείο των Λόρδων Βύρωνα στον Κήπο Ηρώων Μεσολογγίου, έργο του Σύρον γλύπτη Γ. Βιάλη. «Εν Μεσολογγίω, σήμερον περί την 10 πρωινήν ώρα, τελούνται δημοτελώς τα αποκαλυπτήρια των μνημείων, όπερ η ελληνική εγγωμοσύνη ανήγειρεν αντίθι εις τον Λόρδον Βύρωνα τη ενεργεία του φερώνυμου ελληνικού Συλλόγου» γράφει στον πρόλογο το περιοδικό ΕΣΤΙΑ (27 Σεπ. 1881) που οι σελίδες του, με αφορμή τα αποκαλυπτήρια, είναι αφιερωμένες στον Βύρωνα.*

του Βύρωνα

μαρμάρινου ανδριάντα στον Byron με χρήματα που θα συγκέντρωναν από συνεισφορές. Πρόεδρος της επιτροπής για τη συλλογή των συνδρομών ορίστηκε με βασιλικό διάταγμα στις 20 Μαρτίου 1872 η θρυλική μορφή της Επανάστασης, ο ναύαρχος Κανάρης.

Μετά τη συγκέντρωση χρημάτων (50.000 δρχ.) ανατέθηκε στον γλύπτη Γ. Βιτάλη η ανέγερση του ανδριάντα, τα αποκαλυπτήρια του οποίου έγιναν στις 25 Οκτωβρίου 1881.

Ο καλλιτέχνης εμπνεύσθηκε τον ανδριάντα από την προτομή του Byron που είχε φιλοτεχνήσει ο Thordwalsen. Απεικόνισε τον ποιητή του Τσάιλντ Χάρολντ και του Ντον Ζουάν αντί τον πρόμαχο του Μεσολογγίου και τον αρχηγό των Σουλιωτών, όπως έχει πολύ ωραία αποδώσει ο Thomas Phillips (το έργο του οποίου βρίσκεται στην αγγλική πρεσβεία) ή τον ποιητή και στρατιώτη, όπως επίσης έχει αποδώσει πολύ ωραία ο ζωγράφος A. Friedel (το έργο του οποίου βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη). Οπωσδήποτε όμως επέτυχε στη δημιουργία ενός καλλιτεχνήματος, που διαιώνίζει τη μνήμη του Byron για τις ευεργεσίες του προς τους Έλληνες.

Το ίδιο πνεύμα μεταδίδει και το επίγραμμα που έχει χαραχθεί στη βάση του ανδριάντα. Το επίγραμμα αυτό που συνέθεσε ο καθηγητής Δημήτριος Σεμιτέλος και επελέγη σε πανελλήνιο διαγωνισμό μεταξύ 21 άλλων επιγραμμάτων έχει ως εξής:

ΒΡΕΤΤΑΝΙΗΣ ΟΜΟΤΙΜΟΝ ΑΘΡΕΙ ΣΤΑΣ ΞΕΙΝΕ ΒΥΡΩΝΑ
ΟΝ ΠΕΡΙ ΚΗΡΙ ΦΙΛΕΥΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΗΣ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ
ΤΩΝ Δ' ΕΥΕΡΓΕΣΙΩΝ ΜΝΗΣΤΙΝ ΣΩΙΖΟΝΤΕΣ ΑΓΗΡΩ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΣΤΗΣΑΝ ΛΑΪΝΟΝ ΕΞ ΕΡΑΝΟΥ
ΕΥΤΕ ΓΑΡ ΕΛΛΑΣ ΕΤΕΙΡΕΤ ΕΛΕΥΘΕΡΙΗΣ ΕΝ ΑΕΘΛΩ
ΗΛΥΘΕ ΘΑΛΠΩΡΗ ΧΑΡΜΑ ΤΕ ΜΑΡΝΑΜΕΝΟΙΣ

Της Βρετανίας τον ομότιμο Βύρωνα στάσου και κοίταξε ξένη.

Από την καρδιά τους τον αγαπούσαν οι θυγατέρες της Μνημοσύνης.

Για τις ενέργειες του που αιώνια θα θυμούνται
Οι Έλληνες έστησαν μαρμάρينو (άγαλμα) με έρανο.
Όταν η Ελλάδα έκανε σκληρό αγώνα για την ελευθερία
Ηλθε θαλπωρή και χαρά στους αγωνιστές.

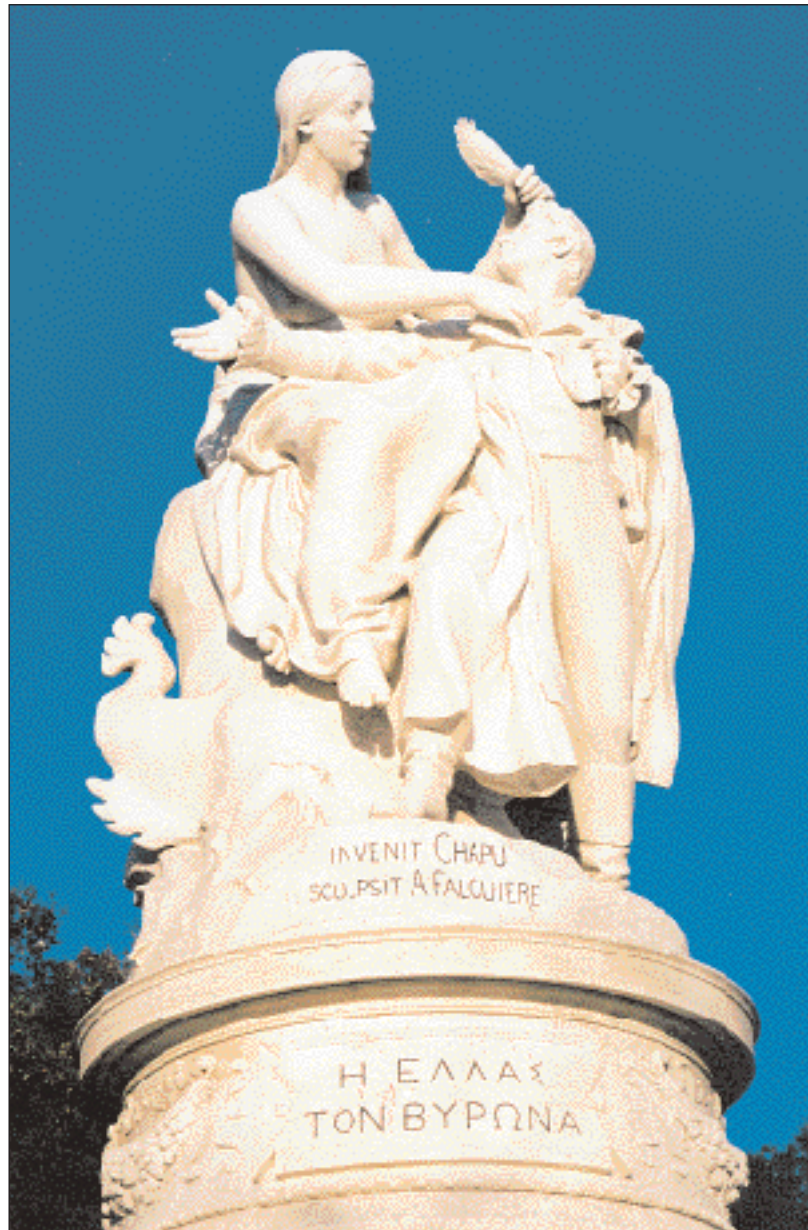
Τα αίτια της συμβολικής προβολής του Byron και του έργου του εκείνη την εποχή εκτίθενται επίσης στον πανηγυρικό λόγο του καθηγητή Νεοκλή Καζάζη. Το ίδιο πνεύμα εκφράζεται και στο μεγάλο ποίημα από 242 στίχους του Αχιλλέα Παράσχου, που ο ίδιος απήγγειλε κατά τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα, όπως ήταν συνήθεια να γίνεται στα αποκαλυπτήρια όλων των τιμητικών μνημείων. Δηλαδή, το νέο καλλιτεχνήμα συνόδευε μια ποιητική σύνθεση γι' αυτό. Αλλά και δεύτερο ποίημα με τον πολύ γνωστό τίτλο «Φοίνιξ εν Μεσολογγίω» συνέθεσε για το άγαλμα αμέσως μετά τα αποκαλυπτήρια ο Παράσχος. Εως πρόσφατα μάλιστα θεωρούνταν ότι αυτό το ποίημα απαγγέλθηκε κατά τα αποκαλυπτήρια, διότι το προηγούμενο ήταν χαμένο στον Τύπο της εποχής και το επισημάναμε τελευταία, ακολουθώντας τις μαρτυρίες του Παλαμά.

Στο Ζάππειο

Ο δεύτερος ανδριάντας του Byron στήθηκε στο Ζάππειο, ύστερα από πολλές περιπέτειες, το 1896. Την ανέγερση του ανδριάντα χρηματοδότησε ο Δ. Στεφάνοβιτς Σκυλίτσος, για να στολίσει την πόλη των Αθηνών.

Το 1888, κατά την επιθυμία του αγωνοθέτη Στε-

► *Charu-Falguiere: Σύμπλεγμα Ελλάδας που στεφανώνει τον Βύρωνα, Κήπος του Ζάππειου, 1896. Το έργο δεν ικανοποιήσε καλλιτεχνικά και προκάλεσε αντιδράσεις. Η εφ. «Παλιγγενεσία» (1.6.1896) δημοσίευσε δηλώσεις του γνωστού τότε γλύπτη Δ. Φιλίππου ότι «ντρέπεται ως Έλληνα» διότι το έργο δεν έχει ούτε «σύμβολον» ούτε «εθνικότητα» και διότι ο ξένος γλύπτης παρέσχε την Ελλάδα «ως κοινή γυναίκα με κρεμασμένους τους μαστούς».*

φάνοβιτς Σκυλίτσος, η Κεντρική Επιτροπή της έκθεσης της Δ' Ολυμπιάδος προκήρυξε διαγωνισμό σύνθεσης μνημείου για τον Λόρδο Βύρωνα. Τα επτά έργα των έξι καλλιτεχνών από τους πιο γνωστούς στην Αθήνα, που μετείχαν στο διαγωνισμό, απορρίφθηκαν. Υστερα από το ατυχές αυτό γεγονός το έργο παραγγέλθηκε στον Γάλλο γλύπτη Charu. Ο Charu όμως πέθανε πριν προλάβει να εκτελέσει την παραγγελία του έργου. Είχε ετοιμάσει μόνο το πρόπλασμα, χωρίς να προλάβει να τελειοποιήσει τη μακέτα. Το έργο ολοκλήρωσαν οι μαθητές του Charu υπό την επίβλεψη του γλύπτη Falguiere.

Το μαρμάρينو γλυπτό σύμπλεγμα παρουσιάζει την Ελλάδα ή τη Δόξα να στεφανώνει τον Byron και πίσω από τις δύο αυτές μορφές παριστά γονυπετή τον σκλάβο Έλληνα, που έτυχε των ευεργεσιών του ποιητή.

Από καλλιτεχνικής πλευράς το έργο παρουσιάζει πολλές αδυναμίες, που προφανώς οφείλονται στο θάνατο του Charu. Γι' αυτό επικρίθηκε δριμύτητα η ακαίαιστη εργασία του συμπλέγματος και ιδιαίτερα οι μεγάλες διαστάσεις της Ελλάδας σε σύγκριση με τις μικρές διαστάσεις του Byron.

Ανεξάρτητα πάντως από την καλλιτεχνική αξία του έργου, τα αποκαλυπτήριά του έγιναν με μεγάλη επισημότητα στις 19 Φεβρουαρίου 1896 με τη συμμετοχή της βασιλικής οικογένειας, της ελληνικής κυβέρνησης και πλήθους κόσμου. Ο υπουργός Εσωτερικών Κυριακούλης Μαυρομυχάλης στο λόγο του που εκφώνησε εκ μέρους της κυβέρνησης τόνισε τους λόγους της ανέγερσης του μνημείου: «*ίνα οι απόγονοι την αρετήν ζηλούντες των προγόνων συμπληρώσωσιν το ημιτελές έργον της εθνικής αποκατάστασεως*». Τους ίδιους λόγους επικαλέσθηκε στο λό-

γο του και ο εκπρόσωπος της οικογένειας Σκυλίτσος Πέτρο Νομικός. Στην τελετή των αποκαλυπτηρίων είχε προσκληθεί από τον δωρητή να γράψει και να απαγγείλει ποίημα ο Κωνσταντινουπολίτης ποιητής Χριστόφορος Σαμαρτζίδης. Το ποίημα αυτό, στο οποίο προβάλλεται ο «*Βύρων της Ελλάδος*», είτε ως «*νέος Προμηθεύς*» που διέδωσε τη φλόγα του φιλελληνισμού είτε ως αγωνιστής και μάρτυρας για χάρη της ελληνικής ανεξαρτησίας, δεν απαγγέλθηκε κατά τα αποκαλυπτήρια, με επίσημη δικαιολογία την ευαίσθητη υγεία του βασιλιά που δεν του επέτρεπε να μείνει για πολύ σε υπαίθριο χώρο. Μαρτυρίες ωστόσο στον περιοδικό Τύπο μας πληροφορούν ότι υπήρχε ο φόβος μήπως αυτό προκαλούσε διατάραξη των σχέσεων Ελλάδας – Τουρκίας.

Τα αποκαλυπτήρια του μνημείου αυτού άγγιξαν την εθνική ευαισθησία πολλών ποιητών, οι οποίοι έγραψαν για το μνημείο ποιήματα, όπως είναι των Γ. Βλαχογιάννη, Αρ. Προβελέγγιου, Γ. Σουρή, Ν. Κομποπούλου, Ι. Ψαρά, του Κύπριου Ι. Καραγεωργιάδη και άλλων. Σε όλα τα ποιήματα για τον ανδριάντα είναι αισθητή η σύνδεση της τέχνης με την ποίηση, όπου η δεύτερη έρχεται να συμπληρώσει την πρώτη και να μεταδώσει εύγλωττα το υψηλό νόημα της ανέγερσης του μνημείου. Όπως και η τέχνη είναι και η ποίηση εδώ στρατευμένη.

Οι ανδριάντες του Byron και η ποίηση γι' αυτούς αποτελούν, μαζί με άλλες εκδηλώσεις του φιλολογικού Συλλόγου «*Βύρων*» τη συγκεκριμένη εποχή, εκδηλώσεις του πολιτικού βυρωνισμού, που λειτούργησε τότε ως συνιστώσα της εθνικιστικής ιδεολογίας, η οποία στηρίχθηκε σε πολιτισμικά στοιχεία, για τη διατήρηση και την ενίσχυση της ελληνικότητας. ❧

Ο Βύρων στη νεοελλη

Του **ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ**

Ιστορικού της Τέχνης

ΟΙ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΤΟΥ Λ'ΟΡΔΟΥ Βύρωνα στη νεοελληνική τέχνη, ζωγραφική, γλυπτική και χαρακτική, είναι αρκετές. Είχαν προηγηθεί βέβαια οι πάμπολλες προσωπογραφίες του και συνθέσεις φιλελληνικού χαρακτήρα, έργα ξένων ζωγράφων (βλ. Κατάλογο έκθεσης: *Ο Λόρδος Βύρων στην Ελλάδα*, επιστημονικός υπεύθυνος Φανή-Μαρία Τσιγκάκου,

υπουργείο Πολιτισμού – Βρετανικό Συμβούλιο, Αθήνα 1987), στις οποίες παρουσιάζεται ο Βρετανός ποιητής – ζωγραφικά, γλυπτά και χαρακτικά έργα, μερικά από τα οποία σώζονται μέχρι σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη, στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, στο Μουσείο Βούρου – Ευταξία (της Πόλεως των Αθηνών), στο Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης Δήμου Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου και σε ορισμένες ιδιωτικές συλλογές.

Ήδη το 1861, όταν ακόμη οι μνήμες της παρουσίας του Λόρδου Βύρωνα

στέκονταν νωπές στην Ελλάδα, ο Θεόδωρος Βρυζάκης (1819–1878) ζωγράφισε την ελαιογραφία του *Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι* (155x213 εκ., Εθνική Πινακοθήκη), στην οποία οργανώνει σκηνογραφικά, σύμφωνα με το πνεύμα του ακαδημαϊσμού, την παράσταση. Το έργο αυτό το αντέγραψε ακριβώς το 1935 ο ζωγράφος Γιάννης Κασόλας (1912–1993), μέλος οικογένειας Μεσολογγιτών ζωγράφων και αγιογράφων, γιος του αρχidiaκόνου αγιογράφου Δημητρίου Κασόλα και αδελφός των ζωγράφων

και αγιογράφων Γεράσιμου και Αγγελου Κασόλα. Το αντίγραφο βρίσκεται στο Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης Δήμου Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου.

Χρηστίδης

Ο λαϊκός ζωγράφος Σωτήριος Χρηστίδης (1858–1940) φιλοτέχνησε μέσα στη δεκαετία του 1900 για το «Κεντρικών Βιβλιοπωλείων» του Δράκου Παπαδημητρίου (1859–1940) την έγχρωμη αφίσα *Το Ηρώον της Ελληνικής Επανάστασεως*. Ο όρκος του Λόρδου Βύρω-

◀ **Α. Τάσσο**, «**Λόρδος Βύρων**», 1974, (ξυλογραφία σε πλάγιο ξέλο, 24,5x17,5 εκ.) Το χαρακτηριστικό (εδώ έχει φωτογραφηθεί το ξέλο) έγινε για τα 150 χρόνια από το θάνατο του ποιητή. Σηρίζεται σε πίνακα του **Richard Westall** από το 1813.

▲ **Νίκον Περαντινού**, «**Λόρδος Βύρων**», 1944, μάρμαρο, (Συλλογή **Ιωάννη Πολυγένη**). Εξοχα δουλεμένη προσωπογραφία του ποιητή.

◀ **Θεόδωρον Βρυζάκη** «**Η Υποδοχή τον Λόρδον Βύρωνα στο Μεσολόγγι**», 1861 (ελαιογραφία, 155x213 εκ. Εθνική Πινακοθήκη). Λεπτομερής περιγραφή της άφιξης μάς δίνει ο κόμης **Πιέτρο Γκάμπα**, φίλος και έμπιστος οννοδός τον Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Δημοσίευσε σχετικό ημερολόγιο τους πρώτους μήνες του 1825.

◀ **Χρίστον Δαγκλή**, «**Ο Μπάιρον**», 1942, (ξελογραφία σε πλάγιο ξέλο, 18,5x12,6 εκ.) Το χαρακτηριστικό έγινε για οικονομική ενίσχυση της ΕΠΟΝ.

νική τέχνη

νος επί του τάφου του **Μάρκου Μπότσαρη εν Μεσολογγίω** τη 7 Απριλίου 1824, που λιθογραφήθηκε στο παλιό γερμανικό λιθογραφείο του **Γεωργίου Στάγκελ & Σίας**, το παλιό «**Λιθογραφείον της Βασιλικής Αυλής**».

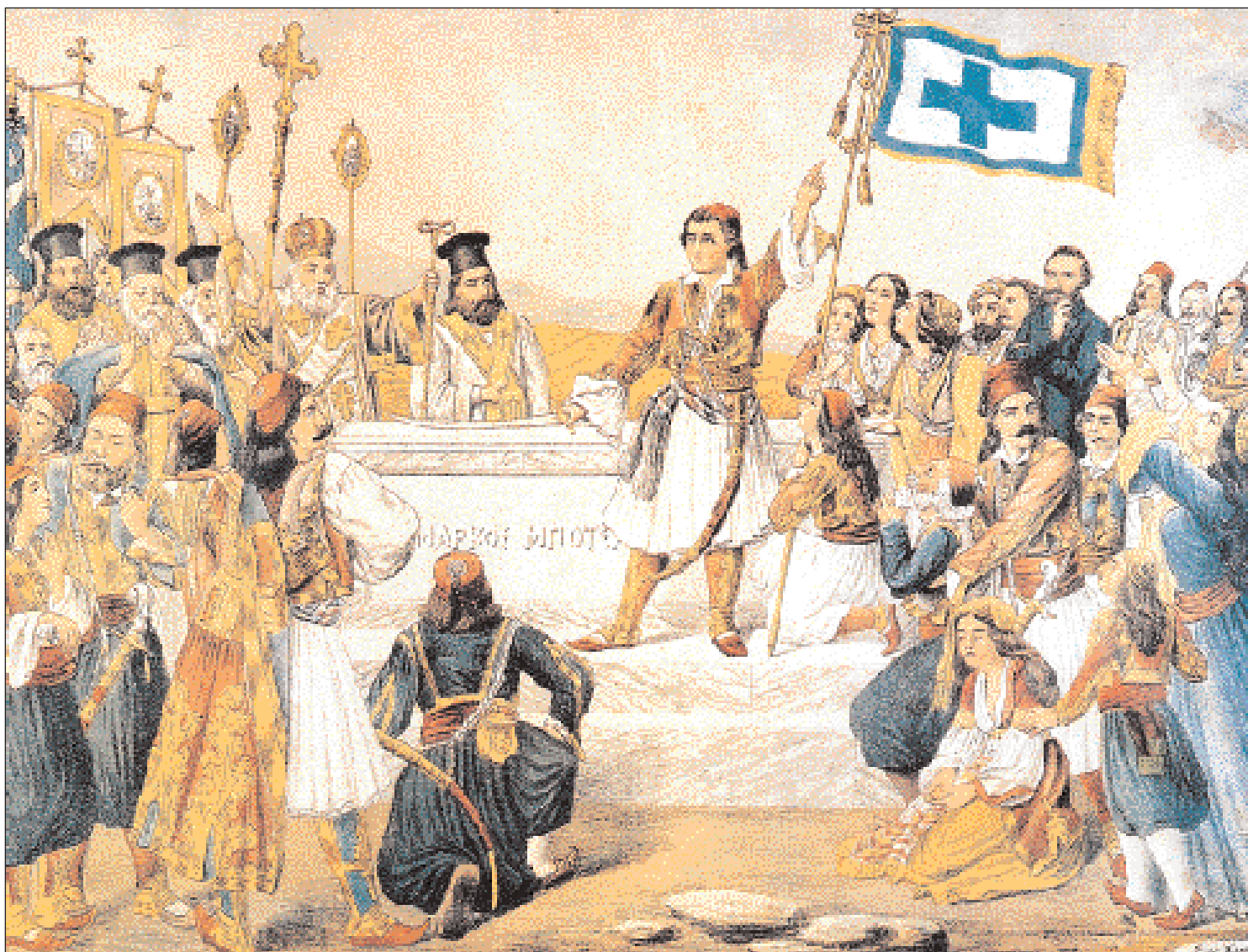
Η λιθογραφία, που βρίσκεται στη Συλλογή **Ιωάννη Γιαννέλη** – Θεοδοσιάδη, αντιγράφει, με μικρές διαφοροποιήσεις, ομότιτλη ελαιογραφία (250x350 εκ.) του Ιταλού ζωγράφου **Lodovico Lipparini** (1800–1856), από το 1850, που φυλάσσεται στο **Museo Civico** του **Treviso** και που αποτελεί

τον τελευταίο πίνακα με φιλελληνικό θέμα του ζωγράφου αυτού, παραγγελία του **Sante Giacomelli**. Ο **Lipparini** στηρίχτηκε για τη σύνθεσή του σε ακριβή σχέδια του τάφου του **Μπότσαρη** και της γύρω περιοχής, που ζήτησε και πήρε από την «**Εταιρεία των Ωραιών Τεχνών**»· επανέλαβε μάλιστα το έργο μερικά χρόνια αργότερα για τον δούκα του **Brunswick** και κατά τη διάρκεια της ολοκλήρωσής του πέθανε (βλ. Κατάλογο έκθεσης: **Risorgimento Greco e Filellenismo Italiano**, Palazzo Venezia, Ρώμη 1986).

As σημειωθεί ότι στο **Μουσείο Μπενάκη** βρίσκεται ελαιογραφική παραλλαγή (17x22 εκ., του πίνακα του **Lipparini** (βλ. **Φανής-Μαρίας Τσιγκάκου**, **Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα. Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα**, Αθήνα 1981). Συμβολικές απεικονίσεις του **Λόρδου Βύρωνα** έδωσε και ο ζωγράφος **Δημήτριος Μπισκίνης** (1891–1947).

Ενας άλλος λαϊκός ζωγράφος και αιογράφος, **Μεσολογγίτης** αυτός, ο **Τάσος Μαντάς** (πέθανε στην πείνα της Κατοχής) ζωγράφησε τον **Λόρδο Βύρω**

να πάνω σε ξύλο, το οποίο έκοψε γύρω γύρω στο όριο της εικόνας. Ο **Λόρδος Βύρων** στο **Μεσολόγγι** είχε πάρει ιδανικές διαστάσεις: τον θεωρούσαν ως πρότυπο όμορφου άνδρα και απεικονίσεις του βρίσκονταν στα περισσότερα σπίτια της πόλης! Γι' αυτό και ο πίνακας του **Μαντά**, που φιλοτέχνησε, εκτός των προσωπογραφιών, μεσολογίτικα τοπία, μνημειακές συνθέσεις και μπάντες (τοιχοτάπτες κρεβατιών), είχε αναρτηθεί στο κουρείο του **Κώστα Μάλλιου**, που πέρασε κατόπιν στον **Χρήστο Μπομποτά!**...

◀ **Σωτηρίου Χρησιδίου, «Το Ηρώον της Ελληνικής Επανάστασης. Ο όρκος του Λόρδου Βύρωνος επί τον τάφον του Μάρκου Μπότσαρη εν Μεσολογγίω τη 7 Απριλίου 1824», 1900–1910, λιθογραφημένη αφίσα. Ο Χρησιδίου αντιγράφει ομότιπλο έργο του Ιταλού ζωγράφου L. Lipparini. (Συλλογή Ιωάννη Γιαννέλλη-Θεοδοσιάδη).**

Από τους σύγχρονους Έλληνες ζωγράφους, ο Σωτήρης Σόρογκας φιλοτέχνησε το 1994 ελαιογραφία που παρουσιάζει τον Λόρδο Βύρωνα. Πρόκειται για ελεύθερη μεταφορά παλιάς προσωπογραφίας του. Το έργο βρίσκεται στην Πινακοθήκη Σύγχρονων Τέχνης Αιτωλοακαρνανίας Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου, που ιδρύθηκε το 1997 στο Μεσολόγγι.

Απεικονίσεις του Λόρδου Βύρωνα εντοπίζονται ακόμα σε τεύχη λαϊκών εικονογραφημένων περιοδικών, όπως τα *Κλασσικά Εικονογραφημένα*, φιλοτεχνημένες από Έλληνες ζωγράφους, καθώς και σε αναμνηστικά αντικείμενα λαϊκής τέχνης.

Γλυπτική – Χαρακτική

Ο κλασικιστής γλύπτης Ιωάννης Α. Βιτάλης, ξάδελφος του σπουδαίου, επίσης κλασικιστή γλύπτη Γεωργίου Ν. Βιτάλη (1838-1901), δούλεψε το 1879 στο μάρμαρο προτομή του Λόρδου Βύρωνα, εξαιρετικής ποιότητας ακαδημαϊκό έργο. Η προτομή ανήκε στην ονομαστή συριανή οικογένεια Πετρίτζη, στεγαζόταν στο αρχοντικό της στο Πισκοπικό και σήμερα κοσμεί ιδιωτική συλλογή στην Αθήνα. Μια δεύτερη κλασικιστική μαρμαρίνη προτομή του Ιωάννη Ν. Βιτάλη, αδελφού του Γ. Βιτάλη, με χρονολογία 1903, σώζεται στο Μουσείο Τηνίων Καλλιτεχνών του Ιερού Ιδρύματος Ευαγγελιστρίας Τήνου.

Καλή προτομή του Λόρδου Βύρωνα είχε δημιουργήσει και ο ακαδημαϊκός κλασικιστής-ρεαλιστής γλύπτης Νί-

κος Περαντινός (1910-1991). Τη δούλεψε στο μάρμαρο το 1944 σε πλάγια όψη και εντάχθηκε στη Συλλογή του νομικού και καθηγητή του Αστικού Δικαίου στο ΑΠΘ Ιωάννη Πολυγένη.

Συμπωματικά, το πρωιμότερο χρονολογικά ελληνικό χαρακτικό με απεικόνιση του Λόρδου Βύρωνα είναι και το θεωρούμενο πρώτο που έχει θέμα μη θρησκευτικό: η χαλκογραφία με καλέμι του Γεωργίου Παπαγεωργίου (Καλαρρυτιώτη), γιου λαϊκού χρυσοκόου. Το έργο του (35x25 εκ.), που βρίσκεται στην Εθνική Πινακοθήκη και στο Μουσείο Μπενάκη, έχει φιλοτεχνηθεί το 1828, όταν σπουδάζει χαρακτική στο Κατάστημα των Ωραίων Τεχνών στην Κέρκυρα, όπως έχει χαραξει ο ίδιος στο κάτω μέρος της προσωπογραφίας και επαναλαμβάνει διαδομένο εικονογραφικό τύπο του Λόρδου Βύρωνα από τον Βρετανό ζωγράφο Thomas Phillips (1770-1845), τύπου που ξαναβρίσκουμε άλλωστε σε πολλά χαρακτικά, όπως σε λιθογραφία από το 1826 του Γάλλου ζωγράφου-χαρακτιή Michel Barathier (1784-1867).

Επαγγελματίες ξυλογράφοι του 19ου αι., όπως οι Μιχαήλ Νικολαΐδης (π. 1830 – μετά το 1892), Περικλής Σκιαδόπουλος (1833–1875), Β. Σάββας (μέσα 19ου αι. – μετά το 1920), Σταύρος

Παρασκευάς (π. 1867–1927), Κλ. Χατζηφίλος (β' μισό 19ου αι. – μετά το 1896), φιλοτέχνησαν προσωπογραφίες του Λόρδου Βύρωνα σε όρθιο ξύλο.

Ξυλογραφία σε πλάγιο ξύλο με τον Λόρδο Βύρωνα (18,5x12,6 εκ.) χάραξε ο ζωγράφος-χαρακτιή Χρίστος Δαγκλής (1916–1991) το 1942 για έρανο ενίσχυσης της ΕΠΟΝ, ενώ ο χαρακτιή Α. Τάσος (1914–1985) χάραξε το 1974, για την επέτειο των 150 χρόνων από τον θάνατο του ποιητή, ξυλογραφία σε πλάγιο ξύλο που απεικονίζει τον Λόρδο Βύρωνα (24,5x17,5 εκ.) – φωτογραφία της ξύλινης πλάκας του χαρακτιή δημοσιεύεται

στο περ. *Νέα Εστία*, τχ. 1127, 15 Ιουνίου 1974 (εξώφυλλο). Και τα δύο έργα βασίζονται σε γνωστές απεικονίσεις του ποιητή.

Χαλκογραφία με τον Λόρδο Βύρωνα έκανε και ο ζωγράφος-χαρακτιή Φώτης Μαστιχιάδης (1913–1997), ενώ ο χαρακτιή Γιάννης Κυριακίδης (γεν. 1940) έχει επίσης δούλεψει προσωπογραφία του Λόρδου Βύρωνα.

Ο μαθητής του Γεράσιμου Κασόλα και της χαρακτιή Βάσως Κατράκη, Μεσολογγίτης ζωγράφος-χαρακτιή Απόστολος Κούστας (γεν. 1954) δούλεψε το 1999 σε τοιμεντένια πλάκα και τύπωσε επιτύμβια παράσταση με τον Λόρδο Βύρωνα (*Μνήμη Λόρδου Βύρωνα*) ειδικά για το 25ο Διεθνές Βυρω-

νικό Συνέδριο, που διοργάνωσε η Βυρωνική Εταιρεία Μεσολογγίου. Το έργο παραπέμπει και στην ξυλογραφία του Τάσσου.

Γραμματόσημα

Τέσσερα ελληνικά γραμματόσημα φέρουν απεικονίσεις του Λόρδου Βύρωνα: τα δύο πρώτα φιλοτεχνημένα χαλκογραφικά το 1924 ως αναμνηστική έκδοση για την εκατονταετηρίδα από το θάνατό του και τα άλλα δύο, απλές προσαρμογές ζωγραφικών έργων, φιλοτεχνημένα το 1974 ως αναμνηστική έκδοση για τα 150 χρόνια από τον θάνατό του. Το πρώτο γραμματόσημο, σχεδιασμένο από τον ζωγράφο Νικόλαο Λύτρα (1883–1927) και τυπωμένο χαλκογραφικά από την Bradbury Wilkinson & Co. Ltd. του Λονδίνου, παρουσιάζει την προσωπογραφία του Λόρδου Βύρωνα, που ζωγράφησε ο Phillips. Το δεύτερο, τυπωμένο κι αυτό χαλκογραφικά στο ίδιο εργοστάσιο του Λονδίνου, επαναλαμβάνει τον πίνακα του Βρυζάκη με την υποδοχή του Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Το τρίτο και το τέταρτο, σχεδιασμένα από τον ζωγράφο-χαρακτιή Παναγιώτη Γράβαλο (γεν. 1933) και τη Βάσω Κωνσταντινέα και τυπωμένα με έμμεση εκτύπωση (όφσσετ) στο εργοστάσιο γραφικών τεχνών «Ασπώτη – ΕΛΚΑ», απεικονίζουν το ένα τον Βύρωνα με στολή Σουλιώτη, όπως τον απέδωσε ο Phillips το 1814 (το έργο ανήκει στη συλλογή της Βρετανικής Πρεσβείας στην Αθήνα), και το άλλο τον πίνακα του Lipparini.

Ο Βύρων και το Θέατρο

Τον ΜΑΝΩΛΗ ΣΕΙΡΑΓΑΚΗ

Θεατρολόγος

Η ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΗ ΣΧΕΣΗ του Βύρωνα με το θέατρο είναι αδύνατο να περιοριστεί στο σημείωμα αυτό. Αναγκαστικά αφήνουμε έξω από τη δική του θεατρική παραγωγή (*Κάιν, Οι δύο Φοσκάρι, Σαρδανάπαλος, Βέρνερ, Μαρίνος Φαλιέρος, Δόγης της Βενετίας, Παράδεισος και γη, Μάνφρεντ* κ.ά.), καθώς και τα έργα που γράφτηκαν στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα κάτω από την επίδραση του ποιητικού του ύφους. Ο Σιδέρης θεωρεί αυτή την επίδραση τέτοια που της αφιερώνει ένα τμήμα στον Α' τόμο της Ιστορίας του επιγράφοντάς το «Βυρωνισμός».

Εδώ θ' ασχοληθούμε με τα θεατρικά έργα που έχουν τον ποιητή δραματικό πρόσωπο. Ένας ολόκληρος θεματικός κύκλος της νεοελληνικής δραματουργίας άντλησε τα θέματά του από την πνακοθήκη των αγωνιστών του '21. Ωστόσο σ' αυτόν ο Βύρων δεν κέρδισε μία θέση. Ένα μόνο έργο βρίσκουμε στο Λασσάνειο διαγωνισμό του 1903 με τίτλο «Ο Βύρων εις το Μεσολόγγι», γραμμένη σε 1.745 ιαμβικούς στίχους, την ώρα που οι επιτροπές ζητούσαν επίμονα τα θέματα να αντλούνται από την Εθνική Παλιγγενεσία ή το Βυζάντιο. Αυτό σχετίζεται με την πολυτάραχη ζωή του ποιητή που δεν προσφερόταν στο σύνολό της για να υπηρετηθεί το μεγαλοϊδεατικό ιδεώδες.

Στις 10 Ιουνίου 1909 παίζεται επίσης ο «Βύρων» του Σπ. Ποταμιάνου με Βύρωνα την Κυβέλη(!!), Κόρη των Αθηνών την Αγνή Ροζάν, καθώς και τους Αθ. Μαρίκο, Σ. Αλκαίου, Ν. Ροζάν, Ν. Παπαγεωργίου κ.ά.

Ο Γ.Π. Σαββίδης μας δίνει την πληροφορία που αντλεί από πατραϊκή εφημερίδα της ίδιας περιόδου ότι ο Σικελιανός επρόκειτο να «ενσαρκώσει τον Βύρωνα σε υψηλήν φερώνυμον τραγωδίαν» (Σέλας των Πατρών, 18 Δεκεμβρίου 1909). Είναι άγνωστο αν ο ανώνυμος συντάκτης εννοεί τη συγγραφή τραγωδίας ή το ανέβασμά της με το Σικελιανό πρωταγωνιστή. Το σχέδιο έτσι κι αλλιώς δεν υλοποιήθηκε.

Τον Μάρτιο του 1934 ανεβαίνει στο Εθνικό ο «Λόρδος Βύρων» του Αλέκου Λιδωρίκη. Στην εισήγηση του Γ. Ξενόπουλου στο Δ.Σ. διαβάζουμε: «Σε 11 εικόνες προσπάθησε να αναπαραστήσει την περιπετειώδη ζωή και τον ανώμαλον χαρακτήρα του Αγγλου ποιητού... Κάποιες απ' αυτές... δείχνουν κυρίως πώς φέρνεται με τον ποδόγυρο που έπαιξε τόσο ρόλο στη ζωή του, με διάφορες δηλαδή γυναίκες, τη μητέρα

του, τη γυναίκα του και ένα σωρό ερωμένες». Ο Ξενόπουλος συνηγορεί και το έργο ανεβαίνει σε σκηνοθεσία Φ. Πολίτη. Βύρων ο Ν. Δενδραμής, βετίς Βύρων η Θάλεια Καλλιγά, Κόρη των Αθηνών η Βάσω Μανωλίδου, Αυγούστα Λέει η Κατίνα Παξινού, Ανναμπέλλα Μπαίρον η Ελένη Παπαδάκη. Η υποδοχή του έργου από την κριτική, μάλλον ψυχρή.

Το κοινό είχε συνηθίσει να βλέπει αφηγάδιαστους τους εθνικούς ήρωες επί σκηνής. Ήταν δύσκολο να δεχτεί για ήρωα έναν «κολασμένο» ποιητή και τη δράση να εκτυλίσσεται στα ευρωπαϊκά σαλόνια και όχι στις τάπες του Μεσολογγίου.

Μέχρι τότε οι παραστάσεις με ανάλογα θέματα προκαλούσαν ριπή εθνικής συγκίνησης. Σε κάποια από αυτές παλιότερα το κοινό απαίτησε να

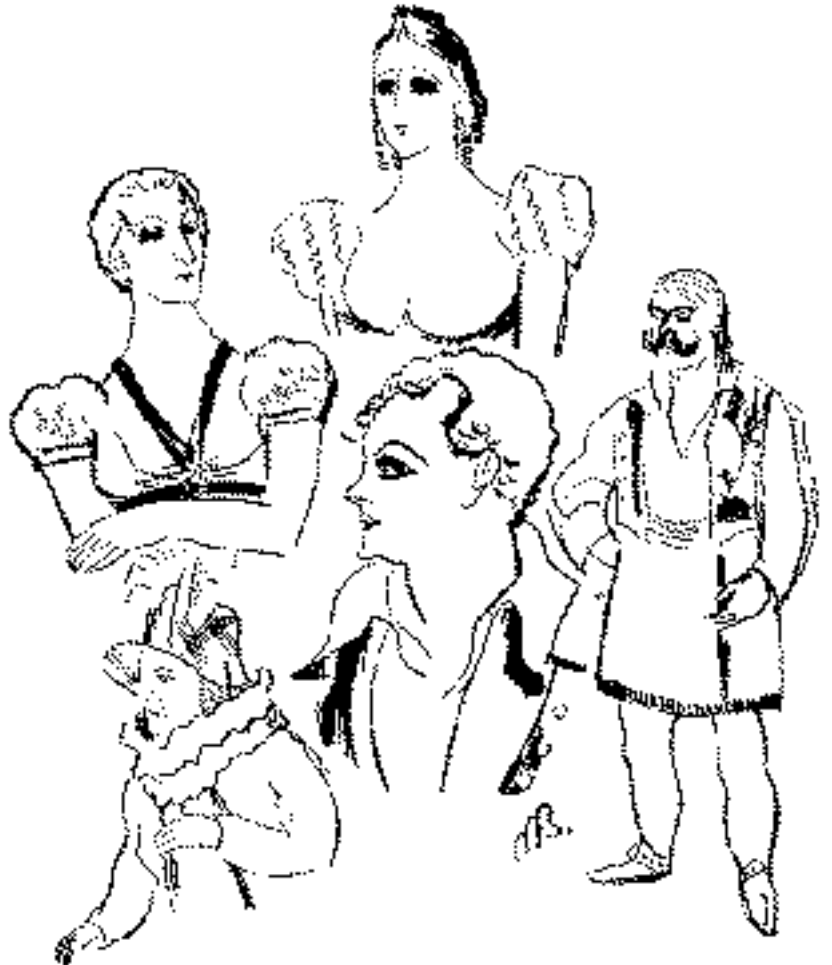
σουβλιστεί ο αγάς αντί του Αθανασίου Διάκου, ενώ σε παράσταση του «Κωνσταντίνου Παλαιολόγου» ο κρητικός οπλαρχηγός Κωνσταντίνος Κριάρης έβγαλε την πιστόλα του και ετοιμαζόταν να ρίξει κατά του ηθοποιού που υποδύονταν τον Μωάμεθ τον Β'.

Το 1931, στον εορτασμό της 100ετηρίδας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, παίχτηκε η φιλολογική επιθεώρηση «Η ιστορία της Αθήνας», με τεράστια επιτυχία. Στο έργο υπήρχε και η σκηνή της συνάντησης του Βύρωνα με την Κόρη των Αθηνών.

Τους ρόλους υποδύονταν ο Κώστας Μουσούρης και η Ελένη Παπαδάκη, αντίστοιχα. Το Νοέμβριο του 1955 ο Μάνος Κατράκης παίζει στο Δημοτικό Θέατρο του Πειραιά το «Λόρδο Μπαίρον» του Μανώλη Σκουλούδη με το Λαϊκό Θέατρό του, σε σκηνοθεσία Τάκη Μουζενίδη.

Ακολουθεί ένα τεράστιο διάστημα σιωπής εδώ, ενώ το 1946 στην Αμερική ο Τενεσί Ουίλιαμς τυπώνει το μονόπρακτο «Lord Byron's love letter». Την τελευταία 20ετία είχαμε μια επανάληψη του έργου του Αλ. Λιδωρίκη από τον Γ. Μεσσάλα και την ταινία του Ν. Κούνδουρου για τον Μπαίρον το 1992-93 που έκοψε 30.000 εισιτήρια. Παράλληλα στην Αγγλία το 1984 ο Howard Brenton γράφει το έργο «Bloody poetry» με θέμα τη φιλία του Βύρωνα με τον Σέλεϊ. Παίχτηκε το 1985 και ξαναέβηκε 12 χρόνια αργότερα.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι σήμερα που η κρίση του ρεπερτορίου όλο και βαθαίνει κάποιες μορφές προσφέρονται ιδιαίτερα για μια νέα ματιά από την πλευρά των συγγραφέων, ειδικά τώρα που έχει σβήσει η ιδεολογική φόρτιση και οι μορφές μπορούν να εξεταστούν από την ανθρώπινη και ίσως αντι-ηρωική πλευρά τους.

▲ Σκίτσο του ζωγράφου Μίμη Βυσώρη δημοσιευμένο στη «Βραδινή» για το Νίκο Δενδραμή (Βύρωνα), τις Ελένη Παπαδάκη (Ανναμπέλλα), Κατίνα Παξινού (αδελφή του Βύρωνα), Σαπφώ Αλκαίου (Κόρη του Βύρωνα) και τον Ι. Αυλωνίτη (Ταχίρ). Πρόκειται για το θεατρικό «Λόρδος Βύρων» του Αλέκου Λιδωρίκη που ανεβίστηκε στο Εθνικό Θέατρο το 1934.

▼ Σκηνή από την ταινία του Νίκου Κούνδουρου «Μπαλάντια για έναν δαίμονα». Στο ρόλο του Βύρωνα ο Ν. Βακούσης, δεξιά.

Βύρων και Παναγιώτης Κανελλόπουλος

◀ Προσωπογραφία του Λόρδου Βύρωνα (λιθογραφία 32x24 εκ., Μουσείο Μπενάκη). Σηγρίζεται σε πίνακα του R. Westall από το 1813.

Τον ΠΑΡΙ ΤΑΚ'ΟΠΟΥΛΟΥ
Συγγραφέας

ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ, εντός ή εκτός εισαγωγικών, συμπατριώτες του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, θεωρούν τον χρόνο που διέθεσε στην πολιτική και στη Βουλή ως χαμένο καιρό, όπως το ίδιο σκεπτόντουσαν για τον Βύρωνα οι δικοί του συμπατριώτες, όταν μιλούσε στη Βουλή των Λόρδων (κληρονομικό δικαίωμα), για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των λαών. Λάθος! Γιατί και οι δύο τους ήταν εξίσου πολιτικά ζώα, όσο και πνευματικά. Και όχι με την πλατωνική ή την αριστοτελική έννοια της λέξεως, αλλά με την «αριστοτελεία». Ο Βύρων και ο Κανελλόπουλος, εκ φύσεως άνθρωποι και της Πράξεως και του Λόγου, που ταυτίζεται, στην καλύτερη μορφή του, με την πράξη, δηλαδή την ποίηση, ήσαν, κυρίως όσο ζούσαν, παρεξηγημένοι από τους συμπολίτες τους. Από τους πολλούς, ως ποιητές και από τους «ολίγους», ως πολιτικοί.

Είχα συνοδεύσει τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο στο ταξίδι του στο Λονδίνο, το 1977, όταν η «Μπάιρον Σοσάιτι» τον είχε καλέσει να μιλήσει στη Βουλή των Λόρδων για να τιμήσει μια επέτειο του Βύρωνα. Καθ' όλη την επταετία, όταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ηγείτο όλου του δημοκρατικού πολιτικού κόσμου στην Ελλάδα, τον εκπροσωπούσα στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στο Λονδίνο, κάθε φορά που ταξίδευα στην Ευρώπη. Ισως γι' αυτό τον λόγο με κάλεσε να πάω μαζί του στο πρώτο ταξίδι του, εκτός Ελλάδος, μετά την πτώση της Χούντας. Μας έβλεπε άλλωστε σε αυτό το ταξίδι και η αγάπη μας για τον Βύρωνα. Ο Κανελλό-

λόπουλος αφιέρωσε πάνω από διακόσιες πενήντα σελίδες στον Βύρωνα, δηλαδή περισσότερο χώρο από οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή προσωπικότητα στο δωδεκάτομο έργο του, της Ιστορίας του Ευρωπαϊκού Πνεύματος, ένα έργο όχι μόνο δικής του ζωής και των νεοελλήνων αναγνωστών, αλλά ελπίζω, αύριο, και των Ευρωπαίων.

Τι το πιο κοινό, όμως, του Παναγιώτη Κανελλόπουλου με τον Βύρωνα και όχι με έναν άλλο ποιητή, τον Γκαίτε π.χ., που ως Γερμανός θα «πήγαινε» περισσότερο στον κοινωνιολόγο της Χαϊδελβέργης, Κανελλόπουλο; Ο Γκαίτε, άλλωστε, ήταν κι εκείνος πολιτικός –έφθασε μάλιστα στο αξίωμα του πρωθυπουργού της Βαϊμάρης. Ισως το κέφι του Βύρωνα, που τον καθιστούσε ιδεώδη συνομιλητή στους άντρες, και ιδεώδη εραστή στις γυναίκες.

Ο Γκαίτε μπορεί να γνώριζε περισσότερες γυναίκες στη ζωή του (γιατί έζησε τριπλά σχεδόν χρόνια από τον Βύρωνα) και να συνομίλησε, για τον ίδιο λόγο, με περισσότερους φίλους από τον Βύρωνα, αλλά του έλειπε ο αυθορμητισμός και το χιούμορ του Αγγλου, που τον καθιστούν ακόμα και σήμερα και ως άνθρωπο και ως ποιητή πιο δικό μας.

Τον θεωρούσε πιο δικό του λοιπόν ο Κανελλόπουλος, που είχε το χάρισμα να γίνεται φίλος με όλους τους μεγάλους ή και με τους μικρούς όλων των εποχών, και να μας μεταγγίζει αυτή τη

φιλία του μαζί τους, μετατρέποντάς μας σε κοινωνούς πρώτα, και μετά χρήστες του πνεύματος παλαιών, μα πάντα νέων ανθρώπων, που μπορούν και σήμερα να δώσουν νέο αίμα στη ζωή μας. Κι αυτό του το χάρισμα τον βοήθησε όχι μόνο να γράψει την Ευρωπαϊκή Πεζογραφική Βίβλο μας, την Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος –όπως και ο Βύρων έγραψε την ποιητική ευρωπαϊκή βίβλο της εποχής με τον Δον Ζουάν του και τον Child Harold– αλλά και να διαμορφώσει μια πολύπλευρη πολιτική σκέψη τόσο απαραίτητη για έναν μεγάλο πολιτικό.

Προ ημερών, μιλώντας στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη για τον Γλάδστωνο ο πρώην πρεσβευτής στην Ελλάδα, και συγγραφέας, Sir Michael Llewellyn Smith, είπε ότι στην πολιτική Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας υπάρχει ένας μόνον Έλληνας πολιτικός, του πολύπλευρου πνευματικού αναστήματος του Γλάδστωνα: ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος.

Η ομιλία

Το θέμα της ομιλίας του Παναγιώτη Κανελλόπουλου στη Βουλή των Λόρδων ήταν: «Οι πολιτικές πεποιθήσεις του Μπάιρον και η Ελληνική Επανάσταση».

Αρχισε την ομιλία του καυτηριάζοντας την εύκολη σκανδαλοθηρική σερί-ροζ, απομυθοποίηση των θρύλων του παρελθόντος –μεταξύ των οποίων και του Βύρωνα– που αποπειρώνται

και κάνουν κάποιοι παρακαράκτες βιογράφοι ή υστερικοί ιστορικοί, προς αποπλάνησιν των ενηλίκων.

Και στη συνέχεια απέδειξε πόσο ανιδιοτελής ήταν ο Βύρων στις προθέσεις του, για να βοηθήσει τους Έλληνες, αλλά και πόσο συνετός στις ενέργειές του και στον αγωνιώδη αγώνα του να ενώσει τις αντιμαχόμενες «φάτριες» τους, ώστε να κατορθώσει μέσα στο πλαίσιο του δυνατού να επιτευχθεί ο τελικός σκοπός τους.

Και σε όλα αυτά πρωταγωνιστούσε ο πολιτικός με το πρακτικό πνεύμα ή ένστικτο του ποιητή, που βλέπει μακρύτερα από το δήθεν κοινό μυαλό, που περισσότερο χωρίζει παρά ενώνει. Το ίδιο πολιτικό πνεύμα διέθετε και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, με τη διαφορά ότι εκείνος αντίθετα από τον Βύρωνα και τον Γκαίτε, που είχαν έναν Πιέτρο Γκάμπα και έναν Εκερμαν να καταγράφουν τις σκέψεις τους των τελευταίων χρόνων της ζωής τους, είχε μόνο τον εαυτό του να συνδιαλέγεται, μαζί φυσικά με τη σκέψη όλων αυτών που διαμορφώνουν την ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος, μεταξύ των οποίων πρώτος μεταξύ πρώτων βρισκόταν ο Βύρων.

Τελειώνω με τα λόγια του Βύρωνα, που ανέφερε ενδεικτικά ο Π. Κανελλόπουλος σ' εκείνη την ομιλία του. «Οι Δυνάμεις είναι αποφασισμένες να πολεμήσουν εναντίον των λαών. Στο τέλος θα νικηθούν. Οι καιροί των βασιλιάδων πλησιάζουν γρήγορα στο τέλος τους. Το αίμα θα χυθεί σαν νερό, και τα δάκρυα σαν βροχή, αλλά οι λαοί θα νικήσουν τελικά. Δεν θα ζω για να το δω, αλλά το προβλέπω».

Κάτι που ισχύει και σήμερα, αλλά οι «Δυνάμεις» δεν έχουν τη δύναμη της σκέψεως ενός Βύρωνα και ενός Παναγιώτη Κανελλόπουλου, να το δουν. ❀

**Ο αείμνηστος πολιτικός
ως μελετητής και πνευματικός
συγγενής
του Αγγλου ποιητή**

Διεθνής βυρωνισμός και Μεσολόγγι

▲ *Σύνεδροι καθηγητές, ανάμεσά τους επιφανείς βυρωνιστές από όλο τον κόσμο, κατά την επίσκεψή τους (2 Σεπτεμβρίου 1999) στο Σούνιο, μπροστά στο ναό του Ποσειδώνα. Δεξιά, στη μεσαία μετωπική κολόνα χαραχτήκε (19 Ιανουαρίου 1810) ένα όνομα στο μάρμαρο και συγχρόνως στην αιωνιότητα: το όνομα του Βέρωνα.*

Της **ΡΟΔΑΝΘΗΣ ΦΛΩΡΟΥ**

*Πρόεδρον της Βυρωνικής Εταιρείας
Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου*

Ο Λ'ΟΡΔΟΣ Β'ΥΡΩΝ, Ο ΑΓΓΛΟΣ ποιητής που πέθανε 36 χρόνων στο Μεσολόγγι στις 19 Απριλίου 1824, ενσάρκωσε ένα από τα μεγαλύτερα πρότυπα Φιλελληνισμού. Η προσήλωσή του στο ιδανικό της ελευθερίας και η συμπάθεια του σε κάθε καταπιεζόμενο λαό υπήρξε ασυναγώνιστη. Αυτός ο εκκεντρικός και ατίθασος κοσμοπολίτης, ο ποιητής της ανταρσίας και της περιπέτειας που το φιλελεύθερο πνεύμα ήταν το πάθος του, τίμησε την

Ελλάδα στα έργα του και όπως ο ίδιος ομολογεί: «Αν είμαι ποιητής, ο αέρας της Ελλάδας μ' έκαμε». Δόθηκε ολοκληρωτικά στην ελληνική υπόθεση του αγώνα του '21 και με το ρομαντικό θάνατό του, ταύτισε την ύπαρξή του με το Μεσολόγγι. Πολλά ειπώθηκαν και γράφηκαν από σπουδαιούς ανθρώπους της εποχής που τον ύμνησαν. Η Ελλάδα και ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος θρήνησε το χαμό του.

Σήμερα, η συντήρηση του μύθου αυτού του μεγάλου ρομαντικού ποιητή και φιλέλληνα συνεχίζεται μέσα από το Βυρωνικό Κίνημα που έχει απλωθεί παγκοσμίως και που η αφετηρία του ήταν η Ελλάδα αμέσως μετά το θάνατό του στα μέσα του 19ου αιώνα.

Αυτό το σύγχρονο Παγκόσμιο Βυρωνικό Κίνημα που υπάρχει σε χώρες και σε ανθρώπους με διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, πολιτισμική παράδοση και πολιτικό λόγο, αλλά με κεντρικό άξονα την ανάλυση του ποιητικού έργου και της προσωπικότητας του Λόρδου Βέρωνα και της άρρηκτης σχέσης του με το Μεσολόγγι, θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε.

Αναγέννηση

Το Διεθνές Βυρωνικό Κίνημα αναγεννάται ύστερα από μια περίοδο υποτονισμού στο Λονδίνο, στις 22 Ιανουαρίου του 1971 (επέτειος γεννήσεως του Ποιητή), από την εμπνευσμένη Βυρωνίστρια

▲ **Μεσολόγγι, Γιορτές Εξόδου, 1999.** Από δεξιά, **Eddie o' Hara** Βρετανός βουλευτής –βρωνιστής– πρόεδρος της «Αγγλοελληνικής Φιλίας». **Κόμης John Lytton** απευθείας απόγονος (5ης γενιάς), πρόεδρος της Βυρωνικής Εταιρείας τον **Newstead Abbey, Ροδάνθη Φλώρον**, πρόεδρος Βυρωνικής Εταιρείας **Μεσολογγίου**. **Maureen Crisp**, γεν. γραμματέας Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας και **Μ. Β. Ραϊζης**, καθηγητής Παν/μίου Αθηνών, πρόεδρος «Ελληνικής Εταιρείας Βύρωνος», εμπρός στην επιτύμβια στήλη του Λόρδου Βύρωνα. Έργο του γλύπτη **Α. Σάχου**, στήθηκε το 1924 από το Πανεπιστήμιο Αθηνών στη θέση της οικίας Καψάλη όπου έμενε και απεβίωσε ο Βύρωνας.

Ελμα Ντέιτζερφιλντ (Elma Dangerfield), μία εκ των τεσσάρων προέδρων –σήμερα– της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1973, θεσμοθετείται η ετήσια έκδοση του βυρωνικού περιοδικού με τίτλο «The Byron Journal», στο οποίο δημοσιεύονται άρθρα και εργασίες επιφανών Βυρωνιστών – καθηγητών πανεπιστημίων απ' όλο τον κόσμο, που αφορούν την ανάλυση του ποιητικού έργου του Βύρωνα, τη ζωή του αλλά και τη σύγκριση με έργα άλλων ρομαντικών ποιητών και λογιών.

Το 1974, επέτειο για τα 150 χρόνια από το θάνατό του, τα μέλη της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας αποφασίζουν και θεσμοθετούν την οργάνωση Διεθνών Ακαδημαϊκών Συνεδρίων –με πρώτο αυτό του πανεπιστημίου Cambridge– τα οποία θα γίνονται πάντα σε Πανεπιστημιακό ίδρυμα της χώρας εκείνης που η Βυρωνική Εταιρεία της θα κερδίζει την υποψηφιότητα. Στο Μεσολόγγι την ίδια χρονιά, γίνονται εκδηλώσεις και συμμετέχουν διακεκριμένες προσωπικότητες των γραμμάτων της χώρας. Η Μεσολογγίτισσα συγγραφέας Ακακία Κορδόση γράφει και ανεβάζει θεατρικό έργο στη μνήμη του ποιητή, στον Κήπο των Ηρώων, με τίτλο «Ένας άνθρωπος που λεγόταν Μπάιρον».

Το 1976, τα μέλη της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας συνεδριάζουν στο Μεσολόγγι στο πλαίσιο του ετήσιου συνεδρίου, παρουσία και του απευθείας απογόνου του ποιητή (εγγονός 5ης γενιάς) κόμπος John Lytton και αποφασίζουν, την ίδρυση, διεθνώς, ανεξάρτητων Βυρωνικών Εταιρειών σε εθνικό επίπεδο, που θα έχουν δικά τους διοικητικά συμβούλια, αλλά θα είναι συγχρόνως και μέλη της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας, η οποία εδρεύει στο Λονδίνο. Ομιλητής για την Ελλάδα ήταν ο καθηγητής Μ. Β. Ραϊζης που τότε κλήθηκε ειδικά από τις ΗΠΑ.

Την ίδια χρονιά, στην πόλη του Μεσολογγίου και μέχρι το 1980, οργανώνονται αξιόλογες εκδηλώσεις, αφιερωμένες στη μνήμη του ποιητή, από τον τότε σύλλογο «Βυρώνεια».

Το 1987 και το 1994 οργανώνονται στην Ελλάδα από την «Ελληνική Εταιρεία Βύρωνος, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, διεθνή βυρωνικά συνέδρια, με πρόεδρο τον καθηγητή Μάριο–Βύρωνα Ραϊζή, ψυχή με διαρκή παρουσία τόσο στο ελληνικό όσο και το διεθνές βυρωνικό κίνημα. Η Ελληνική Εταιρεία Βύρωνος από συστάσεώς της το 1988, είναι εθνικού χαρακτήρα και στην επιτυχημένη πορεία της μέχρι σήμερα, έχει οργανώσει

αξιόλογες εκδηλώσεις στη μνήμη του ποιητή. Επιφανείς Βυρωνιστές καθηγητές συμμετείχαν και στα δύο συνέδριά της με επικεφαλής τους κορυφαίους του 20ού αιώνα αιγιμνιστούς Λέσλι Μαρσάντ (Leslie Marchand) και Αντριον Ράδερφορντ (Andrew Rutherford). Το συνέδριο του 1994 τιμήσε με την παρουσία του και ο έτερος απόγονος Λόρδος Βύρων 13ος.

Στο Μεσολόγγι

Το 1989, ξεκίνησε η ιδέα της ίδρυσης Βυρωνική Εταιρείας στο Μεσολόγγι, από μια συνάντηση της γενικής γραμματέως της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας Μορίν Κρισπ (Maureen Crisp)

με την υπογράφοσα, σημερινή πρόεδρο. Η ιδέα αυτή υλοποιήθηκε με την έγκριση του καταστατικού το 1991.

Η απόφαση αυτή της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας, να ιδρυθεί ειδικά στην Ιερή Πόλη του Μεσολογγίου Βυρωνική Εταιρεία, εκτός της Ελληνικής Εταιρείας Βύρωνος που έχει εθνικό χαρακτήρα, είναι ιδιαίτερα σημαντική και δείχνει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον και την αγάπη που έχει ο Διεθνής Βυρωνισμός στο Μεσολόγγι.

Το 1991, ένα άλλο μεγάλο γεγονός, σηματοδοτεί εξελίξεις για το Μεσολόγγι. Υπογράφεται σε λαμπρή τελετή στο Γκέντλινγκ του Νοτιγχαμ (όπου ο προγονικός Πύργος του Βύρωνα Νιούστεντ Αμπι), πρωτόκολλο Αδελφοποίησης μεταξύ των δυο πόλεων, από τον δήμαρχο Μεσολογγίου Κώστα Ρεπάσο και τη δήμαρχο του Γκέντλινγκ Μάντλεν Ρούουτς. Στο πλαίσιο της αδελφοποίησης ξεκίνησαν αθλητικές ανταλλαγές μεταξύ των δυο πόλεων στο όνομα και τη μνήμη του Λόρδου Βύρωνα.

Το 1995, στη διάρκεια των Εορτών Εξόδου, με κάθε επισιμότητα γίνονται τα αποκαλυπτήρια του ορειχάλκινου ανδριάντα του Λόρδου Βύρωνα με σουλιώτικη στολή, φιλοτεχνημένου από τον Κύπριο γλύπτη Νίκο Κοτζιαμάνη. Ο ανδριάντας προσφέρθηκε από τη Διεθνή Βυρωνική Εταιρεία.

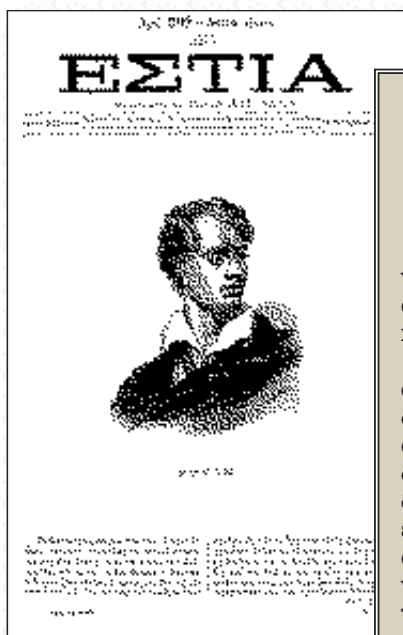
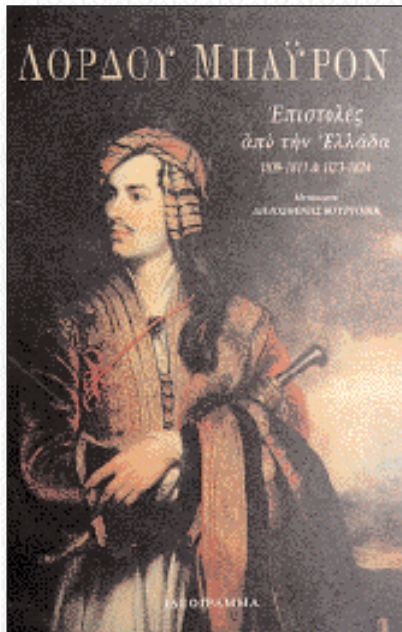
Παράλληλα η Βυρωνική Εταιρεία Ιερών Πόλεως Μεσολογγίου, μέχρι σήμερα, έχει διαγράψει ανοδική διεθνή πορεία σε άσπονη συνεργασία με όλες τις βυρωνικές εταιρείες, οργανώνοντας πολλές υψηλού επιπέδου εκδηλώσεις αφιερωμένες στη μνήμη του ποιητή όπως ομιλίες, ημερίδες, ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων, εντός και εκτός Ελλάδος, συμμετοχή στο φεστιβάλ Βρετανία και Ελλάδα, διαγωνισμούς έκθεσης, προσκλήσεις πολιτιστικών συλλόγων και ομιλητών από την Αγγλία, ανταλλαγές και φιλοξενία Βυρωνιστών από όλο τον κόσμο, αδελφοποιήσεις σχολείων του Μεσολογγίου με αντίστοιχα σχολεία του Νότιγχαμ, ετήσια παρουσίαση πολιτιστικών εκδηλώσεων στο Διεθνές Βυρωνικό Φεστιβάλ του Hucknall στο Νότιγχαμ (όπου βρίσκεται η εκκλησία στην οποία είναι ο τάφος του Λόρδου Βύρωνα) με την συνεργασία της Βυρωνικής Εταιρείας του Νιούστεντ–Αμπι. Έχει ακόμη επιμεληθεί και εκδώσει ιστορικό οδηγό σε τέσσερις (4) γλώσσες για τα «Μνημεία του Κήπου των Ηρώων της Ιερών Πόλεως Μεσολογγίου». Έχει αναπτύξει συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Τμήμα Αγγλικής Φιλολογίας, καθώς και με το Βρετανικό Συμβούλιο Αθηνών.

Διεθνές βυρωνικό συνέδριο

Κορυφαίο γεγονός για τη Βυρωνική Εταιρεία Μεσολογγίου είναι η οργάνωση του 25ου Διεθνούς Βυρωνικού Συνεδρίου που έγινε στην Ελλάδα, σε Αθήνα–Μεσολόγγι και με επισκέψεις στα Ιωάννινα και τη Ζίτσα, τον Σεπτέμβριο του 1999, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, στην αίθουσα τελετών του οποίου έγινε και η τελετή έναρξης, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κωνστ. Στεφανόπουλου, ακαδημαϊκών, πολιτικών, διπλωματικών προσωπικοτήτων και βυρωνιστών της χώρας. Ο πρόεδρος του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Κωνστ. Δημόπουλος, στον χαιρετισμό του ανακοίνωσε την απόφαση της Συγκλήτου για τη δημιουργία παραρτήματος Φιλελληνικών και Νεοελληνικών Σπουδών στο Μεσολόγγι. Αυτό το ιστορικό γεγονός χαιρετίστηκε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό από τους παρόντες εκατό συνέδρους, επιφανείς βυρωνιστές και καθηγητές πανεπιστημίων απ' όλο τον κόσμο, του προέδρου της Διεθνούς, καθηγητή του Παν/μίου του Κεντάκι ΗΠΑ Τζον Κλαμπ (John Clubbe) καθώς και του απογόνου του Λόρδου Βύρωνα, κόμπος Λίτον (Earl of Lytton).

Με το κλείσιμο των εργασιών του συνεδρίου, που ολοκληρώθηκαν στο Αμφιθέατρο του Τεχνολογικού Ιδρύματος Μεσολογγίου (ΤΕΙ), τα μέλη της Διεθνούς Βυρωνικής Εταιρείας σε αίτημα της Βυρωνικής Εταιρείας Μεσολογγίου υποσχέθηκαν κάθε υποστήριξη στην ίδρυση Κέντρου Βυρωνικών Μελετών στο Μεσολόγγι. Η απόφαση αυτή σηματοδοτεί θετικές εξελίξεις για την ανάπτυξη της πόλης και καθιστά το Μεσολόγγι σημείο αναφοράς στο Διεθνές Βυρωνικό Κίνημα της διαμόρφωσης και κατ' επέκταση στα πανεπιστήμια των χωρών όπου υπάρχουν Βυρωνικές Εταιρείες.

Έδρες Βυρωνικών Εταιρειών υπάρχουν στις εξής χώρες: ΗΠΑ, Αρμενία, Αυστραλία, Αυστρία, Αλβανία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Καναδάς, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα (Αθήνα–Μεσολόγγι), Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ινδία, Ισραήλ, Ιταλία, Ιαπωνία, Λίβανο, Μάλτα, Μεξικό, Ολλανδία, Νέα Ζηλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Βρετανία (Λονδίνο, Νιούστεντ, Αμπι), Ουρουγουάη, Γιουγκοσλαβία, Σαουδική Αραβία. ✎

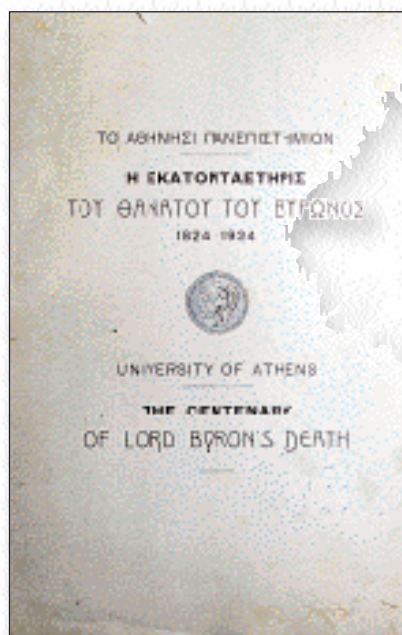
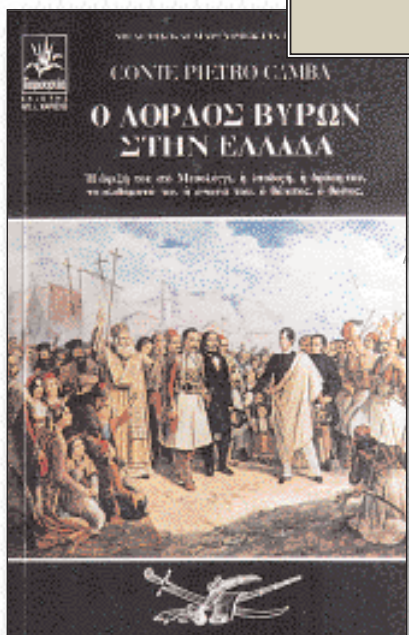

Βιβλιογραφικά για τον Βύρωνα

Η ελληνική βιβλιογραφία για τον Βύρωνα εμφανίζεται πλούσια τόσο στον 19ο όσο και τον 20ό αι. Ωστόσο, πλεονάζουν και υπερέχουν κατά πολύ τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στην ιστορική φυσιογνωμία έναντι εκείνων του ποιητή. Πειστική εξήγηση σ' αυτό είναι μόνο το ότι στην κοινή συνείδηση, γνωστός και πάντα παρών, προβάλλει ως ηρωικό πρόσωπο ταυτισμένο με τον Αγώνα του '21.

Χωρίς αμφιβολία πρόκειται για έναν από τους λιγότερο διαβασμένους στην Ελλάδα ξένους ποιητές. Αν μάλιστα συμψηφίσουμε και τους στενούς δεσμούς του, τότε η εικόνα φτάνει να γίνεται αποκαρδιωτική. Πιο εύκολα ανακαλείται στη μνήμη η «Ωδή» του Σολωμού για τον Βύρωνα απ' οποιοδήποτε βυρωνικό ποίημα. Οι λόγοι είναι πολλοί και πρώτος η γλώσσα απόδοσης των βυρωνικών έργων που ακολουθούσε, όχι τυχαία, τις «γλωσσικές εξάψεις» της κάθε εποχής. Παρά τις κατά καιρούς φιλότιμες προσπάθειες, απουσιάζει μια μνημειώδης φιλογολική έκδοση, ακόμη και του αυτοβιογραφικού «Τσαϊλντ Χάρολντ» που αντανάκλα όψεις της προσωπικότητας του Βύρωνα και, κυρίως, τα ελληνικά παραθέματα που οι ξένες φιλογολικές εκδόσεις έχουν αποβάλει θεωρώντας τα αδιάφορα ή περιττά. Ακόμη κι αν δεχθούμε ως «παρωχημένα» σήμερα τα μακροσκελή ρομαντικά στιχουργήματα του Βύρωνα, αυτό δεν τους στερεί αυτόματα το φιλογολικό ενδιαφέρον γύρω από την ελληνική του εμπειρία. Αξιοπαραδείγμα αυτής της κατεύθυνσης αποτελεί η δημοσιευθείσα πρόσφατα (1996) αλλογρογραφία του Βύρωνα από την Ελλάδα που, ωστόσο, έμεινε ασχολίαστη.

Κ.Λ.

Ευχαριστίες
 Στο φωτογραφικό υλικό ουσιαστική στάθηκε η συνδρομή των: Κώστα Σπανού της «Βιβλιοφιλίας», Γιώργου Ζεβελάκη και Νίκου Ε. Τόλη.

Οι απόγονοι του Βύρωνα στο Μεσολόγγι

Τον Κόμητο JOHN LYTTON

Η ΤΑΝ ΣΧΕΔ'ΟΝ Β'ΕΒΑΙΟ ότι είχαμε πετύχει κάτι πολύ σπουδαίο. Να καταφέρουμε και οι τέσσερις απόγονοι του Λόρδου Βύρωνα να βρεθούμε στο Μεσολόγγι για τις γιορτές της Εξόδου. Ίσως αυτό φαίνεται για κάποιους υπερβολικό αλλά για τα τρία παιδιά μας και τη σύζυγό μου Uschi, ήταν κάτι το πολύ σημαντικό για και ήταν η πρώτη επίσκεψή τους στο Μεσολόγγι. Όσο για μένα ήταν η τρίτη. Διασχίζοντας με το καράβι τα νερά του Ρίου-Αντιρρίου, τα παιδιά ήδη ένιωθαν ότι ήταν στο Μεσολόγγι και το έδειχναν αυτό με μεγάλο ενθουσιασμό. Μα και για μας τους μεγάλους, βλέποντας από μακριά τα νερά της λιμνοθάλασσας, γνωρίζαμε ότι είχε έρθει η μεγάλη στιγμή του προσκυνήματος.

Η ελληνική φιλοξενία είναι θρυλική και το ζήσαμε από τη στιγμή που φθάσαμε στην Αθήνα έως τη στιγμή του αποχαιρετισμού της οικογένειας του Ειρηνάου και της Ροδάνθης Φλώρου, στο σπίτι των οποίων φιλοξενηθήκαμε στο Μεσολόγγι και όπου τόσο θαυμάσια μας φρόντισαν. Το Μεσολόγγι δεν είναι μόνο η «Εξοδος» ή ότι αφορά τον Βύρωνα και δεν είναι απλώς μόνο ένα μέρος προσέλευσης εκείνων που θαυμάζουν την ποίησή του ή την ιστορία του για τον αγώνα της ελληνικής Ανεξαρτησίας. Είναι επίσης δυνατοί εθνικοί δεσμοί και διεθνείς ισχυρές σχέσεις μέσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Από τον καθηγητή του γυμνασίου έως τον πανεπιστημιακό, είναι κάτι το πολύ σημαντικό για τον καθένα.

Ο επίσημος σκοπός της προσκλήσεώς μας ήταν να λάβουμε μέρος στις γιορτές της Εξόδου 1999, καθαρά πολιτιστικός και ένας επιπλέον κρίκος επικοινωνίας και συνεργασίας ανάμεσα σε τόσους άλλους σπουδαιούς που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ της Βυρωνικής Εταιρείας Μεσολογγίου και της Βυρωνικής Εταιρείας του Newstead Abbey¹.

Στην Ελλάδα όμως ο πολιτισμός δεν είναι ποτέ μόνο στο ένδοξο παρελθόν, αλλά φαίνεται να αναπτύσσεται στην καθημερινή ζωή του σήμερα. Δεν

κάνει έκπληξη ότι οι εκπαιδευτικοί δεσμοί συνεχίζουν να έχουν σπουδαία σημασία οπωσδήποτε ανάμεσά μας και λόγω αυτού του γεγονότος επισκεφθήκαμε το Εργαστήρι ατόμων με ειδικές ανάγκες «Παναγία Ελεούσα» (που έχει αδειοδοτηθεί με τρία άλλα αντίστοιχα κέντρα του Nottingham μέσω των Βυρωνικών Εταιρειών), συναντήσαμε τους μαθητές και την αφοσιωμένη πρόεδρο και τους συνεργάτες της, μιλήσαμε για το Εργαστήρι και την πολύτιμη εργασία που προσφέρουν.

Όπως είπαμε, ο υψηλός στόχος της επίσκεψής μας ήταν οι γιορτές της Εξόδου. Τα τρία παιδιά μας συμμετείχαν στην παρέλαση και ο μικρότερος φαινόταν στον κόσμο σαν ένα μικρό Ελληνόπουλο. Όλα τα παιδιά, η Katrina, ο Philip και ο Wilfrid, αγάπησαν και έζησαν βαθιά στην καρδιά τους την εμπειρία να ντυθούν με ελληνικές εθνικές ενδυμασίες σαν τον προ-προ-προ-προ-πάππου τους. Γίναμε μέρος αυτής της διεθνούς σύναξης, μαζί με άλλους Ακαδημαϊκούς, αξιωματούχους της πολιτικής, θρησκευτικούς ηγέτες, διπλωμάτες και άλλους επίσημους επισκέπτες από όλη την Ελλάδα, την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Όλοι γιορτάζαμε μαζί με τους άρχοντες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αυτό το ηρωικό γεγονός της Εξόδου, με παρελάσεις, μουσικές μπάντες, ομιλίες, συναυλίες και δεξιώσεις. Ζήσαμε λαμπρές στιγμές και μας προσέφεραν ζεστή φιλοξενία. Παρά τη βρετανική συμμετοχή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια, ήταν πράγματι εξαιρετική τιμή για μας, να μας συστήσουν στον πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλο, ο οποίος μας είπε ότι είμαστε οι πλέον καλοδεχόμενοι επισκέπτες στη χώρα του. Σίγουρα νιώσαμε σαν στο σπίτι μας. Η οικογένειά της κ. Φλώρου και άλλοι νεαροί φίλοι πήραν τα τρία παιδιά μας υπό την προστασία τους και αντίθετα με ό,τι συμβαίνει σε οποιοδήποτε μέρος της Βρετανίας, όπου δεν μπορούν οι νέοι να διασκεδάσουν έξω στις πλατείες, στους δρόμους, να περπατήσουν αμέριμνα μέχρι αργά το βράδυ, στο Μεσολόγγι, χωρίς φόβο για την ασφάλειά τους, έζησαν χαρούμενες στιγμές περπατώντας στην πόλη έως αργά, έκαναν νέες γνωριμίες και διασκεδάσαν θαυμάσια. Εί-

μασαν ευτυχείς να συναντηθούμε με πολλούς γνωστούς τους οποίους είχαμε πρωτοσυναντήσει στην Αγγλία, όταν μας επισκέφθηκαν μέσω των πολιτιστικών ανταλλαγών. Ιδιαί-

τερα το δήμαρχο Μεσολογγίου κ. Κώστα Ρεπάσο και τη σύζυγό του, αρκετούς άλλους συμβούλους, καθώς και μέλη της χορωδίας Μεσολογγίου.

Επίσης, μας χαροποίησε ιδιαίτερα η γνωριμία και η επίσκεψή μας στο εργαστήρι χαρακτικής του Απόστολου Κούστα, ενός μεγάλου οραματιστή και ταλαντούχου χαράκτη. Ελπίζω σύντομα τα έργα του να γίνουν περισσότερο γνωστά στην Αγγλία.

Υπήρχε ένα μεγάλο δώρο στο τέλος της επίσκεψής μας. Ένα κανονικό -υπέροχο- ελληνικό Πάσχα, με όλους τους κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, τόσο διαφορετικό από τις δικές μας καθολικές εορτές. Ακολουθήσαμε πιστά τη νηστεία και τη λειτουργία της Μεγάλης Εβδομάδας και ετοιμαστήκαμε για τη γιορτή του Πάσχα.

Το Μεσολόγγι έχει πετύχει να συνδυάζει τη συνεργασία των πολιτικών από όλα τα κόμματα με μια πραγματική διεθνή έκφραση της Ελλάδας, μέσω της πολύ ζωντανής τοπικής κοινωνίας του. Αυτό δημιουργεί κάτι περισσότερο από μια δικαίωση του ευρωπαϊκού ιδανικού, προσφέροντας χέρι φιλίας για κοινό εορτασμό στους επισκέπτες αυτού του ιστορικού γεγονότος, όπως στους ίδιους τους κατοίκους του.

Με μεγάλη λύπη μας αφήσαμε πίσω το Μεσολόγγι, αλλά πήραμε στην καρδιά μας όλες αυτές τις θαυμάσιες αναμνήσεις.

ΣΗΜΕΪΩΣΗ:

1) Ο κόμης John Lytton (Earl of Lytton, εγγονός πέμπτης γενιάς) είναι πρόεδρος της Βυρωνικής Εταιρείας του Newstead Abbey.

▲ Μεσολόγγι, Κυριακή των Βαΐων 1999. Πομπή, από δεξιά, πρώτος ο Φίλιπ Λίτον (6ης γενιάς), τρίτη η Κατερίνα Λίτον (βαρώνη) και τέταρτος ο μικρός Γουίλφρεντ Λίτον, με εθνικές ενδυμασίες.